

НАСТІЛЬНА КНИЖКА ВИХОВАТЕЛЯ

**ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА:
МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК**

*Схвалено для використання
в дошкільних навчальних закладах*

**Київ
«Генеза»
2016**

УДК 373.2.016:[793.7+796.11

ББК 74.102

I-27

Автори:
Піроженко Т.О., Завязун Т.В.
Карабаєва І.І., Соловйова Л.І., Сахно О.О.

Схвалено для використання у дошкільних навчальних закладах комісією з дошкільної педагогіки і психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ІМЗО від 25.03.2016 № 2.1/12-Г-86)

Експерти:

Н.В. Гавриш, завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор;

Л.В. Гладун, директор Державного музею іграшки МОН України, заступник голови МХТР з іграшок та навчально-наочних ігрових посібників при МОН України.;

I-27 Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. – Київ : Генеза. – 88 с. – (Серія «Настільна книжка вихователя»).

ISBN 978-966-11-0764-8.

Пропонований посібник створений відповідно до вимог освітньої лінії «Гра дитини» Базового компоненту дошкільної освіти та затверджених МОН України чинних програм. У посібнику розкриваються особливості розвивального впливу ігрової діяльності на психічний розвиток дітей четвертого та п'ятого років життя. Відображено різноманітні форми роботи педагога з дітьми, наведено зразки різних видів ігор. Для фахівців дошкільної освіти (управлінців, педагогів, психологів), студентів спеціальності «Дошкільна педагогіка та психологія», батьків.

УДК 373.2.016:[793.7+796.11

ББК 74.102

© Т.О. Піроженко, Т.В. Завязун,
І.І. Карабаєва, Л.І. Соловйова,
О.О. Сахно, видавництво
«Генеза», 2016

© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2016

ISBN 978-966-11-0764-8

ЗМІСТ

ВСТУП (Піроженко Т.О.).....	4
Розділ I. Психологічна характеристика розвитку дітей молодшого дошкільного віку в ігровій діяльності	
Відповідальність дорослого перед дитячою грою(Піроженко Т.О.).....	5
Ігрова діяльність дітей четвертого, п'ятого років життя (Завязун Т.В.).....	14
Уява народжується в грі. Зв'язок уяви та гри дітей четвертого та п'ятого років життя (Карабаєва І.І.).....	30
Розвиток молодшого дошкільника в ігровій діяльності в контексті його мовленнєвих досягнень (Піроженко Т.О.).....	37
Сюжетно-рольова гра – джерело розвитку довільної поведінки дитини-дошкільника (Соловйова Л.І.).....	52
РОЗДІЛ II. Особливості організації та керівництва грою малюків	
Роль вихователя в розвитку ігрової діяльності молодших дошкільників (Завязун Т.В.).....	58
Приклади організації з молодшими дошкільниками ігор-забав та варіанти їх ускладнення (Завязун Т.В.).....	62
Організація ігор з піском в груповому приміщенні дошкільного навчального закладу (Карабаєва І.І.).....	71
Ігрова спрямованість в оволодінні дітьми молодшого дошкільного віку іноземною мовою (Сахно О.О.).....	78
Список літератури на допомогу вихователю	84
Тезаурус	85

ВСТУП

Як відомо, сюжетно-рольова гра є провідною діяльністю в житті дитини четвертого та п'ятого років життя. Досягаючи найвищого розквіту саме у цей період, гра нерозривно пов'язана із становленням форм спілкування малюків з дорослими та однолітками.

Відповідно, збагачення функціонально адекватних дій з предметами та комунікативних дій з соціальним оточенням є центральним фаховим предметом уваги та професійної відповідальності дорослого перед дитиною четвертого та п'ятого років життя. Адже саме цей вік, на нашу думку, є найбільш сенситивним для засвоєння партнерської взаємодії з однолітками та норм соціальної поведінки у колективних, творчих видах діяльності. У сюжетно-рольових іграх дітей моделюються та закріплюються різні, але взаємопов'язані стосунки – ігрові та реальні, які узгоджуються змістом сюжету гри та логікою ігрових ролей, що набуває особливого значення в умовах динамічних змін сьогодення.

Успішному вирішенню цих питань покликані сприяти матеріали пропонованого вашій увазі посібника, у якому перший та другий розділи, відповідно, присвячені загальним психолого-педагогічним аспектам становлення самодіяльної гри дитини молодшого дошкільного віку та методичним аспектам організації та керівництва грою дитини для вирішення різних навчально-виховних завдань.

Концептуальною основою посібника є дослідження, у яких основним критерієм визначення різновидності гри є розуміння ініціативи граючих як особистісного прояву. Така класифікація (С.Л. Новосьолова) передбачає три класи гри:

- ігри, які відбуваються з ініціативи дитини або групи дітей;
- ігри, які відбуваються з ініціативи дорослого, для навчання дитини або для розваг;
- ігри, які відбуваються з історичної ініціативи етносу.

Кожний клас ігор розподіляється на види, які у свою чергу діляться на підвиди. Підвиди гри визначаються різноплановою тематикою. Наприклад, самодіяльні сюжетні ігри виникають з ініціативи дітей, вони діляться на чотири підвиди: сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані. Такі самодіяльні ігри, як сюжетно-відображувальні, виникають на другому році життя, поступово замінюються на режисерські та сюжетно-рольові. Відповідно до мети науково-методичного посібника нами представлені особливості розвитку та рекомендації щодо своєчасного становлення самодіяльних творчих ігор дітей молодшого (четвертий та п'ятий роки життя) дошкільного віку.

Розділ І. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідальність дорослого перед дитячою грою

Які завдання постають перед педагогами, що працюють з дітьми ХХІ століття? Перш за все — вчити розумінню самого себе та оточуючого Світу, вчити емоційно проживати свій досвід Взаємодії зі Світом, тобто вчити способів пізнання та самоорганізації.

Інакше кажучи, завдання педагога полягає в тому, щоб підвести до дверей широкого відкритого світу, дати ключ і навчити вихованця користуватися інструментом розвитку та саморозвитку. Ніхто, окрім самої людини, не зможе розвинути особистісні досягнення. Місія педагога – допомогти розкрити повний потенціал вихованця і вивести його на дорогу творчості. Це стратегічний орієнтир на майбутнє.

У новій парадигмі освітніх пошуків, наріжним стрижнем яких є цілісний динамічний розвиток людини на протязі всього життя, педагог повинен навчитися працювати, використовуючи методики трансформуючого впливу, тобто – володіти методиками моделювання і прогнозування своєї педагогічної діяльності, цілей і завдань розвитку індивідуальності. І в рішенні цих завдань надзвичайну роль виконують ігрові методи взаємодії з дитиною, що мають бути адекватними для комплексного результату розвитку у сфері тілесної, психічної, соціальної, духовної реальності людини.

Специфічно дитячими видами діяльності дитини дошкільного віку виступають – пізнавальна, образотворча (малювання, ліплення, аплікація, конструювання), музична, ігрова діяльність. Серед всіх чи не найважливішого значення в розвитку дитини набуває творча сюжетно-рольова гра, яку, в силу її важливого вкладу в емоційний, соціальний, інтелектуальний та вольовий розвиток дитини, заслужено називають *провідною* діяльністю.

Поняття творчої гри об'єднує феномен сюжетно-рольових і режисерських ігор. Принциповою характеристикою у визначенні відмінностей режисерської гри від сюжетно-рольової є наявність реальної взаємодії між учасниками гри. Режисерські ігри мають схожу структуру із сюжетно-рольовими, але відрізняються відсутністю реальних стосунків між учасниками гри. Тому у подальших матеріалах ми розрізняємо творчі, самодіяльні, сюжетно-рольові ігри, що спрямовані на партнерську взаємодію з однолітками та режисерські ігри дошкільників, які, замість реальної, спираються на уявну взаємодію учасників гри. Специфіка

творчих сюжетно-рольових ігор полягає в тому, що вони колективні, не регламентовані дорослим, що дає можливість педагогу опосередковано впливати на рівень сюжетно-рольових ігор дітей через збагачення досвіду спільної взаємодії з однолітками.

У структурі творчої гри розвивається свідомість, система потреб, інтересів, поглядів, розумових і моральних переконань та інших якостей, які внутрішньо визначають поведінку дитини, надаючи їй певної цілеспрямованості, стійкості і організованості. Особливої уваги серед самодіяльних ігор надається сюжетно-рольовим тому, що вони виникають з ініціативи самих дітей. Такі ігри, у своїй більшості, відзначаються спрямованістю на однолітка як на партнера по грі, діти самостійно визначають зміст гри та обирають сюжет, розподіляють ролі, встановлюють правила згідно з логікою розгортання ігрових дій.

Взагалі гра та ігрові методи взаємодії дорослого з дитиною, є незамінним форматом, який природно та невимушено реалізує безліч освітніх завдань. При цьому важливо пам'ятати, що коли структура навантаження в освітньому процесі звільняє розум дитини від необхідності уявляти, домислювати, створювати, то навчальна (розвивальна) робота спрямовує дитину тільки на запам'ятовування готового знання, чим створює ситуацію незатребуваності отриманих знань в житті. Наявність «готових картинок» і готових знань змінює структуру навантаження на нервово-психічну систему дитини, веде до відставання або недорозвинення потенційних сил та здібностей дитини. Більш того, відповідно до етапності дозрівання структур мозку, деякі, раз упущені в дитинстві можливості розвитку, надолужити вкрай важко або навіть неможливо.

Науковий огляд перспективних та значущих до сьогодення досліджень підтверджує, що дитинство є періодом присвоєння соціально зумовленої системи суспільних, культурних, історичних відносин, яке відбувається в процесі спілкування та становленні свідомої, самостійної, продуктивної діяльності; – особистісний розвиток дитини відбувається не тільки в процесі спеціально створених дорослим занять, дидактичних ігор, метою яких є отримання знань, умінь та навичок, але й під час спілкування з предметним світом, дорослими та однолітками в спільній діяльності, зокрема у грі.

Досвід *спільної з однолітками гри* надає дитині величезний потенціал психологічних досягнень. Якщо в індивідуальній грі, що будується як реалізація афективних внутрішніх програм дитини, зміна сюжетних подій може бути випадковою, неусвідомленою, то спільна гра вимагає ігрової ситуації. Дитині потрібно не тільки усвідомити свій задум, але й зрозуміти задум партнера. Складність спільної гри обумовлена тим, що кожна дитина має своє уявлення про розгортання сюжету, пов'язане з її особистими інтересами, досвідом, можливостями. Прийняття ігрового задуму партнера й зміна власного задуму для того, щоб виробити загальну сюжетну лінію, вимагають від дитини певної гнучкості, вміння оперувати

образами персонажів, подій.

Таким чином, у багатьох ситуаціях взаємодії між однолітками відбувається перетин смислових просторів учасників взаємодії, що призводить до створення нового смислового простору, який сприяє породженню, кристалізації нового смислу, котрий приймається обома учасниками взаємодії.

У спільній грі виникають ситуації, коли уявлення партнерів про розвиток сюжетної лінії розходяться, або учасники гри прагнуть до реалізації ролей по змісту не зв'язаних між собою. У цьому випадку успіх продовження спільної гри залежить від уміння запропонувати партнеру сюжетну подію, що поєднає за змістом ці ролі, або добудувати, послідовно продовжити розвиток сюжетної події, що запропонував партнер.

Часто дорослі зневажливо ставляться до науково виважених позицій щодо важливості спільної з однолітками сюжетно-рольової гри в розвитку дитини і вважають, якщо діти займаються корисними справами, тобто присвячують свій вільний час іншим видам діяльності: іграм за правилами, іграм-забавам, розгляду книжок, спілкуванню з дорослими, то вони складають групу благополучних за розвитком дітей. Найчастіше дорослі взагалі не звертають уваги на відсутність ігрової діяльності у таких дітей, на перший погляд, вони не створюють проблем. Але необхідно пам'ятати, що відсутність сюжетно-рольової гри у дошкільному віці гальмує активний розвиток психічних процесів. У дітей, які не мають інтересу до спільної з ровесниками творчої сюжетно-рольової гри та відповідного досвіду спостерігається зниження здатності творчо мислити, гальмується засвоєння норм спілкування із однолітками. Творча гра таких дітей характеризується:

- відсутністю інтересу до самого процесу спільної з ровесниками гри, до ігрових дій;

- самі ігрові дії мають характеристику маніпулятивних, одноманітних, повторювальних;

- ігрові ролі між собою непов'язані; – ігрові правила відсутні.

І навпаки, якщо сюжетно-рольова гра має місце в житті дитини, то навіть молодший дошкільник демонструє цікавість до співпраці з іншою людиною в різних видах діяльності, дитина навчається самостійно визначати задум, планувати хід гри, розгортати сюжет згідно логіці послідовного використання ігрових дій у рамках обраної ролі, підкоряти свої бажання правилам ігрового поведіння, відповідати за результат самостійної діяльності.

Кожний сучасний педагог добре орієнтується у категорії «особистість» та прагне реалізувати принципи, мету, завдання особистісно орієнтованої педагогіки. При цьому важливо пам'ятати, що:

- розвиток вищих психічних функцій, до яких належать мислення та мовлення людини відбувається шляхом засвоєння історично надбаних форм поведінки, тобто привласнення суспільного досвіду;

- соціальні форми поведінки в процесі розвитку стають засобом адаптації людини до нових умов та видів діяльності (навчання, праця);
- стають засобом розвитку механізмів перетворення, а не тільки адаптації, тобто формують творчість поведінки та мислення особистості.

Це повною мірою вказує на важливість соціальної поведінки дитини в самодіяльній сюжетно-рольовій грі, яка через зміст, рольові та реальні дії гри демонструє динаміку розвитку мислення та мовлення дитини, становлення її свідомості та внутрішнього світу. Тому основною умовою розвитку особистості визначено «саморух» (Г. С. Костюк), який на етапі дошкільного дитинства проявляється в процесі виникнення суперечності між новими потребами прагнення дитини до активної, самостійної участі в житті дорослих та реальними можливостями малюка. Ця суперечність знаходить своє розв'язання у відповідному виді діяльності, який у дошкільному дитинстві виступає у формі гри.

Теоретичні надбання вітчизняній психології, зокрема, дитячої психології, в якій поняття особистості включає такі аспекти, як індивідуально-психологічний, соціально-психологічний, діяльнісний, генетичний спрямовують нашу увагу на те, що за умов взаємодії людини з навколишнім середовищем, вона виступає суб'єктом власної діяльності, тобто розпорядником власних психічних сил, проявляє довільну поведінку, визначає своє ставлення до навколишнього світу.

Взаємодія дитини з дорослими та однолітками в ігровій діяльності активізує потенційні сили і реальні можливості творчих перевтілень. Головною властивістю ігор є творчий характер та почуття задоволення. Вони не терплять зовнішньої регламентації та підкоряються внутрішнім законам: логіці сюжету, диктату ігрових правил. Хід і насиченість гри визначається фантазією, багатством вражень і рівнем їх узагальненості. Вступаючи в рольові взаємодії й взаємовідносини з приводу гри, діти здобувають соціальний досвід і морально-етичні норми поведінки. Прояв необхідних ігрових властивостей (ввічливості, витримки, відповідальності й ін.) сприяє формуванню якостей особистості. У грі конкретно моделюється життя дитини – її безпосередні бажання, інтереси, реальні можливості.

Вплив гри на розвиток дитини пояснюється тим, що головним результатом кожної стадії гри є задоволення. Але предмет задоволення – різний. Якщо в ранньому віці дитина радіє фізичній активності від дій з предметом, а в молодшому віці насолоджується від можливості виконання безлічі рольових дій, то старший дошкільний вік приносить радість інтелектуального багатства та уяви від складнощів об'єднання сюжетів, колективного розгортання та збагачення первинного задуму гри. Задоволення надихає дитину на прояв активності. Якщо дорослий уважно придивиться, що подобається дитині в грі, він може зрозуміти особливості соціальної ситуації розвитку дитини, особливості рівня її психічного розвитку. В цьому сенсі спостереження за грою та участь дорослого у

спільних іграх з дітьми не випадково є формою та методом дитячої психології.

Поступове оволодіння правилами гри та логікою дій, дозволяє дитині самостійно підпорядковувати свою поведінку ігровим вимогам: узгоджувати свій задум із бажанням граючих, відтворювати ігрові дії за зразком, діяти за правилами гри, вміти змінювати сюжет, не порушуючи логіки загальної сюжетної лінії, доводити розпочату гру до кінця. Головна зміна в грі, яка відбувається в її подальшому розвитку у старшому дошкільному віці полягає в тому, що поступово творчі ігри з відкритим сюжетом та прихованими правилами переходять на новий етап розвитку – ігри з прихованим сюжетом та відкритими правилами, що створює передумови для оволодіння новими продуктивними видами діяльності. Дитина прагне до виконання певної ігрової мети яка на різних етапах розвитку ігрової діяльності проявляється в оволодінні дієвою (операціональною) стороною:

- діями з предметами;
- рольовим діями;
- рольовим мовленням;
- рольовими та реальними стосунками між учасниками гри, які зумовлюють результативність гри.

Результат гри не є матеріальним, оскільки полягає в емоційних, пізнавальних та інших надбаннях. Тому дитину цікавить не стільки результат, скільки сам процес гри. Можна стверджувати, що гра не є засобом отримання нових знань, вона, скоріше, служить механізмом переводу знань з рівня зовнішнього ознайомлення на рівень збагачення внутрішнього (психічного) досвіду дитини.

Розуміння дорослим розвивального потенціалу гри та її головного результату – задоволення – вказує на розвивальні можливості гри в будь якій ситуації навчання. Якщо предмет та мета навчання пов'язані з грою, її емоційний потенціал об'єднується із пізнавальними та рольовими діями дитини. На позитивному фоні легше формуються знання, вміння, навички. Додатковий ефект успішності розвивальних впливів дорослих в грі можна побачити у розвитку психічних процесів (увага, пам'ять, мислення, мовлення, уява, регуляція дій). До того ж, творча взаємодія дорослого з дітьми забезпечує профілактику проблеми співзалежності вихованця з педагогом або психологом, оскільки сама людина стає здатною ефективно вирішувати свої проблеми. У грі дитина набуває досвіду бути суб'єктом діяльності, розпорядником та властителем своїх психічних сил.

В основу ідеї всіх розвивальних впливів на розвиток дитини дошкільного віку покладено поняття провідної діяльності як надзвичайного фактору розвитку активності дитини. Провідна діяльність (якою в дошкільному дитинстві виступає творча сюжетно-рольова гра) – демонструє такий рівень розвитку дитини, в якому асимілюються певні досягнення емоційного, пізнавального, рольового, соціального характеру. Важливим є той факт, що творча гра розвиває механізм саморуку, який є

основною умовою розвитку особистості на протязі всього життя. На етапі дошкільного дитинства саморух проявляється в процесі виникнення суперечності між новими потребами прагнення дитини до активної, самостійної участі в житті дорослих та реальними можливостями малюка і виступає у формі гри. Тобто творча гра дитини демонструє своєчасне опанування всіма попередньо-необхідними видами діяльності за період раннього дитинства – оволодіння дитиною маніпулятивною, знаряддевою, предметно-практичною діяльністю, художньо-образотворчою діяльністю (малювання, ліплення, аплікація, конструювання) та мотивує прояв нових прагнень розвитку. Тим самим, сформованість у дошкільника 4–го та 5–го року (молодший дошкільний вік) самостійної творчої сюжетно-рольової гри та відповідна сформованість особистісних якостей творчого рівня діяльності як то креативність, самостійність, вольова регуляція та інші, може виступати маркером та критерієм ефективності педагогічних зусиль дорослих, які спрямовані на психічний розвиток дитини.

У дошкільному дитинстві гра розглядається як провідний вид діяльності тому, що в ній створюється зона найближчого розвитку, проявляються та розвиваються психічні процеси та новоутворення дошкільного віку, відбувається оволодіння соціальним простором через спілкування з дорослим та однолітками.

Тому проблему розвитку ігрової діяльності дітей розглядають, як проблему поступового оволодіння засобами ігрової діяльності. Саме гра спонукає малюка засвоювати ігрові засоби для задоволення свого прагнення активно включитись у діяльнісну сферу дорослих для визначення свого місця у системі реальних стосунків із однолітками. Тому у грі дитина завжди прагне виконання певної ігрової мети, яка на різних етапах розвитку змістової сторони ігрової діяльності проявляється у оволодінні ігровою роллю. Ігрова роль характеризує дієву сторону соціальної функції дорослого, результативність якої визначається рівнем оволодіння ігровими та реальними стосунками, які встановлюються між учасниками гри.

Із практики психолого-педагогічного аналізу дитячих ігор відомо, що прояв цікавості до спільних ігор з однолітками, колективних за своєю природою, починається у молодшому дошкільному віці. Поступово йде перехід від ігор «поруч» до ігор «разом», діти починають самостійно спілкуватись з іншими дітьми, взаємодіяти у процесі спільної гри. Молодші дошкільники вчаться налагоджувати контакти, передавати та отримувати інформацію про навколишнє, узгоджувати свої дії з діями інших дітей. При цьому постає низка більш конкретних задач, що вимагають вирішення:

- які засоби ігрової діяльності і в якій послідовності розвиваються у сюжетно-рольовій грі;

- які комунікативні дії проявляються на різних етапах розвитку сюжетно-рольової гри.

Для вирішення цих завдань вважаємо за необхідне розглянути

творчу гру в її послідовному розгортанні в контексті проблеми спілкування.

Становлення сюжетно-рольової гри дошкільників спирається на реальну взаємодію, яка відбувається між дітьми у процесі вільної діяльності. Взаємодія дошкільнят у сюжетно-рольовій грі на етапі становлення спільної діяльності характеризується комунікативними діями, які не спрямовані на іншу дитину, їм легше наполягати, нав'язувати, підпорядковувати, вказувати, вимагати, ображатись. Наштовхуючись на небажання однолітків підкоряються, учасники гри готові засвоювати іншу комунікативну поведінку, що визначається іншими вміннями: пропонувати, пояснювати, вислуховувати, узгоджувати, переконувати, приймати задум іншої дитини, сприймати емоційний стан партнера по грі.

Розвиток комунікативної поведінки дошкільника, спрямованої на взаємодію з однолітком, починається з процесу засвоєння соціально-рольового простору у творчій грі. Прояв такої готовності до засвоєння нових форм спілкування з однолітками визначає перехід до наступного етапу процесу розвитку комунікативної поведінки дошкільника, що спрямована на розвиток уміння підпорядковувати свої бажання інтересам інших учасників гри. Новий досвід характеризує початок процесу засвоєння системи суб'єкт-суб'єктних відносин у структурі діяльності, що у молодшому дошкільному дитинстві проявляється між учасниками творчої гри. Нові відношення між рівними суб'єктами у вільній діяльності активізують розвиток нових функцій спілкування. Тобто засвоєння комунікативних функцій вказує на спрямованість дитини на взаємодію з іншими людьми та рівень сформованості спілкування як діяльності, яка вказує, що :

- метою спілкування на соціально-рольовому рівні є виконання очікуваної ролі, яка демонструє знання норм соціального середовища;

- на діловому рівні метою є організація спільної діяльності, пошук ефективних засобів партнерства;

- на особистісному рівні метою є задоволення потреби у взаєморозумінні, прояві емпатії по відношенню до партнера.

Аналіз комунікативних функцій у структурі творчих ігор дошкільників вказує на рівень опанування рольовими та реальними стосунками з однолітками. Конкретизація їх прояву вказує на *контактну або фатичну функцію*, яка спрямована на налагодження взаємодії між учасниками спілкування; *емотивну функцію*, завдяки якій спрямовується спілкування на взаєморозуміння та встановлюється зворотній зв'язок між учасниками спілкування; *інформативну*, яка проявляється під час обміну інформацією в процесі спільної діяльності між партнерами спілкування; *координаційну або регуляторну функцію*, яка спостерігається в умінні узгоджувати дії із діями партнера для організації спільної діяльності. Спрямованість комунікативних функцій залежить від мети спілкування, яка у свою чергу визначається потребами ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Зазначимо, що розвиток сюжетно-рольової гри на етапі її становлення в молодшому дошкільному віці залежить від єдності всіх комунікативних функцій спілкування: фатичної, емотивної, інформаційної та функції управління. Особливого значення для становлення сюжетно-рольової гри в молодшому дошкільному віці набуває здатність до встановлення контактів (фатична функція), тому не випадково, що постає проблема комунікативності самої ігрової діяльності. Підтверджено існування зв'язку між фатичною функцією спілкування та кожним компонентом сюжетно-рольової гри (створенням та обговоренням задуму, вибором ролей, виконанням рольових та реальних дій). У дітей молодшого дошкільного віку найбільшого значення фатична функція в процесі сюжетно-рольових ігор проявляє при створенні спільного ігрового середовища. На початку гри вона проявляється у вмінні дитини налагоджувати контакт; на етапі створення спільного ігрового середовища – у вмінні утримувати на собі увагу партнера; на етапі обговорення спільних ігрових дій – у вмінні приймати ігрові правила.

Так само принципово важливим є те, що розвиток сюжетно-рольових ігор та основних її компонентів дає можливість дітям зробити зміст різноманітним, отримати позитивний емоційний результат від здійснення ролі, що підвищує зацікавленість до гри як до засобу спілкування. Також підкреслимо, що знання комунікативних норм спілкування само по собі не створює умов для розвитку спільної діяльності дітей, для виникнення потреби у спілкуванні з іншими дітьми необхідне: включення у діяльнісну структуру, яка мала б творчий та репродуктивний характер; можливість не тільки використовувати та перевіряти отримані знання про оточуючий їх світ, а й створювати уявний світ відносин людей.

У таких іграх дитина отримує позитивні емоції від взаємодії з близьким дорослим. Процес зародження самодіяльних ігор починається у ранньому дитинстві з ігор-розваг. Наступний етап розвитку самодіяльних ігор характеризується зародженням „відображувальних” ігор, у процесі яких малюк навчається „приміряти на себе” образи оточуючого його предметного світу, вивчає характерні якості предметів. Поступово дитина навчається зосереджуватись на предметних діях з іграшками. Іграшка виконує на цьому етапі важливу роль – визначає сюжет і характер дій. У ранньому дитинстві на етапі зародження ігрової діяльності дорослий виступає як організатор та ініціатор гри, навчає діяти з предметами, передає свій позитивний емоційний досвід спілкування з приводу спільної діяльності. Такі ігри виникають з ініціативи дорослого, мають за мету розважити, потішити, навчити дитину.

Короткочасна спільна гра викликає позитивні емоції у малят, однак при цьому трохи обмежується їх активність та самостійність. Наступний етап розвитку самодіяльних ігор характеризується зосередженням малюка на власних ігрових діях. На цьому етапі діти не виділяють однолітків як партнерів по грі, кожний займається своєю іграшкою на чітко визначеній території, не порушуючи кордони ігрового поля та називаються – ігри

«поруч».

Молодший дошкільний вік характеризується становленням спільних ігор. На ранніх етапах зародження творчої гри діти навчаються узгоджувати свої дії з діями інших дітей, розуміти бажання партнера. Логіка дії легко порушується без протесту з боку інших учасників, бажання грати разом перемагає, ігри «поруч» замінюються іграми «разом». Поступово діти починають звертати увагу на ігри інших дітей, виявляють цікавість до дій однолітків, періодично порушують кордони ігрового поля як свого, так і сусіднього. На цьому етапі виникнення спільної гри провідну роль відіграє бажання бути разом. Дитина проявляє цікавість, стійкий інтерес до ігор із дорослим, однолітками. Уміння привернути до себе увагу, відгукнутись на пропозицію грати разом, допомагає дитині розпочати взаємодію з приводу спільної гри. У процесі створення задуму дитині необхідно утримати на собі увагу та проявити розуміння до партнера, щоб продовжити спільну гру. При розгортанні сюжету діти мають можливість прийняти сюжет партнера по грі, грати за сюжетами знайомих творів (казок, фільмів, та ін.), пропонувати самостійний сюжет, що у свою чергу, передбачає прояв уміння запитати, вислухати, сказати, пояснити, переконати. Узгодження бажань партнерів веде до розгортання гри за спільним сюжетом. Тепер продовження спільної діяльності залежить від того, як грає дитина. На цьому етапі основним для дітей є наповнення змісту сюжетно-рольової гри, та отримання позитивного досвіду спілкування у процесі гри. У такій грі дитина має можливість навчитись новому, порівняти свою гру з грою однолітків, передати свій досвід партнеру по грі.

На цьому етапі важливо не тільки вміння узгоджувати свої дії з діями інших дітей, а й уміння обмінюватись новими знаннями у ході гри, вносити нові зміни до сюжетних ліній. Позитивний результат при взаємодії пробуджує інтерес до спільної гри, що у свою чергу дає можливість не втратити бажання грати разом, а отже – опановувати більш складні види гри та форми взаємодії в ігровій діяльності.

У дітей четвертого року життя можна спостерігати різні рівні розвитку ігрових умінь: від дій з іграшками (одягання, роздягання ляльки) до дій з елементами творчості.

Ігри дітей п'ятого року безпосередньо пов'язані з формуванням рольового поведіння. Передумовами для розвитку рольової поведінки є формування дії у плані голосної мови. Поступово предмети замінюються «словами-назвами» (Д.Б.Ельконін), а дії – жестами, які супроводжуються поясненнями, в ході цих процесів формується образно-мовне мислення. Ігрові дії поступово позначаються словом, жестом, переходячи у внутрішній план, стають більш символічними. Поступово діти навчаються діяти в рамках ролі, характер та логіка дії визначається життєвою послідовністю, що вимагає від дитини відтворювати ігрові дії за зразком. Порушення не сприймаються фактично, але і не опротестовуються. Діти поступово навчаються підпорядковувати свої дії правилам поведінки.

Правила ще не повністю визначають поведінку, але можуть перемогти безпосереднє бажання. Тобто правила поведінки окреслюються, порушення опротестовуються.

Тим самим безпосереднім наслідком сформованої провідної діяльності – сюжетно-рольової гри – виступає, насамперед, Р О З В И Т О К дитини. У процесі такої діяльності відбувається становлення та відтворення у властивостях індивіда людських здібностей, в активізації та свободі прояву вищих творчих можливостей людини на фізичному, соціальному і духовному рівні.

Для того, щоб реалізувати закономірності розвитку дитини, потрібна адекватна модель, яка могла б спиратися на природні можливості та особливості вікового періоду.

Ефективною педагогічною моделлю взаємодії з дитиною можна вважати науково обґрунтовану взаємодію дорослого з дитиною, в якій критерієм ефективності виступає розвиток здібностей та відповідних психологічних змін, що характеризують особистість як цілісність в єдності емоційних, когнітивних (пізнавальних), вольових, духовних досягнень.

Повага до творчої сюжетно-рольової гри надає безліч перспектив розвитку для дітей та дорослих:

Позитив для дитини:

- Розвиток навичок соціалізованої поведінки;
- Пробудження потенційних сил та можливостей дитини;
- Розвиток
 - Комуникативних
 - Організаційних
 - Пізнавальних
 - Образотворчих здібностей;
- Розвиток передумов наступної провідної діяльності (навчальної, де виявляються всі лінії психологічної зрілості дошкільника, готовності до форм шкільного учіння);
- Формування особистісних якостей, які характеризують психологічну розвиненість та дошкільну зрілість (сформованість психологічних новоутворень дитинства);

Позитив для педагога:

- Формування конструктивних форм та стилю взаємодії з дітьми;
- Пізнання дітей (їх нахилів, бажань, здібностей, індивідуальних особливостей);
- Створення умов для провідного виду діяльності (самодіяльної творчої сюжетно-рольової гри) та всіх інших специфічно дитячих видів діяльності;
- Створення разом с батьками розвивального середовища як умови розвитку та саморозвитку дитини.

Ігрова діяльність дітей

четвертого та п'ятого років життя

Молодший дошкільний вік – відповідальний період в формуванні ігрової діяльності. В цей період змінюється психологічна характеристика гри: її зміст створює базу для спілкування і спільних дій з дітьми. Для них стають цікавими не тільки особливості та призначення предмета, функції оточуючих людей, а і їх взаємодія та відношення.

У цей період проходять значні зміни в пізнавальній сфері дітей. Їхні знання стають більш чіткими: вони швидко орієнтуються в сенсорних характеристиках предметного світу, достатньо легко об'єднують предмети не тільки за зовнішнім виглядом, а і за призначенням. Діти більш точно сприймають настрій, відношення людей. Змінюється і характер спілкування з дорослими (особливо в сім'ї). Якщо раніше дорослий для дитини був незамінним помічником, то на цьому життєвому етапі спілкування з ним якісно змінюється і перетворюється в духовну потребу. Дорослий для дитини стає джерелом знань про оточуючу дійсність.

Гра є не лише фактором настрою, емоцій дитини, а й важливим чинником розвитку функцій мозку, серцево-судинної та нервової систем її організму. Перебіг усіх життєво важливих фізіологічних і психічних процесів у організмі дитини пов'язаний із задоволенням потреб в активності, нових враженнях, вияві здорових емоцій. У грі дитина набуває вміння взаємодіяти з іншими дітьми, засвоює правила цієї взаємодії, досвід взаєморозуміння, вчиться пояснювати свої дії і наміри, узгоджувати їх з ровесниками. Дитина грає тому, що їй хочеться грати, а не виключно заради отримання якогось конкретного результату.

З практики психолого-педагогічних досліджень відомо, що прояв цікавості до спільних ігор з однолітками, колективних за своєю природою починається у дітей в молодшому дошкільному віці. Поступово відбувається перехід від ігор «поруч» до ігор «разом», діти починають самостійно спілкуватися один з одним, взаємодіяти під час спільних ігор. За допомогою дорослих дошкільники у грі навчаються налагоджувати взаємодію з однолітками, передавати та отримувати інформацію про довкілля, узгоджувати свої дії з діями інших дітей. Так, завдяки комунікативній та ігровій діяльності дитина засвоює досвід попередніх поколінь, збагачується знаннями, у неї формуються практичні уміння та навички, духовні потреби, естетичні почуття, виробляється свій погляд на світ, з'являються переконання та закладається характер. За допомогою ігрової діяльності дитина має можливість задовольнити усі свої основні життєві потреби, а саме: у спілкуванні, рухливих діях, самоствердженні, у задоволенні своїх інтересів і потреб. Ігрова діяльність сприяє появі якісних змін у дитячій психіці, захоплює своєю формою і змістом, спрямовує розвиток розумових, вольових, творчих здібностей, виховує культуру спілкування в спільній діяльності. Ігрова діяльність дає можливість дітям оперувати набутими раніше знаннями та постійно збагачуватися новими. Гра – найбільш природний та продуктивний спосіб навчання дітей, тому засвоєння різноманітних знань, умінь та навичок має здійснюватися в

розважальній та вмотивованій для них діяльності. Тільки через гру дитина має можливість самостійно навчитися того, чого вона ще не вміє.

Сформованість ігрової діяльності створює необхідні психологічні умови і сприятливу атмосферу для всебічного розвитку дошкільників. Це відбувається тоді, коли у виховному процесі використовуються різні види ігор (рухливі, дидактичні, сюжетно-рольові).

На сьогодні, доводиться констатувати той факт, що зміст ігрової діяльності сучасних дошкільників значно збіднюється, а в окремих випадках прослідковується тенденція до зникнення гри, як специфічного виду діяльності. Гру дошкільнику заміняють електронні розваги, або бездумна біганина, борюкання, штовхання тощо. Заміщення гри в дошкільному віці, за твердженням багатьох науковців, може мати невтішні наслідки для особистісного розвитку підростаючого покоління, як у психічному, фізичному так і в інтелектуальному розвитку.

Дорослі (батьки, педагоги), які мають справу з дошкільниками, повинні знати і пам'ятати, що сюжетна ігрова діяльність у дітей починає формуватися з трирічного віку і до кінця дошкільного дитинства виконує провідну роль у їх психічному розвитку.

Більшість дітей в три роки вперше переступають поріг дитячого садка. Зі вступом у дитячий садок в житті дитини відбуваються значні зміни, які далеко не завжди бувають радісними і бажаними для неї. У дитячому садку все не так, як вдома: дотримання розпорядку дня, незнайомі дорослі і діти, незвичні вимоги. Але головне для них – це розлука з батьками. Все це може викликати у малюка тривожність та прояв негативного сприйняття оточуючих, невпевненість у своїх силах, безпорадність. Такий несприятливий емоційний фон негативно позначається на перших враженнях дитини про дитячий садок, утруднює звикання до нього. Багато дітей відмовляються іти в садочок, плачуть.

Доброзичливі, відкриті стосунки дитини з однолітками і вихователем, здатність до співпраці, вміння та бажання приймати участь у спільній діяльності є основою благополучного перебування дитини в дитячому саду. До трьох років у дитини вже складається відповідний тип ставлення до інших людей, але корекція цих ставлень в подальшому ще можлива. Тому в молодшому дошкільному віці під час вступу дитини в дитячий садок дуже важливо виховувати у неї активно-позитивне, доброзичливе ставлення до дорослого. Це сприяє розвитку потребу спілкування з однолітками. Гарний настрій, добре самопочуття, а також успіхи в пізнавальному і особистому розвитку у молодшого дошкільника, в першу чергу, залежать від стосунків, які складаються у його з вихователем та з однолітками у групі.

Відтак, основними завданнями, які стоять перед вихователями молодших груп дошкільних закладів, є такі:

- як полегшити малюкам звикання до нових умов життя;
- як навчити малюка спілкуватися і дружити з дорослими та дітьми у новому колективі;

– як зблизити дітей з вихователем та сформувати між ними доброзичливі, довірливі стосунки.

На початковому етапі, коли діти тільки-но звикають до дитячого садка, вихователь має проявити, по відношенню до своїх вихованців, всю свою педагогічну майстерність: переключити увагу дитини, розвеселити її, зацікавити чимось, або кимось, тобто якнайшвидше відвернути увагу від всього, що затьмарює перебування дитини серед незнайомих людей та незвичної обстановки.

У вирішенні цих завдань найважливішу роль виконують різні види ігор. У групах дітей молодшого дошкільного віку (друга молодша група та середня група дошкільного закладу) основними в організації взаємодії дорослого та дітей виступають рухливі ігри, ігри-забави, сюжетні відображувальні ігри з лялькою, дидактичні ігри, ігри з будівельним матеріалом.

Найкращими помічниками вихователю можуть служити *спільні рухливі ігри* («Салочки-доганялочки», «Вудочка», «Квач»). Дехто вважає, що спершу варто надавати дитині більше свободи під час перебування її у груповій кімнаті, максимально наблизивши умови перебування до домашніх, з метою полегшення періоду адаптації. Але ні створення затишного інтер'єру, ні підбір достатньої кількості привабливих іграшок не зможуть допомогти відволікти, зайняти і організувати дітей – адже їх радує не стільки іграшка, скільки діяльнісна активність з нею.

Невміння виконувати дії за призначенням іграшки засмучує малюків. Тому дуже часто замість радощів іграшки доводять дітей до сліз. Малята відбирають один у одного іграшки, б'ються, вередують, здійсмають галас. Здебільшого переважна більшість вихователів, в таких випадках, на жаль, безпорадні перед своїми маленькими вихованцями. Скільки б дорослий не намагався пояснити, що іграшками треба користуватися спільно або по черзі, зазвичай це не допомагає, оскільки вступає у протиріччя до звичного для дітей досвіду гри у себе вдома, де вони є повновладними володарями всіх іграшок. Відсутність у малюка досвіду ігрового спілкування в спільній грі з однолітками призводить до того, що в іншій дитині він бачить, головним чином, претендента на привабливу іграшку, а не товариша, цікавого партнера тощо.

Ось чому з перших днів перебування дітей в дитячому садку неоціниме значення для радісного настрою малят і їх гарного ставлення один до одного мають спільні ігри. Вони допоможуть вихователеві зблизити дітей один з одним, об'єднати їх загальною, цікавою для всіх діяльністю. Регулярне проведення подібних спільних ігор не лише збагатить малят враженнями, але і дасть їм новий соціальний досвід, який благотворно вплине на розвиток особистості дитини. Бажано, щоб вихователь пропонував дітям ігри, які побудовані на стосунках ігрового партнерства при добровільній участі кожної дитини. Суперництво один з одним неприпустиме. Зміст і правила ігор молодших дошкільників мають виключати приводи для конфліктів і взаємного відштовхування та

несприйняття один одного. Під час того, коли дітей привчають дбайливо користуватися іграшками, ділитися з однолітками, доцільно підбирати ефективні шляхи організації усвідомлених взаємовідносин у грі. Адже у грі дитина живе своїм життям, на власному досвіді аналізуючи, що є добре, а що – погано.

З дітьми молодшого дошкільного віку, які тільки-но прийшли до дитячого садка, доречним буде проведення *ігор-забав, рухливих ігор, хороводів* («Сонечко і дощик», «Хто до нас прийшов»).

Головне, у проведенні цих ігор є задоволення потреб малят, а саме: у русі, в спілкуванні, у образному поетичному слові. Провідним засобом ігрового спілкування є рух, який не лише розвиває дитину фізично, але і активізує її розумову діяльність.

Молодший дошкільник завжди прагне до чогось незвичного, веселого. Позитивні емоції надійно захищають малят від розумових перевантажень, адже те, що розважає, ніколи не стомлює. Ігри-забави приносять дитині радісні переживання, в них відсутня повчальність та сухий дидактизм. Такі ігри, зазвичай, захоплюють малюків, не вимагаючи при цьому особливих фізичних та розумових зусиль. Поєднання рухів із словом сприяють усвідомленню змісту гри, що, у свою чергу, полегшує виконання ігрових дій. Рухливі ігри, ігри-забави та хороводні ігри допоможуть вихователям виявити симпатії дітей один до одного, можливості прояву довіри малюків до оточуючих людей, слухняність. Ці види ігор роблять дітей відкритими для спілкування та створюють важливі передумови для формування їх особистості. Ігри, які вихователь, пропонує своїм вихованцям, повинні відповідати певним вимогам, у яких має прослідковуватися деяка послідовність у порядку зростання вимог до поведінки дитини в групі однолітків.

Першими і найпростішими іграми, які вихователь може запропонувати малюкам, є ті, в яких вихованці діють колективно, однаково і одночасно («Сонечко і дощик»). Вони цікаві дітям трьохрічного віку тим, що в їх основу покладено спільність та однаковість рухів усіх учасників гри. Не менш цінним є ігровий інтерес, який підсилюється радісними переживаннями та емоційним підйомом. Крім того, паралельно з іншими завданнями, які пропонуються в грі, діти вчаться погоджувати свої дії один з одним, орієнтуватися у просторі, керувати своїми рухами та синхронізувати їх із рухами інших учасників.

Деяко складнішими у сприйманні, прийнятті та проведенні для трьохрічних дітей є ігри, в яких потрібно діяти по черзі, невеликими групами («Хто до нас прийшов»). Такі ігри допомагають дітям молодшого дошкільного віку вчитися зважати один на одного, поступатися цікавою іграшкою та активною, привабливою роллю. Очікування своєї черги заповнюється іншою активною дією, що полегшує малятам виконання цих вимог. Такі ігри готують дітей до нової форми партнерства, де кожна дитина діє індивідуально і сама вибирає собі заміну (гра «Магазин

іграшок»). Отже, ці ігри сприяють розвитку самостійності і дружніх контактів дітей.

Усі запропоновані ігри мають свою специфіку, яка полягає в тому, що дорослий не лише вносить нову гру в життя дітей, але й служить для них зразком виконання ігрових дій і рухів. Під час гри дорослий має поводитися вільно, проявляти артистизм, веселість та зацікавлювати дітей своєю захопленістю грою. Важливо зазначити, що дії, які використовуються в іграх-забавах і хороводах мають своєрідний характер. У іграх-забавах всі рухи мають бути знайомі дітям з попереднього досвіду. До таких рухів належать біг, ходьба, стрибки і ін. Трирічні діти, як правило, люблять і уміють бігати, стрибати. Тому вихователі мають використовувати ці уміння та організовувати нові ігри, основою яких може бути послідовність даних рухів та їх поступове ускладнення. При цьому діти мають не тільки зрозуміти новий зміст, а й осмислити його, тобто не просто бігати і стрибати в уявній ситуації, а «літати, як гуси», «стрибати, як зайчики» і т.д. Новизною для малят в ході проведення таких ігор є лише перехід від одного руху до іншого. Наслідування дітьми дій дорослого полегшує такі переходи.

Рухливі ігри, ігри-забави, хороводні ігри варто повторювати як за бажанням дітей, так і за ініціативи дорослого багаторазово, що є головним методичним принципом і необхідною умовою розвиваючого ефекту у використанні ігрової діяльності. Гра, яка проводиться декілька разів, дає можливість дітям виконувати рухи самостійно, наслідуючи один одного. Повторна участь в грі забезпечує дитині можливість природно, без спеціального тренування опановувати необхідні рухи.

Головною умовою проведення пропонувананих дорослими ігор є добровільність участі в них дітей. Зазвичай, не всі діти відразу включаються у гру. І це є природно. Тому варто спочатку проводити ігри з невеликою групою дітей, які відгукнулися на запрошення вихователя до гри, виявивши інтерес та бажання прийняти в ній участь. Більшість дітей, які не зважилися включитися в гру, спостерігають за однолітками. Такі спостереження є цікавими і дуже корисними для молодших дошкільників, оскільки дають можливість перейняти чужий досвід та збагатити, таким чином, власний, якого вони раніше не мали. При цьому, вихованці по-різному і в різному темпі приймають і засвоюють нове. Цікава гра поступово, з часом має захопити усіх без винятку вихованців групи, які з інтересом включаються у гру і стануть її учасниками. Важливо ненав'язливо, тактовно зацікавити грою усіх без винятку вихованців групи, врахувавши при цьому індивідуальні особливості кожної дитини. Систематично беручи участь в тій або іншій грі, малята поступово починають розуміти її зміст, краще використовувати умови, які створює гра для набуття, засвоєння і використання нового досвіду.

Слід пам'ятати, що дітей, які не хочуть грати, немає. Причиною того, що вони не хочуть, є їх невміння це робити.

Отже, завдання вихователя, який працює з дітьми молодшого дошкільного віку полягає в тому, щоб познайомити та ввести своїх вихованців в чудовий світ дитячої гри, навчити їх гратися усім разом.

Важливо зазначити, що для дитини дошкільного віку цінність рухливих ігор проявляється в тому, що вихователь і колектив однолітків спонукають до дотримання певних правил, тобто вчать свідомо керувати своїми діями. Правила гри тимчасово стають нормою поведінки в групі, через яку діти отримують новий соціальний досвід. Дуже часто правила поведінки, що декларуються вихователем поза грою погано засвоюються дітьми і порушуються ними, а от правила гри цілком природно входять в життя дітей, якщо вони є умовою цікавої спільної діяльності.

Ігри, які пропонує своїм вихованцям вихователь, неодмінно, мають містити певні умови, які сприятимуть повноцінному розвитку особистості: єдність пізнавального і емоційного змісту, зовнішніх і внутрішніх дій, колективної і індивідуальної активності дитини. Важливо, щоб кожна гра несла дитині нові емоції, знання, навички, вміння, розширювала досвід спілкування, розвивала активність до дій. Також через гру дорослий у доступній для дітей формі, без повчань та нав'язування своєї волі, привчає малюків до відповідальності, організованості, необхідності співпереживати оточуючим та уважно до них відноситися. Але головним у всьому цьому є те, що гра, запропонована дитині дорослим, має стати його власною грою. Це відбувається тоді, коли діти просять вихователя повторити розучену з ними раніше гру, або грають у неї самостійно. Гра тільки тоді реалізує свій розвиваючий потенціал, коли стає для дітей улюбленою і захоплюючою справою.

Наступним кроком вихователя у роботі з молодшими дошкільниками має бути знайомство з правилами в рухливих іграх. Дотримання дітьми правил у грі сприяє розвитку у них морально-вольових якостей.

Трирічні діти по-різному звикають до перебування у дитячому садку. Перед вихователями постає важливе завдання – подолати будь-які негативні прояви, які заважають дитині нормально адаптуватися та перебувати в колективі однолітків. Також діти з негативними проявами поведінки порушують комфортне перебування в колективі іншим дітям та дорослим. Для того, щоб поведінка дитини перебудувалася на позитив, вихователь має правильно спланувати свою роботу у цьому напрямку. Тут без активної участі та допомоги батьків йому не обійтися. Необхідно систематично обговорювати проблеми з батьками вихованців, які потребують корекції поведінки. Ці бесіди мають проводитися в тактовній, ненав'язливій формі, носити рекомендаційний характер та будуватися у вигляді порад, що мають піти на користь дитині. Що стосується самої дитини, то вихователь повинен підібрати для неї такий вид діяльності, який зможе зацікавити малюка, принести йому задоволення, втіху.

Такою цікавою та корисною для дітей молодшого дошкільного віку діяльністю є *ігри з правилами*, до яких належать рухливі ігри («Горобці та автомобілі»), «Один, два, три – куточок свій займи»). Ці ігри спонукають

малюків до доброзичливих стосунків з оточуючими їх дорослими і однолітками, до формування дружніх взаємовідношень у колективі. Також такі ігри вимагають від дітей певних вольових зусиль, спрямованих на те, аби досягти поставленої перед ними мети, вчать ділитися іграшками, робити іншим приємне, допомагати та підтримувати один одного. Також діти в ході ігор вчать оцінювати поведінку усіх учасників гри і свою особисту, бути рішучими, організованими, зібраними. Вихователь же, у свою чергу, має створити таку атмосферу в колективі, щоб дитина, отримувала почуття задоволення від того, що вона зробила приємне іншому допомогла, виручила з біди тощо.

У рухливих іграх опорою по формуванню свідомої поведінки дітей стають уявна ситуація та роль, засобом виконання якої є рух. У таких іграх щоб отримати саме активну роль, часто доводиться певний час чекати своєї черги. Таким чином, дитина привчається стримувати себе, володіти собою та поступатися своїми бажаннями на користь інших.

Завданням вихователя, натомість, є наперед прорахувати весь хід майбутньої гри: як зацікавити дітей, як пояснити їм правила і дії, кого вибрати на перші ролі, як запобігти можливим негараздам.

Також вихователь має пам'ятати, що кожна гра, яка проводиться з дітьми, має нести в собі розвиваючий та виховний характер.

Подальшим кроком для оволодіння репертуару рухливих ігор є *сюжетні рухливі ігри* («Кіт і миші», «Гуси, гуси», «Мишоловка», «Вовк за горою»). Характер цих ігор – яскравий розважальний, що, у свою чергу дає можливість дитині, діючи відповідно до ролі, повніше використати свої можливості і значно легше справитися з багатьма завданнями. Діючи від імені обережних горобців, сміливих мишок або дружних гусаків, діти вчать непомітно для себе. Крім того, ігри з роллю активізують і розвивають уяву, готують до творчої самостійної гри, що особливо важливо в молодшому дошкільному віці, коли сюжетно-рольова гра лише формується. У іграх з роллю навчальне завдання є лише умовою реалізації ігрового задуму.

Наступною групою ігор з правилами для дітей четвертого та п'ятого року життя є *дидактичні ігри*. Це ігри, спрямовані на формування у дітей потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати для них новим джерелом інформації, удосконалення пізнавальних умінь та навичок. Дидактичні ігри – це специфічна, повноцінна і достатньо змістовна для дітей діяльність, яка підвищує ефективність сприймання навчального матеріалу, урізноманітнює пізнавальну діяльність, вносить у неї елемент цікавості. Кожна дидактична гра має мету, яка включає в себе два аспекти:

- пізнавальний, тобто те, чому ми повинні навчити дитину, які способи дій з предметами хочемо їй передати;

- виховний, тобто ті способи співробітництва, форми спілкування і відношення до інших людей, які потрібно прищепити дитині.

В обох випадках мета гри повинна формулюватися не як передача певних психічних процесів, або здібностей дитини. Важливість досвіду організації спільної з дорослим дидактичної гри для подальшого становлення сюжетно-рольових самодіяльних ігор в тому, що йдеться про розвиток навичок складання *сюжету ігри, створення рольового простору (ігрової ситуації), формування різноманітних дій з предметами та ігровим матеріалом, включення в сюжетну гру ігрових правил.*

Задум гри являє собою ту ігрову ситуацію, в яку вводиться дитина і яку вона сприймає як особисту. Це досягається, якщо побудова задуму гри опирається на конкретні потреби і здібності дітей, а також особливості їх досвіду. Наприклад, для молодших дошкільників характерна особлива зацікавленість предметним світом. Привабливість окремих речей надає сенс їх діяльності. Тобто, задум гри може спиратися на діях з предметами або на прагненні отримати якийсь предмет.

Ігрові дії завжди включають в себе навчальне завдання, тобто те, що являється для кожної дитини важливою умовою особистого успіху у грі і його емоційний зв'язок з іншими учасниками. Вирішення навчального завдання вимагає від дитини активних розумових і вольових зусиль, але воно дає і найбільше задоволення. Зміст навчальної задачі може бути різним: назвати форму предмета, встигнути знайти потрібну картинку за певний час, запам'ятати декілька предметів і т.д.

Також важливою особливістю дидактичної гри є ігрові правила. Через них до свідомості дитини доводиться задум гри, ігрові дії і навчальне завдання.

Ігрові правила бувають двох видів: правила дії і правила спілкування. Засвоєння правил рольових дій та правил спілкування є базовою основою для розвитку реальних і рольових стосунків у сюжетно-рольових іграх, вони, який збагачує сюжетно-рольові та режисерські ігри в подальших вікових досягненнях дитини. Прикладами правил дій в дидактичних іграх можуть бути наступні: згадати і назвати ту іграшку, яку ще ніхто не назвав, не називати предмет, який намальований на картинці, а тільки придумати про нього загадку. Прикладами правил спілкування можуть бути наступні: не підказувати і не заважати іншому відгадувати, діяти по черзі або за викликом вихователя, грати дружно, слухати один одного, вибирати тих дітей, хто ще не був у колі і т.д. Виконання всіх цих правил вимагає від дитини певних зусиль, обмежує її спонтанну активність. Але саме це і робить гру цікавою і корисною для розвитку дитини.

Завдяки тому, що дидактична гра є активною і осмисленою діяльністю, в яку діти охоче і добровільно включаються, новий досвід, набутий у ній, стає особистим надбанням, оскільки його можна вільно застосовувати і в інших умовах (тому необхідність в закріпленні нових

знань відпадає). Перенесення засвоєного досвіду в нові ситуації у власних іграх є важливим показником розвитку творчої ініціативи дитини. Крім того, багато ігор учать дітей діяти «подумки», мислити, що стимулює розвиток творчої уяви дітей, розвиває їх ні можливості та здібності.

Будь-яка дидактична гра сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення. Важливою групою ігор для дітей четвертого і п'ятого років життя, є ігри на розвиток сенсорики. Це дидактичні ігри, в яких діти засвоюють систему сенсорних еталонів, виконують відповідні до віку розумові завдання, пов'язані з порівнянням й аналізом форми, величини, кольору предметів, їх розташування в просторі тощо. У молодшому дошкільному віці важливо приділяти належну увагу розвитку сенсоромоторики, адже саме сенсоромоторика лежить в основі повноцінного, усвідомленого сприйняття малюками навколишньої дійсності і є основою для формування всіх здібностей дитини (пізнавальних, естетичних, творчих і ін.).

Сенсорне виховання є актуальним для дітей молодшого дошкільного віку, оскільки діти ще не виділяють і не усвідомлюють відмітні якості навколишніх предметів. Вихователям важливо пропонувати дітям в цьому віці ігри для розвитку цілеспрямованого сприйняття зовнішніх ознак предметів. Граючи, малюк вчиться різним прийомам зорового, слухового і дотикового обстеження, що допомагає розрізнати і виділяти якості предметів, порівнювати їх по цих якостях і позначати відповідним словом. Так виникають сенсорні еталони, тобто загальноприйняті уявлення про зовнішні якості предметів. До трьох років у дітей пробуджується інтерес до предметного оточення, прагнення активно діяти з предметами і управляти ними; цей інтерес потрібно збагачувати через створення простору ігрового розвивального середовища та збільшення кількості дій з предметами.

Засвоєння нових знань у дошкільному віці проходить значно успішніше у грі, ніж під час навчального заняття. Навчальне завдання, поставлене в ігровій формі, має ту перевагу, що в ситуації гри дитина розуміє саму необхідність здобуття нових знань і способів дій. Малюк, який зацікавлений новою грою, не помічає того, що він вчиться, хоча при цьому у нього виникають труднощі, які вимагають перебудови його уявлень і процесу пізнавальної діяльності.

Наприклад, виділяючи і порівнюючи значимі ознаки предметів в сенсорних іграх, дитина здійснює досить складні розумові операції. Перед нею ставиться певне розумове завдання (бути уважною, запам'ятати що-небудь, передати свою думку словами і ін.), і пропонуються раціональні прийоми її рішення. Ці прийоми засновані на встановленні зв'язку між різними пізнавальними процесами, який забезпечує їх ефективність. Наприклад, щоб краще запам'ятати декілька предметів, потрібно встановити між ними смисловий зв'язок.

Пізнавальні дії, спрямовані на вирішення навчального завдання, пропонуються з урахуванням вікових можливостей трьох-чотирьохрічних дітей і не стомлюють їх. В іграх на увагу дитина виконує такі дії, які

формують цілеспрямованість і стійкість уваги. Відповідно, завдання «бути уважним» стає для неї зрозумілим і актуальним. В іграх, що розвивають пам'ять, молодші дошкільники вчаться встановлювати зв'язок між предметами (запам'ятовувати, щоб пригадувати потім). Цей зв'язок задається правилами гри і ігровими діями. Наприклад, щоб пригадати, де живуть персонажі гри, малюки повинні запам'ятати позначення на однакових будиночках. В іграх на розвиток мислення спеціально створена ситуація і пропонувані дії допомагають дитині вчитися передавати свою думку рухом і зв'язною мовою.

У кожній грі існує дві складові: одна – розважальна, інша ж вимагає серйозності, мобілізації зусиль. Співвідношення їх визначає характер ігрової ситуації, або хід гри.

До дидактичних ігор належать ігри-завдання. Навчальне завдання в цих іграх складає саму суть гри, її сенс. Ігровий задум тут спирається на інтерес дитини до розумової діяльності, в якій розвиваються пізнавальні процеси, головний з яких сприймання. Рішення запропонованого завдання стає умовою ігрового спілкування дітей і засобом, за допомогою якого можна завоювати визнання і пошану однолітків. Ігрові ситуації – це різні доручення (наприклад, знайти предмет із заданими властивостями за уявленням), і дитяче лото (кольорове, геометричне), і загадування і розгадування загадок. Ігри-завдання вимагають від дитини цілеспрямованої активної розумової діяльності, уміння мобілізуватися, зосередитися, щоб знайти вірне рішення.

З дітьми четвертого року можна грати в ігри з елементами змагання з поступовим переходом до ігор-змагань у старшому дошкільному віці. Спонукальним мотивом цих ігор є порівняння себе з іншими, який ще недостатньо розвинений у дітей даного віку, то важливо на перших порах підбирати такі ігри («Порожнє місце», «Хто раніше дійде до прапорця?»), в яких містяться лише елементи змагання. Метою даних ігор є підготовка до правильної оцінки своїх можливостей і досягнень, а це є важливою психологічною підтримкою для пасивного невпевненого в собі малюка.

Правила в дидактичних іграх, як і в інших видах ігор, посідають центральне місце, так як в них строго регламентується взаємодія та поведінка кожного учасника. Дотримання правил вимагає від дитини вольових зусиль, уміння взаємодіяти з іншими, переборювати негативні емоції у зв'язку з невдачами тощо. У дидактичній грі правила є критерієм правильності ігрових дій, їх оцінки. Вони по-різному впливають на поведінку дошкільників: одні діти беззаперечно приймають ігрові правила і стежать за їх виконанням іншими учасниками; інші підкорюються правилам лише у провідних ролях, а у звичайних – порушують їх, намагаючись виграти; ще інші при недотриманні правил іншими учасниками мовчки підтримують їх. Тому підвищення дієвості ігрових правил в організації і спрямуванні поведінки дітей є важливим педагогічним завданням.

Дидактична гра збагачує чуттєвий досвід дитини, забезпечує розвиток сприймання. Наприклад, розбираючи і збираючи пірамідку, підбираючи парні картинки, малюки вчаться розрізняти і називати ознаки (розмір, форму, колір та ін.) предметів. Розвиток сенсорних здібностей у дидактичній грі відбувається разом із розвитком логічного мислення і вміння виражати думки словами, адже для розв'язання ігрового завдання дитині доводиться знаходити характерні ознаки предметів і явищ, порівнювати, групувати, класифікувати їх, робити висновки, узагальнення. Виконання цікавих ігрових дій і правил сприяє розвитку спостережливості, довільної уваги, швидкого і тривалого запам'ятовування.

Розв'язання дидактичного завдання формує також і волю. Добросовісне виконання правил вимагає витримки, дисциплінованості, привчає до чесності, справедливості, впливає на розвиток довільної поведінки, організованості. Зміст і правила дидактичних ігор допомагають формуванню у дітей моральних уявлень і понять (про бережне ставлення до предметів як продуктів праці дорослих, про норми поведінки, стосунки з однолітками і дорослими тощо).

Ігри з дидактичними іграшками, природним матеріалом, картинками сприяють естетичному розвитку, оскільки, навчившись розрізняти кольори і форми, дитина починає помічати, оцінювати їх. Цікава дидактична гра викликає позитивні емоції, поліпшує самопочуття. В ній зміцнюються м'язи рук, що сприяє підготовці дітей до письма, образотворчої діяльності тощо.

У молодшому дошкільному віці вихователі також мають приділяти увагу *конструкторсько-будівельним іграм* («Казковий будинок», «Зоопарк», «Ігровий майданчик», «Наша вулиця», «Палац казок»), тому що цей вид ігор безперечно має величезні можливості для повноцінного розвитку дитини-дошкільника. У процесі роботи з конструктором дитина не лише отримує задоволення, але й формує здатність активно пізнавати світ, планувати й контролювати свою діяльність. Конструкторсько-будівельні ігри сприяють розвитку мислення, мовлення, просторового уявлення, сенсорних та моторних навичок. Цей вид ігор допомагає вихователю привчати дітей діяти послідовно, злагоджено з іншими учасниками, аналізувати результати власної та спільної діяльності.

Важливу роль в ігровій діяльності дітей молодшого віку відіграють *ігри-драматизації* («Ріпка», «Теремок», «Колобок», «Пан Коцький»). Дуже часто діти четвертого року життя відчувають труднощі в спілкуванні з іншими дітьми, виявляють сором'язливість, проявляють невпевненість. У таких випадках вихователь має вчити дітей використовувати ігрові діалоги персонажів знайомих творів спочатку в парній грі: дитина – вихователь, а потім дитина – дитина, при цьому заохочуючи дітей під час ігор до доброзичливого ставлення один до одного. Залучаючи дітей до спільної гри, вихователь має враховувати при цьому симпатії дітей, їх індивідуальні особливості й ігрові інтереси, підтримувати своєрідність відтворення кожною дитиною різноманітних імітаційних рухів та емоційних станів

персонажів. У молодшому дошкільному віці доречним буде знайомити дітей з різними видами театрів, а саме театр на фланелеграфі, театр бі-ба-бо, театр магнітних іграшок, театр-рукавичка. Починати роботу потрібно з розігрування відомих дітям казок та інших жанрів усної народної творчості. Включення ігор-драматизацій в арсенал ігрової діяльності дітей молодшого дошкільного віку сприятиме стимулюванню у дітей четвертого року життя розвитку дитячої творчості, формуванню художньо-естетичних смаків та уподобань.

Особливе місце в ігровій діяльності дітей молодшого дошкільного віку займають *народні ігри*, зокрема, рухливі, або ігри, які відбуваються з історичної ініціативи етносу. Народна гра («Довга лоза», «Мак», «Просо») є невід'ємною частиною культури українського народу. Зародившись у прадавні часи, ігри, розвиваючись, вбирали в себе риси різних суспільних формацій, життєвих укладів. Старі історичні джерела подають основні ігри наших пращурів: біг, стрибки вгору, через вогонь, через воду, метання списів, стрільба з лука, кулачні бої. Найдавнішими за походженням є хороводні драматичні ігри («Подоляночка», «Котилася торба»), що були колись частиною весняного календарного обряду. У давнину дитячим іграм відводилося важливе місце. Ігри супроводжували дітей всюди – на подвір'ї, вулиці, у полі, на пасовищі. І сьогодні народні ігри дають змогу дорослим вправляти дітей у гармонійному поєднанні словесних фраз, мелодії, танцювальних рухів, елементів драматичних дій, розвивають почуття гумору, здорову змагальність. Народні ігри, що дуже важливо, дають змогу вихователю виховувати та підтримувати у дітей інтерес до пізнання культурної спадщини рідного краю. У молодшому дошкільному віці важливо привчати малят до широкого використання у самостійній ігровій діяльності малих ігрових фольклорних жанрів (закличок, примовлянок, лічилок, мирилок).

Важливе місце в житті дошкільників відводиться *сюжетно-рольовій грі*. ***Це ігри, в яких діти відтворюють дії дорослих і стосунки між ними.***

Дитина-дошкільник має велике бажання включитися в доросле життя, активно в ньому брати участь, оскільки дитина є членом суспільства, поза суспільством вона жити не може. Основна дитяча потреба – жити разом з оточуючими людьми, але це здійснити в сучасних історичних умовах неможливо: життя дитини проходить в умовах опосередкованого, а не прямого зв'язку зі світом. Саме з цього протиріччя і народжується рольова гра - самостійна діяльність дітей, що моделює життя дорослих. В сюжетно-рольовій грі діти відтворюють безпосередньо людські ролі і взаємини. Діти граються один з одним, або з лялькою, як ідеальним партнером, який теж наділяється своєю роллю. Дитина вступає у взаємини з більш широким соціальним світом. В молодшому дошкільному віці крім дорослого для дитини важливу роль починають відігравати однолітки. Спілкування і взаємини з іншими дітьми стає не менш значущим для дитини, ніж її взаємини з дорослими.

Сюжетно-рольова творча гра – перша проба соціальних сил кожної дитини. Педагогічна цінність гри полягає і в тому, що в процесі гри окрім взаємовідносин, що диктуються сюжетом, узятю на себе роллю або правилами, виникають іншого роду відношення – вже не умовні, а реальні, дійсні, регулюючі справжні стосунки між дітьми.

У грі з'ясовується, як ставиться дитина до успіхів або невдач партнерів по грі, чи вступає в конфлікти з іншими учасниками, чи уміє стримувати безпосередні спонукання, чи готова допомогти товаришеві, чи уважна до інших учасників гри, наскільки точна у виконанні ролі і т.д.

Гра допомагає дитині долати свою слабкість, управляти собою, створює умови для вправи в трудових навичках, в навичках моральної поведінки.

У процесі гри дитина самостійно налагоджує взаємовідносини з колективом, у неї формуються колективістські риси вдачі. Дитина вчиться в грі управляти своїми почуттями, що у результаті сприяє формуванню довірливої поведінки.

Дитяча гра відбиває рівень взаємовідносин дітей, який склався в цьому колективі: це обмін іграшками, радість і співпереживання однієї дитини або групи дітей за успіхи інших, готовність підкорятися товаришеві. Вихователь повинен пам'ятати про те, що в грі можуть закладатися і негативні властивості характеру, такі, як агресивність, суперництво, ревності, недобррозичливість, грубість.

У дітей молодшого дошкільного віку інтенсивно розвиваються прагнення пізнавати явища навколишнього життя, а також інтерес до особи однолітка і спільної діяльності з ним.

Дитина четвертого року життя в змозі взяти на себе будь-яку роль, наприклад, мами, шофера, лікаря. Узавши на себе роль, вона повинна реалізувати її через спілкування з оточуючими. Для того, щоб спілкуватися з товаришами, для того, щоб дитину, яка грає правильно зрозуміли товариші, рахувалися з нею і щоб усім було цікаво, дитина повинна знати, як, чому і у зв'язку з чим у вибраній нею ролі потрібно поводитися так, а не інакше. Якщо учасники гри не мають та не володіють певним об'ємом знань, гра ламається. Якщо у дошкільника не розвинена здатність до спілкування, то в гру їй немає що переносити.

Повноцінна гра, яка задовольняє потреби дитини, складається дуже повільно, якщо це проходить без педагогічного впливу. Важливе значення мають навчальні ігри, які спрямовані на виділення завдань спілкування. Дорослий, виступаючи в ролі одного із учасників гри, спонукає дітей до спільних обговорень, бесід, висловлювань, які сприяють колективному рішенню ігрових завдань. Педагог повинен націлити дітей на можливість переносу отриманих знань у гру. Нечіткі уявлення про яку-небудь сторону діяльності дорослих можуть викликати бажання виконати ту чи іншу роль, але повноцінний розвиток сюжету можливий лише в тому випадку, якщо діти мають конкретні уявлення про зміст трудових дій, про спілкування людей і вміють використовувати ці знання в своїй грі. Тому при

ознайомленні з працею дорослих потрібно не тільки показати їхні дії, результат праці, але і обов'язково пояснити, що люди постійно вступають в змістовне спілкування: розмовляють між собою, вирішують ділові проблеми, радяться, разом виконують деякі трудові операції, допомагають один одному. Дуже корисними будуть й екскурсії, під час яких потрібно звертати увагу дітей на те, як спілкуються між собою люди. Наприклад, екскурсія до медичного кабінету: лікар та пацієнт (сюжетно-рольова гра «Поліклініка»). Варто також створювати спеціальні ситуації, які спонукають дітей вступати у взаємовідносини з оточуючими. Наприклад: дитині можна дати доручення звернутися до медсестри з питанням, чи можна в сильний мороз іти дітям на прогулянку.

Рекомендуємо, у першу чергу, використовувати наступні ігри: «Сім'я», «Дитячий садок», «У лікаря», «Магазин», «Водії», «Перукарня», «Будівельники», «Ляльки гуляють», «Ляльки обідають», «Ляльки лягають спати», «Ляльки проснулися», «Напоїмо ляльок чаєм», «Одягнемо ляльок на прогулянку», «Навчимо ляльок роздягатися після прогулянки», «Покатаємо ляльок з гірки», «Покатаємо ляльок на машині», «Нова кімнати для ляльок», «Купання ляльки», «Прання лялькової білизни», «Лялька захворіла», «Побудуємо лялькам дім», «Зробимо ляльці гарну зачіску», «У ляльки Маші день народження», «Лялька прийшла в дитячий садок» та інші.

Ігри завжди залишаються цікавими дітям, якщо кожного разу в них вноситься щось нове: один і той же сюжет повністю не повторюється ні в одному із варіантів.

Уява народжується в грі. Зв'язок уяви та гри

Уява – особливий механізм, діяльність якого розкриває можливості самовираження, постійно живить джерело нових задумів і бажань їх реалізувати. Насамперед, ідеться про здатність аналізувати предмети та явища дійсності, оперувати виділеними характерними ознаками, порівнювати предмети між собою, помічати в них інші функціональні можливості – оволодіння знаково-символічною мовою та мовою моделювання. Уважно спостерігаючи за процесом розгортання та перебігом образів уяви у дитячій грі, легко усвідомлюєш сенс відомого твердження про те, що **дитяча гра значною мірою презентує майбутню долю розвиненої особистості**. Адже, справді, саме в грі уперше розкриваються ще не реалізовані в реальному житті можливості дитини. Це ніби погляд у майбутнє особистості.

Гра та уява нерозривні, саме в грі й завдяки уяві дитина абсолютно мимоволі стає сильнішою, витривалішою, добрішою, ніж у багатьох життєвих ситуаціях. У грі ніби відкривається джерело її фантазії. І саме уява цілком природно спрямовує дитину на узгодження власних бажань з бажаннями партнера по грі. Вона спочатку відчуває, підсвідомо уловлює

(уявляє), а лише згодом усвідомлює правило спільної гри, в разі порушення якого гра зникає.

Важко переоцінити значення цього ігрового джерела уяви для реалізації особистісного потенціалу дитини. Це найдієвіша школа розвитку комплексу комунікативно – мовленнєвих здібностей, формування достатнього рівня компетентності для реалізації створених власною уявою задумів. Сповнена фантазії, творча гра є справжньою школою життя. Діти, які проходять таку школу, мають справді багату фантазію, здатні до творчих вигадок, самі є ініціаторами та організаторами ігор, бажаними партнерами для однолітків.

Зрозуміло, що уява формується (розвивається) поступово, паралельно зі збагаченням реального досвіду дитини в пізнанні навколишнього життя. Спостерігаючи за перебігом дитячої гри, помічаємо, що уява молодших дошкільнят невідривна від предметів, що їх оточують.

Власне, поштовхом для гри може стати поява перед малюком інших об'єктів: вийшов з води, помітив на березі камінці – починається будівництво; мама погодувала дітей обідом – донька починає готувати для ляльки частування з листочків, камінців, жолудів тощо; на дорозі побачили чудернацьку корягу – і летять на літаку. Великою мірою саме цим і пояснюється той факт, що молодший дошкільник виявляє цікавість до всього яскравого, привабливого. Водночас, перебіг зацікавленості у цей період досить динамічний, як правило, ігри тривають десь 10–15 хвилин. Дитя, як метелик, перестрибує з предмета на предмет, не заглиблюючись особливо в їхню суть.

Цей перший етап у розвитку уяви дуже важливий для подальшого пробудження й удосконалення творчого потенціалу дитячої особистості. Саме через створення умов для повноцінної творчої гри молодших дошкільнят ми готуємо ґрунт для закладання фундаменту під формування вмінь знаходити власне рішення, ініціативних оригінальних висловлювань з приводу сприйнятих ситуацій, здатності діяти в уявній ситуації, керуючись уявними образами.

Відтак, дуже важливо, щоб педагог забудь-яких обставин пропонував дітям який-небудь поштовх – ідею. Наприклад, вихователь може підвести дітей до альтанки, у якій заздалегідь розміщені лялькові звірі. Відбувається приблизно такий діалог:

– Ой, погляньте, які наша друзі сумні. Чи не захворіли? А влаштуймо їм медичне обстеження. Надамо медичну допомогу кому потрібно, вони й повеселішають і будуть з нами гратися.

– А ми ж нічого не взяли із собою...

– Нічого страшного. Подумаємо, де у нас буде кабінет лікаря.

Діти швиденько знаходять варіанти. І одразу охочі заявляють себе на роль лікаря.

– А можна я з Оксаною будемо лікарем і медсестрою?

– Гарзд. Тільки потрібно обладнати свій кабінет, щоб можна було приймати пацієнтів. А ми візьмемо своїх друзів, з'ясуємо, що з ними трапилося, і прийдемо до вас у поліклініку.

Вихователь знаходить собі друга – собачку. Ласкаво з ним спілкується, розпитує про самопочуття, гладить йому «хвору» лапку. Діти наслідують її поведінку, розходяться по майданчику. Педагог, спостерігаючи за «медиками», непомітно підказує їм, що ще можна придумати для роботи. А по завершенні «лікування» може запропонувати:

– А давайте пригостимо наших друзів морозивом! Запросимо їх до кафе «Ласунка»! Де ми розташуємо наше кафе?

І знову розпочинається пошук усього необхідного для гостин. Аркуші-нотатки стають вазочками, камінці – морозивом, травинки – підливою – сиропом, палички – ложечками і т. п. Кожний розповідає своєму товаришеві, яким саме морозивом він його пригощає. А потім усі дружно співають улюблену пісеньку.

Ідеально, коли кожний день заповнений повноцінним, цікавим для дітей змістом. Щоразу вранці приходячи в групу вони мають знаходити щось нове, те, чого вчора ще не було (наприклад, пакети з-під соку, ножиці, шнур тощо) і висловлювати свої здогади, для чого це можна використати.

У даному випадку йдеться про їдальню для птахів. До самого обіду група «живе» проблемами пернатих друзів. Яких тільки вигадок – ідей тут не наводиться! А ввечері хлопчики і дівчатка водять до «пташиної їдальні» своїх рідних і їм розповідають, як виготовляли все це гуртом.

Зрозуміло, що в роботі з молодшими дітьми взагалі й у творчій грі зокрема, теж керівну роль відіграє дорослий. Головне – він забезпечує повноцінні можливості для свободи дитячої фантазії при маніпулюванні з різними предметами, спонукає до прояву ініціативи у варіативному використанні різних предметів, розвиваючи здатність бачити їхні багатофункціональні можливості використання в грі. У дитячій творчій грі, за правильної організації, пробуджується уява навіть у найбільш відлюдного малюка.

На цьому початковому шляху розвитку дитячої уяви гра відіграє провідну роль. Можливості інших видів діяльності (малювання, ліплення, конструювання) значно менші. Навіть за умов відповідної розвивальної роботи уява молодших дошкільнят у них має лише репродуктивний характер. Діти всього-на-всього відтворюють побачене або почуте без будь-яких власних доповнень. Навіть у роботі із сюжетною картинкою, коли дорослий творчо описує зображену подію, додаючи, що було до чи після зображеного, молодші дошкільнята обмежуються лише називанням зображених предметів.

Найважливіша особливість уяви молодших дошкільнят з погляду її подальшого розвитку полягає в тому, що вона дуже нестійка, абсолютно не підпорядкована якійсь певній задачі, певній цілі (це легко помітити: «Я намалюю танк!», за 2 хв. «Це в мене така вежа!», ще за хвилину «Такий

корабель буде!» і далі задум юного художника може змінюватися по кілька разів). От чому вже на цьому стартовому етапі уяви маємо серйозно поставитися до формування у дітей здатності доводити свій задум до кінця.

Ми вже згадували, що найбільші можливості для розвитку уяви дає творча сюжетно-рольова гра. **В умовах гри дитина моделює реальність (уявна ситуація, роль дорослого, предмети-замінники, символічний характер ігрових дій та їх результатів), відтворює її зміст, апробує різні схеми виконання або будує власний сюжет**, долає стереотипи власної поведінки тощо. Гра має активний, творчий, імпровізований характер і виконує знаково-символічну функцію. Вона є тим ґрунтом, на якому зростають та розвиваються уява, мовлення і мислення.

Виконання ролі в грі потребує від дитини складної творчої роботи: треба чітко уявити себе в кожний окремий момент дії персонажа, спланувати його наступні дії, виходячи з конкретної ситуації і тримаючи у полі зору всю гру загалом. Сюжетна гра захоплює дитину, створює особливий емоційний настрій, який і є важливим складником творчості.

Мотивація гри забезпечується її добровільністю: дитина входить у гру за власним бажанням, і будь-коли може вийти з неї, має широкі можливості для власного вибору та задоволення потреби в самореалізації і в самоствердженні.

Особливої уваги потребують питання розвитку у дітей здатності виявляти творчу ініціативу, вміння організувати гру, спланувати і спрямувати її хід (тут потрібні комунікативно-мовленнєві здібності, які у дошкільний період активно формуються теж у перебігу сюжетно-рольової гри).

Належне місце мають посісти й ігри-драматизації за сюжетами знайомих казок, де джерелом творчої уяви є реальна співдія, співучасть персонажам. Досвід таких ігор – безцінний матеріал для виконання цілої низки творчих завдань типу: «Що могло бути до цього? А що буде далі, як ти гадаєш?». Придумування казки за серією сюжетних картинок; виготовлення ілюстраційного матеріалу до відомих творів у аплікації, ліпленні, малюнках тощо.

Поступово відбувається перебудова стосунків дитини з дорослими – під час їхньої спільної діяльності, дитина вже не погоджується бути пасивним виконавцем, а виявляє бажання і готовність бути активним учасником. Наслідування продовжує відігравати провідну роль, але дитина активно вносить своє «Я» в кожен процес взаємодії. В грі і вирішуються всі суперечності між уявним «Я» і реальним життям.

Поступово дитина виявляє наполегливе бажання визнати її незалежність та самостійність. Це виявляється в ситуаціях взаємодії з правилами і нормами, які йдуть від дорослих.

Гра і нові можливості уяви дають простір дитині вийти за межі реальних ситуацій. Все частіше спостерігається перевтілення дитини в дорослого, ілюзія ідентифікації з ним в ігрових діях. Уява і відіграє

стимулюючу роль у створенні першого цілісного образу себе і оточуючого світу, себе в ньому.

Віковий період з 3 до 5 років називають ще «феноменом дитячої творчості». Вік від трьох до п'яти сприятливий для розвитку уяви тому, що дитина готова до соціалізації (сформованість мовлення), а з іншого боку, ще не соціалізована. Дитина легко використовує паличку замість ложки, праски, гребінця, бо стандартне використання одного способу потребує певної соціалізованості і стереотипізації навички і, крім того, розвитку довільної уваги, яка у малюків перебуває у стадії розвитку. Для дошкільників цього віку світ ще наповнений загадками, проблемами, які, як йому здається, він може вирішувати, опановувати.

В ігрових діях з предметами діти варіюють діями, надають їм сюжетних значень і умовних правил. Малюку притаманна легкість і свобода у створенні умовних ситуацій: чи то він грається з іграшками, чи то купається в тазику, який перетворюється на кораблик. Відзначається і деталізація сюжету логічно пов'язаними діями, рольовими фразами, розповіддю з досвіду і намірах іграшок-персонажів. Простежується рольова поведінка і в побутовому житті, і у спілкуванні.

У словесному спілкуванні характерними є придумування дітьми назв і імен знайомим предметам і людям. Варіювання словами у формі, зрозумілій для оточення, може бути присутнім і скорочене промовляння назв предметів. Діти можуть використовувати словесні описи-уявлення, при цьому ніби граючись образами, зменшуючи їх або надаючи гігантських розмірів. Малюки можуть створювати вже і фантастичні образи і узагальнені образи-ідеали. Зазвичай спостерігається включення дітей в уявні події, зважаючи на зазначені умови. Цей період характеризується зменшенням фантазійного обману дітей.

Отже, у дітей молодшого дошкільного віку переважає відтворювальна уява, починає формуватися її спрямованість, однак планування ще немає. Відсутність цілеспрямованості призводить до того, що образи, які виникають, розрізнені, залежать від зовнішніх умов, зміна яких приводить до появи нових образів.

Логіка розвитку взаємозв'язку гри та уяви в дошкільному віці характеризується таким: від уяви як передумови гри (режисерська гра) до уяви – результату гри (образно-рольова гра), потім до розгорнутої уяви в грі (сюжетно-рольова гра) і знову до уяви як передумови ігрової діяльності (ігри з правилами, пізня форма режисерської гри). Виділена логіка зв'язку уяви та гри утворює собою замкнуте коло. Так, на початку дошкільного віку уява служить витокom гри, спонукає дитину до гри, дає їй можливість усвідомлення своєї діяльності, отже, в кінці дошкільного періоду дитина діє від смислу. Психологічний аналіз видів ігор показав, що кожний вид гри має різне значення для формування окремих компонентів уяви. Так, предметне середовище загалом присутнє в початкових формах режисерської гри. Досвід дитини найбільше реалізується в сюжетно-рольовій грі, коли програються і обігруються всі життєві враження дітей.

Особлива внутрішня позиція формується спочатку в образно-рольовій грі, а відтак набуває інтенсивного розвитку в режисерській. Слід наголосити, що головна якість уяви – бачити ціле раніше за частини – збігається з позицією режисера в режисерській грі.

Окрім ігрової діяльності, з дітьми дошкільного віку проводяться організовані заняття. Яким чином на заняттях можна використати гру як провідний вид діяльності й уяву?

Система навчання дошкільників, побудована на логіці розвитку уяви, передбачає насамперед створення загального контексту діяльності, у рамках якого всі дії і вчинки дорослих і дітей мають сенс. Це означає, що уявлення про організацію життєдіяльності дошкільників, де переплітаються серйозні заняття і гра, які становлять собою дві окремі сфери, не збігається з психологічними особливостями дітей цього віку. Найефективнішим є створення єдиного, усвідомленого і зрозумілого життя, в якому програються цікаві для дитини події, і вона набуває певних знань, умінь і навичок.

Особливості уяви дошкільників мають позначитися і на логіці навчання дітей. Важливе досягнення цього методу полягає в тому, що таке навчання не потребує спеціальних організованих занять і сприймається дітьми як самостійна діяльність. Більшість дорослих навіть не може простежити, коли діти навчилися чомусь та вважають, що цього вони досягли самостійно, без допомоги дорослих. Пояснити ці факти можна лише специфікою уяви, де ціле сприймається раніше, ніж частина. Наведемо приклад такої роботи.

Робота з казкою «Ріпка»

1. Ознайомлення дітей зі справжньою ріпою (овочем, малюнком, муляжем). Бесіда про овоч, його опис за схемою.
2. Читання казки. Переказ казки (За методикою роботи з текстом).
3. Переказ казки з використанням малюнків.
4. Розповідь казки з використанням моделей. Модельми будуть кружечки різного розміру. Викладання здійснюється на фланелеграфі або на столі. (Робота проводиться з підгрупою дітей.)
5. Драматизація казки за допомогою настільного театру.
6. Обігравання з дітьми сюжету казки. Уточнення, що робив кожен герой, які атрибути потрібні, який елемент костюма можна взяти.
7. Вистава казки.
8. Організація режисерської гри. Етапи проведення:
 - Вихователь добирає героїв казки з кіндер-сюрпризу чи якихось інших маленьких іграшок або виготовлених самостійно. З підгрупою дітей показує казку і робить акцент на характерному промовлянні голосами героїв казки.

- Стимулює дитину до того, щоб вона взяла участь у розігруванні казки. Вихователь починає, а дитина закінчує речення або розповідь.
- Самостійна розповідь дитиною казки.
- Самостійні ігри дітей з макетом гри. (Макет гри може бути створеним у коробці, іграшки використовуються ті, які застосовувалися при показі казки). Також можна використати театри: настільний, пальчиковий. У гру вихователь має право втручатися лише тоді, коли дитина це дозволяє, або у випадку виникнення конфліктних ситуацій.

Отже, пізнавальна уява дітей пов'язана з бурхливим розвитком в молодшому дошкільному віці рольової гри, малювання, конструювання. Але без спеціального керівництва з боку дорослого вона носить лише відтворюючий характер, так як дитина цього віку спрямована на слідування зразкам. Відхилення від зразка можливі, але вони мають випадковий, а не спрямований характер. Особливості використання образу при породженні ідеї продуктів уяви полягають у тому, що образ будується шляхом використання дій «опредмечування», з поступовим додаванням різноманітних деталей. Тому в іграх дітей переважають побутові сюжети, які вже відрізняються меншою статичністю. Малюки також починають використовувати в іграх епізоди зі знайомих казок, мультфільмів. Сюжетно-відображувальна гра поступово переходить в сюжетно-рольову. Завдяки пізнавальній уяві в грі діти не лише відображають призначення предметів, а і взаємовідношення дорослих.

Розвиток молодшого дошкільника в ігровій діяльності в контексті його мовленнєвих досягнень

Кожний вид діяльності має свій результат. Що виступає результатом спілкування, комунікативної, мовленнєвої діяльності? Таким результатом виступає *взаєморозуміння* між учасниками комунікації, яке розглядається як результат та необхідна умова спілкування. Адже не можна зрозуміти іншої людини, не вступивши в особистісні відносини з нею. Характер соціальних міжособистісних відносин, інтерпретація переживання партнера по спілкуванню є визначальним чинником, що забезпечує взаєморозуміння. Сюжетно-рольова гра з її розподілом рольових дій, створенням ігрової ситуації, взаємозв'язком рольових та реальних стосунків між учасниками гри потребує розвинених навичок спілкування, які, у свою чергу, вдосконалюють та ускладнюють процес розгортання самодіяльних ігор дитини. Саме тому, педагог, який працює з дітьми молодшого дошкільного віку, може повноцінно збагатити здібності до мовної взаємодії дітей четвертого та п'ятого років життя, та підняти рівень самодіяльної творчої гри молодших дошкільників, якщо врахує

закономірності та взаємовплив комунікативної, мовленнєвої та ігрової діяльності.

Діяльність спілкування (становлення всіх її форм і засобів) надає дитині можливість не тільки брати, одержувати, засвоювати досвід, але і реалізувати свою індивідуальність у загальній справі, і, що не менш важливо, вчить її ділитися власним досвідом, віддавати людям увагу, пошану, інтерес, здібності. Ось чому самодіяльні творчі сюжетно-рольові ігри дитини роблять свій неперевершений внесок у розвиток всіх психологічних досягнень малюка, зокрема мовленнєвих.

Оскільки в комунікативно-мовленнєвому розвитку відбивається поява новоутворень, що забезпечують успішність цілей взаємодії, саме тому в характеристику новоутворень включені: мотиви, що відбивають конкретні спонукання (потреби) дитини до спілкування; операціональні компоненти когнітивного росту, що характеризують розуміння дитиною системи «людина-ситуація» і оволодіння адекватними засобами взаємодії в ній (експресивними і мовними). Сюжетно-рольова гра та її головні одиниці (роль та сюжет) постійно актуалізують розвиток психологічних надбань, які потрібні для успішності мовної комунікації. Як відомо, результатом успішної взаємодії виступає взаємопорозуміння з іншою людиною. Цей результат мовної взаємодії потребує від дитини збагачення знань, вмінь та навичок, пов'язаних із категорією «людина» та категорією «ситуація». Для комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини, що характеризує психологічні досягнення в єдності форм та засобів спілкування гра є постійно діючою формою вправлення необхідних знань та навичок.

Важливим є *конструктивне або деструктивне* спрямування вмінь та навичок взаємодії, оскільки спілкування як діяльність демонструє *співробітництво* або *конфронтацію* з іншими людьми.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини характеризує тим самим зміни в особистісних відносинах дитини з навколишнім світом. Це знаходить свій вияв у психічних процесах емоційно-вольової, інтелектуальної, особистісної сфери вихованця і забезпечує успішність взаємодії, розвиненість комунікативно-мовленнєвої *компетентності*, тобто психологічного феномену на якому базується сучасний освітній принцип оцінки розвитку людини на протязі всього життя.

Що ж таке компетентність? Сам термін «компетентність» означає:

- 1) розвинену здатність, якою людині необхідно володіти для можливості координації та включення в міжособистісний процес обміну дій співробітництва або конфронтації з іншими людьми;
- 2) здатність до перебудови своїх позицій, вимога, що реалізує саму можливість формулювати і переформулювати зміст ситуації взаємодії.

Коли говорять про компетентність як про виділення її рівня, то розуміють необхідність певного рівня розвитку особистості для того, щоб участь у даній соціальній взаємодії породила прогрес розвитку особистості.

Тим самим, компетентність – це комплексна характеристика особистості. Вона містить у собі цілий ряд аспектів: комунікативний, інтелектуальний, мовленнєвий, соціальний та ін. Усі вони відбивають досягнення особистісного розвитку дитини.

Комунікативна компетентність формується завдяки розвиненості комунікативних якостей, що базуються на емоційному розвитку дитини. Саме емоційні прояви інтересу до людини, розуміння її почуттів, емпатія забезпечують **комунікативну спрямованість**. Це:

- спрямованість на партнера,
- установка на відповідну реакцію,
- використання різноманітних невербальних способів,
- свідоме вживання спеціальних засобів, що мають полегшувати комунікацію.

Встановленню контактів сприяють, зокрема, засоби невербального і мовного плану, що мають емоційно-позитивний знак: доброзичлива посмішка, дружній погляд, привітна інтонація, лагідний погляд, ввічливі слова тощо, які характеризують у цілому культуру мовного спілкування. Для мовного взаєморозуміння і взаємодії важливе уміння розуміти свого співрозмовника, враховувати у своїй мові того, до кого адресоване висловлювання. Тому ми підкреслюємо, що вказане психічне новоутворення установки на відповідну реакцію, орієнтації дитини на комуніканта, співрозмовника.

Необхідно також врахувати, що комунікативні властивості мовних висловлень припускають широке використання як мовних (вербальних) засобів, так і невербальних (емоціонально-мімічних засобів спілкування: контакт очей, виразність міміки, посмішка, жести, наявність відповідних рухів стосовно співрозмовника). Перераховані комунікативні характеристики підкреслюються також інтонацією, виразністю, темпом мови, її швидкістю і навіть іноді дикцією.

Розширюйте в собі та своїх вихованцях невербальний репертуар. Він допоможе вам почувати себе природно, вільно, розкуто, реагувати швидко й адекватно обстановці і партнерському оточенню. Розвинута сфера емоцій, відчущань дозволяє людині удосконалювати інтуїцію і довіру до власного досвіду пізнання соціального і предметного оточення.

Захоплює розмаїтість і нескінченна можливість завжди і скрізь розвивати емоційну сферу дитини. Постарайтеся побачити цю можливість тренування серед соціального оточення, у природі, у цілеспрямовано організованій пізнавальній діяльності. Що можна почувати в сфері соціального оточення?

- настроїв свій та оточуючих людей;
- емоційний стан, переживання, очікування;

Тільки сформованість соціальних емоцій сприяє розвитку, поглибленню і диференціації моральних, інтелектуальних, естетичних почуттів.

Педагог, що прагне до установлення взаєморозуміння з дітьми, повинний розвивати в собі і кожній дитині здатність відчувати.

Взаємозв'язок емоційного, соціального, пізнавального розвитку дитини надає ще раз підкреслити висновок: установлення комунікації, організація інтерпсихічної взаємодії є вихідним вираженням росту мовленнєвої здібності як вищої психічної функції людини. Тільки за наявності комунікативних навичок і орієнтації на партнера у взаємодії можливі розвиток і удосконалювання лінгвістичних умінь. Саме установка на комунікацію, потребу і прагнення зрозуміти інших і бути зрозумілим для оточуючих змушує дошкільнят будувати і перебудовувати мовні висловлювання в таких мовних формах, що забезпечують взаєморозуміння.

Комунікативні якості є пріоритетними в розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

Під *мовленнєвою компетентністю* розуміють вільне вираження своїх бажань, намірів, а також пояснення своїх дій та їх змісту за допомогою мовних і «немовних» (жестових, мімічних, пантомімічних) засобів. Показником мовленнєвої компетентності є здатність дитини будувати своє мовне спілкування з іншими людьми, з огляду на інтуїтивно або свідомо історично сформовані мовні канони фонетики, спілкування, етично цінні зразки поведінки, семантики, граматики, а в немовних формах – загальнолюдські способи виразної поведінки.

Всі означені якості повною мірою розвиваються в ігровій діяльності дитини.

Тому рівень самодіяльних творчих ігор дітей та стан розвитку різного роду компетентностей об'єктивно віддзеркалюють взаємопов'язані характеристики низького рівнів.

Мовленнєва компетентність дитини демонструє оволодіння соціальними усталеними характеристиками мови (рідної або іноземної).

Нормативне оволодіння мовними правилами є найважливішою умовою своєчасного мовленнєвого розвитку та подальшого удосконалення засобів взаємодії. Саме нормативні можливості мовних досягнень дитини (можливості засвоєння мови як надбання культури, оволодіння її фонетичною, граматичною, семантичною сторонами), включені як вікові вимоги до документів і програм дошкільних установ. Нормативні вимоги в оволодінні мовними правилами можна представити по роках (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 рік життя). І, оскільки ми розглядаємо специфіку мовленнєвого зростання дитини четвертого та п'ятого років життя, важливо підкреслити, що нормативна фонетична, граматична та лексична сторона рідної мови повина набути ознак *бездоганності* до п'яти років!

Тому, для ознайомлення батьків, педагогів та психологів з віковими можливостями оволодіння дитиною нормативними вимогами мови нагадаємо інформацію щодо «*Логіки мовного розвитку дитини*»). (див. *схему 1.*)

Схема 1. Логіка мовного розвитку дитини

Вік	Звукові характеристики	Лексика	Граматика	Форма мовних висловлень (тексту)
7 років 6 років 5 років	Темп, сила голосу, дикція, виразність	Обсяг побутової лексики дорослої людини Оволодіння видовими → родовими → образними поняттями 5-6 тис. Слів	Узгодження слів по всіх граматичних категоріях, уживання всіх типів речень (прості, складносурядні, складнопідрядні)	Усі форми мовних висловлень, адекватних наочним ситуаціям і позаситуативному спілкуванню Питання → відповідь → порада пояснення → міркування Доказ → монолог (розповідь)
4 роки			Складносурядні речення	
3	Усі звуки рідної мови, крім Л, Р, З, Ш, Щ мовний подих, звуковимова	Усі частини мови, крім прислівників (1200-1500 слів)	Прості розповсюджені речення (5-6сл.), морфологія, синтаксис.	
24 міс.		300 слів	Прості речення 2-3 слова	Ініціативний діалог (пояснення-роздуму)
21 міс.		175 слів		
20 міс.		100 слів		Питання-відповідь у ситуативно-діловому спілкуванні з дорослими
18 міс.		40 слів	Узгодження по родах і числах	
12 міс.		10-12 слів	Слова-речення	
8 міс		Слова-назви предметів		
6 міс	Інтонація, ритм, звуконаслідування, інтонування			Невербальні способи в емоційно-особистісному - спілкуванні

Але ж, підхід до аналізу мовленнєвих досягнень дитини тільки за характеристикою лінгвістичних проявів не пояснює причинності, своєчасності, відставання або перевищення вікової норми, а також труднощів у мовній взаємодії дитини з однолітками і дорослими в ігровій діяльності та спілкуванні. Як відомо, і практика це підтверджує, у різних вікових групах дитячого садка завжди є діти, що знаходяться далеко за межами засвоєння мовної норми. В одній і тій самій віковій групі є діти, що дуже відстають від бажаних характеристик мовлення. Питання, чому це відбувається, у чому причинність вікового невідставання, часто залишається без уваги. Та й хто з педагогів аналізує кількісний і якісний рівень мовленнєвих досягнень? Зазвичай буває достатньо загальної характеристики мовлення, у якій відзначається широкий запас словника, орієнтація у визначених сферах знань (природа, техніка і т. ін.), грамотність мовлення і її фонетичні навички (звуковимова).

Підхід до аналізу мовленнєвих досягнень дитини тільки за характеристикою лінгвістичних проявів (звук, слово, граматична категорія) не пояснює причинності, своєчасності, відставання або перевищення вікової норми, а також наявних труднощів у мовній взаємодії дитини з дорослими й однолітками. Оволодіння мовним оформленням висловлення, адекватного задумові і ситуації спілкування, вимагає від дитини засвоєння способів побудови і перебудування мовних варіантів. І тільки в цьому є необхідність засвоєння дитиною нормативних вимог мови за зразком та наслідуванням дорослих, тобто для подальшого самостійного використання мовних засобів для рішення завдань пізнання та комунікації зі світом природного й соціального оточення.

Важливо підкреслити, що ступінь розвиненості мовних (лінгвістичних) досягнень не є прямим результатом віку. Рівень мовленнєвого розвитку може характеризуватися випередженням або затримкою. Оволодіння мовною нормою є наслідком сформованості й ускладнення комунікативно-мовної діяльності (форм спілкування: емоційного, ситуативно-ділового, позаситуативного або пізнавального). Саме мета спілкування, реалізація особистісно значимої потреби, жадають від дитини удосконалювання й ускладнення знакових засобів (невербальних і мовних). Досконалість засвоєння і користування ними забезпечують успішність і результативність цілей самої діяльності. Так, у кінцевому результаті, рівень мовленнєвих досягнень залежить від розвиненості, ступеня широти і дієвості мотивів спілкування, від сформованої потреби в спілкуванні з дорослими, однолітками, малятами. Цей висновок співвідноситься з короткою формулою, що узагальнює мету і завдання виховання дітей. Ця формула стверджує, що з погляду психології всі завдання виховання (розумового, морального, фізичного, естетичного) зводяться до відповідної задачі формування **потреби** в знанні, доброті, красі.

Вирішення адекватних віку завдань, спрямовують досягнення інших. Так, пов'язаною із комунікативною, мовленнєвою, мовною компетенціями є формування соціальної компетентності дитини.

Соціальна компетентність складається з декількох компонентів:

- мотиваційного, що включає ставлення до іншої людини як вищої цінності; вияву доброти, уваги, турботи, допомоги, милосердя;
- когнітивного, котрий пов'язаний з пізнанням іншої людини (дорослого, однолітка), здатністю зрозуміти її особливості, інтереси, потреби, побачити труднощі, що постали перед нею, помічати зміни настрою, емоційного стану тощо.
- поведінкового, котрий пов'язаний з вибором адекватних до ситуації, способів взаємодії.

Соціально компетентна дитина

- добре орієнтується в новій обстановці;
- здатна виявити адекватну альтернативу поведінки;
- знає міру своїм можливостям;
- уміє попросити про допомогу і надати її;
- поважає бажання інших людей, може включитися в спільну діяльність з однолітками і дорослими;
- вона не буде заважати своєю поведінкою іншим;
- здатна стримувати себе і заявляти про свої потреби в прийнятній формі;
- соціально компетентна дитина здатна уникнути небажаного спілкування;
- вона почувається гідно в товаристві інших людей, розуміючи різний характер ставлення до неї оточуючих;
- уміє керувати своєю поведінкою і способами спілкування.

Як бачимо, ідеальний образ дитини, компетентної в сфері комунікації, однозначно може представляти розвиненість загальної життєвої компетенції, яка вказує на соціальну та інтелектуальну активність дитини у межах свого віку та включає психологічні характеристики емоційного, інтелектуального розвитку, особливості довільної регуляції мовної поведінки. Оскільки період дошкільного дитинства описується в категоріях становлення і розвитку психологічних якостей особистості, то важливо простежити за джерелами становлення очікуваної компетентності, з'ясувати закономірності появи досягнень, що забезпечують зростання здатності дитини до мовного спілкування. Таким джерелом є спілкування дітей молодшого дошкільного віку з дорослими та однолітками в продуктивних видах діяльності, головним з яких є гра.

Динаміка і зміна досягнень дитини, що виявляються в мовному спілкуванні, характеризує становлення особистості малюка як цілісності, у єдності прояву його емоцій, свідомості і поведінки.

Зміни в рівні комунікативно-мовленнєвого розвитку фіксують зростання чи зниження необхідних для спілкування *умінь*, що виявляються в реальній життєдіяльності дитини:

1) уміння аналізувати комплексну систему «людина-ситуація» для того, щоб адекватно увійти, «вписатися» в міжособистісний контакт з урахуванням значимих мотивів комунікації;

2) уміння прочитувати і розуміти експресивну інформацію ситуації спілкування, постійно орієнтуючись на учасників комунікації;

3) уміння установити контакт із партнером по спілкуванню, використовуючи невербальні і вербальні засоби (використання контактостановлюючих засобів для взаємодії з оточуючими);

4) комунікативно-мовленнєві уміння, виражені в побудові адекватного до ситуації спілкування мовного висловлювання (оформлення задуму в зовнішню мову);

5) мовні (лінгвістичні) уміння, що виявляються у вживанні мовних норм використовуваної для спілкування мови:

а) словникове багатство і точність лексики, що відповідає просторово-тимчасовим і предметно-змістовним характеристикам ситуації спілкування;

б) граматична правильність;

в) звукові характеристики мовлення — тон, інтонація, виразність, необхідний темп мовлення, дикція, спрямовані на взаєморозуміння зі співрозмовником;

б) контроль, аналіз власного мовлення, здатність змінити мовне висловлення відповідно до досягнутого результату (чи зрозумів партнер), довільність, рефлексія тексту комунікації. Контрольованість і усвідомленість мовлення забезпечують подальший вибір оптимальних (або єдиних) для даної комунікації невербальних і мовних засобів.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини демонструє не стільки засвоєння невербальних та мовних засобів, скільки їх адекватне для різних ситуацій використання. Постійна ігрова практика та взаємодія з ровесниками удосконалює мовний процес. Для дітей дошкільного віку, що опановують усним мовленням, предметом формування мовного процесу є говоріння та слухання. Обидва процеси вимагають від партнерів (комунікантів) породження змісту висловлення. Продукуючи мовлення, людина виражає свої думки. Зміст же і витягається з мовлення, яке чуємо. Орієнтація на породження і розуміння змісту мовлення змушує виділити таку одиницю аналізу і навчання, як мовне висловлювання.

Форми побудови мовленнєвих висловлювань: питання, зустрічне питання, згода, уточнення, заперечення, перезапитування, сумнів, прохання, вимога, ігрова вимога, дозвіл, рада, відмовлення, спонукання, задоволення, подив, подяка, жаль, невдоволення, вдячність, пояснення, міркування, доказ і інші форми мовного висловлення (тексту).

Якою мірою розвинені різні форми висловлювань у дорослих? Чи не пояснює недосконалість їх використання трагедію авторитарного диктату дорослих у спілкуванні з дітьми?

Породження мовлення ставить за мету передати думку, а для цього перед дитиною стоїть задача навчитися оформляти думку в мовне висловлення і супроводити його відповідними експресивно-мімічними засобами. Щоб відбувся процес мовного спілкування, задум людини повинен наповнитися конкретним лексичним змістом і оформитися в граматичну модель. Таке перетворення відбувається в момент породження мовлення і приводить до утворення реальної комунікативної одиниці взаємодії — мовного висловлення.

Пропонуємо педагогам:

а) вправлятися у виборі мовленнєвих висловлень, адекватних для різних ситуацій спілкування;

б) співвіднести розмаїтість освоєних дитиною (і Вами, шановний Дорослий) мовних висловлювань і рівень розвитку лексичної, граматичної сторони мовлення, а також ступінь розвиненості звукової культури мовлення (інтонація, виразність, темп, дикція, мовленнєвий подих, звуковимова);

в) скористатися схемою «Форми і засоби спілкування» для виявлення закономірності – спонукальний мотив – розуміння партнера і ситуації – адекватні і різноманітні мовленнєві висловлення (думка, яка виражена у мовленні).

Схема 2. «Форми та засоби спілкування»

Спонукальні причини	Ситуація спілкування	Тема	Мовні висловлення в мовному спілкуванні
Особистісні, ділові чи пізнавальні мотиви визначають вибір партнера і діяльності	Предметно-практична, ігрова чи пізнавальна	Будь-яка, наприклад, «Іграшка»	Питання, зустрічне питання, згода, уточнення, заперечення, перезапитування, сумнів, прохання, вимога, ігрова вимога, дозвіл, рада, відмовлення, спонукування, задоволення, подив, подяка, жаль, невдоволення, вдячність, пояснення, міркування, доказ і інші форми мовного висловлення (тексту).

Розуміння дитиною ситуації спілкування (реальної чи уявної) є важливою характеристикою, що визначає власне мовне повідомлення. Комунікативна спрямованість, «включеність» у ситуацію взаємодії породжує мету, мотив, виявляє зміст дій між комунікантами, тему мовного повідомлення і форму його побудови. Якщо ситуація значима, проблемна, то вона визначає динамічність відносин її учасників, активність спілкування, зацікавленість, спонукає готовність до взаємодії. Знання ситуації поліпшує якість мовного повідомлення, тому що в ньому відбита залежність між об'єктивною дійсністю, мисленням і мовою. Сама

структура ситуації (дрібні зв'язки) відбивається в структурі мовлення людини (добір слів, побудова пропозицій, їхній взаємозв'язок, форма організації – діалог, монолог).

Саме включеність у ситуацію, комунікативна готовність до взаємодії, що виявляється в інтерпретації ситуації, демонструє надалі різні особистісні особливості, що спостерігаються в мовній поведінці дитини. Інтерпретація ситуації (реальних та рольових стосунків в грі) є однією з процедур, здібностей соціального мислення особистості. Успіх взаєморозуміння в мовному спілкуванні може відбутися в тому випадку, якщо учасники комунікації зуміють адекватно скоординувати між собою інтерпретації ситуації, що протікає. Інакше кажучи, успішність взаємодії багато в чому залежить від того, наскільки розвинуті в дітей комунікативно-мовленнєві здібності, визначений рівень соціальної, інтелектуальної, мовленнєвої та мовної компетенції.

Представимо в узагальнений спосіб (схема 3) критерії за якими можна визначити рівень сформованості компетентності дитини, що проявляється у мовній комунікації.

Схема 3. «Компетентність, яка проявляється у мовній взаємодії дошкільника»

Критерії	Показники
соціальна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> • Сформованість стійких мотивів у спілкуванні з дорослими й однолітками, частота контактів, ініціативність, активність у взаємодії з оточуючими людьми. • Емоційна сприйнятливність, здатність до співпереживання, співчуттю, емпатії. • Орієнтація на партнера, установка на відповідну реакцію в спілкуванні.
когнітивна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> • Здатність до адекватного сприйняття і розуміння емоційного й інформаційного змісту ситуації спілкування. • Розуміння просторово-часових та предметних характеристик системи «людина-ситуація» (природна, технічна, соціальна). • Сформованість узагальнень у характеристиці системи «людина-ситуація» (риси, особливості діючих облич, просторово-тимчасові параметри, дії і т.п.), що дозволяє прогнозувати подальший розвиток ситуації спілкування.
мовленнєва компетентність	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиненість невербальних засобів комунікації з погляду розмаїтості, гармонійності, індивідуальній виразності. Сформованість контактовстановлюючих способів взаємодії. • Лінгвістичні характеристики мовлення: <ul style="list-style-type: none"> - словникове багатство (точність використання лексики, адекватної ситуації спілкування); - граматична правильність мови (зміна й узгодження слів відповідно до мовних норм, освоєння синтаксису мови); - фонетична правильність мови; • Освоєння різноманітних форм мовного висловлення.

Рівні, що розрізняють здібність дітей встановлювати контакти з оточуючими, виявляти доброзичливе ставлення до них, намаганням до самостійності та відтворенням позитивних форм поведінки.

Високий : Дитина виявляє активність та ініціативу у спілкуванні з оточуючими, охоче включається в спільну діяльність. Самостійно відтворює форми культурної поведінки, засвоює правила колективної поведінки в групі. Ставлення до однолітків приязне, має друзів, до яких виявляє особливу прихильність. Здатна проявити співчуття за своєю ініціативою, надати допомогу. Зберігає сталий життєрадісний настрій, активна, допитлива, задає багато запитань, виявляє наполегливість в засвоєнні нових дій.

Середній: Дитина привітлива до оточуючих, проявляє активний інтерес до слів і дій дорослого та однолітків. За спонукання дорослого охоче повторює позитивні дії; емоційно відгукується на яскраво виражений стан близьких. Спокійно грає поруч з дітьми, вступає в спілкування з приводу іграшок, ігрових дій. Виявляє інтерес до змісту картин, малюнків, книг, інсценівок з іграшками, прагне до самостійного відтворення побачених дій. Зберігає переважно емоційно позитивний настрій. Швидко переборює негативний стан, прагне до позитивної оцінки з боку близьких дорослих.

Низький: Має недовірливе ставлення до оточуючих, боязкість спілкування; контакти з однолітками нетривалі, часто конфліктні. Виявляє негативні реакції на прохання дорослих, спостерігаються примхи, немотивовані вимоги. Загальний емоційний стан нестійкий: поряд зі спокійним позитивним станом спостерігається плаксивість, окремі негативні прояви по відношенню до дорослих та однолітків.

Таким чином, предметом розвивальної роботи педагога є відношення системи «людина-ситуація» і відношення «мовна форма – значення». Саме ці базові утворення, що відчуються як єдине ціле (слова разом з їхнім значенням об'єктів і характеристики образу ситуації) забезпечують успішність реальної взаємодії між соціальними партнерами. Саме ці базові досягнення розвиваються та удосконалюються у партнерській взаємодії в сюжетно-рольовій грі дошкільників.

Мовне висловлювання як показник інструментальної (операціональної) сторони комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини повинно бути адекватним ситуації спілкування, оскільки її розуміння визначає тему висловлення, форму побудови і зміст мови через добір лексики, його узгодження і відтворюючі (фонетичні) властивості мови.

Цей взаємозв'язок варто пам'ятати, оскільки навчання дітей мовному висловленню (оформлення думки в зовнішню мову) представляється в даному підході як основний спосіб розвивальної роботи, у якій актуалізується особистісна, соціальна, інтелектуальна активність дитини.

Узагальнений погляд на комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини ґрунтується на тому, що мова, як і інші вищі психічні функції, не є простою актуалізацією закладених (успадкованих) людиною жорстко фіксованих механізмів, що лише коректуються в процесі їхнього розвитку. Онтогенез комунікативного, мовного розвитку є складна взаємодія процесу спілкування дитини з дорослими, у якому дитина засвоює як форми взаємодії, так і способи комунікації. Цей процес постійно змінюється, ускладнюється й удосконалюється. Таким чином, проблема ускладнення мовленнєвих досягнень обов'язково вимагає розуміння дорослими закономірності взаємозв'язків між формами та засобами спілкування. Інакше кажучи, важливо простежити залежність між формою спілкування і ступенем складності засобів спілкування. Розуміння взаємозв'язку необхідно тому, що становлення й ускладнення форм комунікативно-мовної діяльності сприяє появі узагальнених компонентів структури будь-якої діяльності і тим самим визначає особливості її протікання в різних варіантах, сполучених з комунікацією, підвищує ефективність взаємодії у всіх формах життєдіяльності дитини в родині і дитячому садку.

Розвиненість спілкування, сформованість форм взаємодії, крім очевидної «користі для себе» – оволодіння невербальними і мовними засобами, сприяє становленню особливостей протікання всіх специфічно дитячих видів діяльності (предметно-практичної, ігрової, пізнавальної). Чому це відбувається? Який взаємозв'язок такого позитивного впливу? Розвиненість комунікативно-мовленнєвої компетентності підвищує ефективність (результативність) взаємодії між дітьми у всіх варіантах життєдіяльності дитини.

Наше мислення вбране в слова, а тому не всі спроможні до кінця зрозуміти свою ж власну думку доти, доки не проговорять її вголос. Для того, щоб донести свою ідею до інших, ми використовуємо невербальні і мовні засоби. Ми намагаємося знайти найбільш точні слова для того, щоб передати потрібний нам зміст. Коли ми вільно розмовляємо в колі рівних, і виражаючи себе, і слухаючи інших, ми ділимося знаннями, досвідом. Ця взаємна допомога і підтримка дозволяє нам зростати.

Схематичний аналіз взаємовпливу форм та засобів спілкування дозволяє підкреслити ряд найважливіших для розуміння проблеми комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини.

Схема 4. Становлення форм і засобів спілкування

Потреба	Мотиви	Форми спілкування	Засоби спілкування	Значимий період становлення
----------------	---------------	--------------------------	---------------------------	------------------------------------

В особистісному визнанні, підтримці, любові	Особистісні	Емоційно-особистісне спілкування	Невербальні експресивно-мімічні: погляд, посмішка, міміка, контакт очей, ритм, інтонація, сила голосу, темп	А) від народження до 6 мес. Б) ранній, дошкільний, юнацький періоди Емоційно-особистісне спілкування виявляє свою значимість у будь-який перехідний період. У період оволодіння новим видом діяльності, а також у будь-якій суб'єктивно-значимій події життя
В активності	Ділові (діяльнісні)	Ситуативно-ділове спілкування	Жести, предмети, образотворчі схеми, малюнки, спосіб дії + мовні засоби	Ранній, молодший (4, 5 рік життя) дошкільний вік
У нових враженнях	Пізнавальні	Позаситуативне	Мовні засоби	Ранній, молодший, середній, старший дошкільний вік; шкільний і так далі

Типи відносин дитини у мовній комунікації

I. Суб'єкт-суб'єктні (основна спрямованість спілкування та цінність – людина) Які відносини дитини з дорослими й однолітками в колективі групи дитячого садка? В таких стосунках дитина часто не виявляє ділових і пізнавальних мотивів до обговорюваної загальної проблеми, що виникла в колективі, не формує своїх змістів і цілей майбутньої діяльності. Разом з тим вона орієнтована на реалізацію потреби в особистих контактах, потребі в емоційному комфорті, присутності серед друзів (друга), потреби бути в особистісних відносинах з улюбленим вихователем. У цих випадках дитина є більшою мірою спостерігачем комунікативно-мовної взаємодії, а в мовній поведінці – слухачем. Окремі мовні висловлення відбивають характер особистісних контактів, часто не пов'язаних з обговорюваною проблемою, а відповіді на питання ділового, пізнавального характеру з боку ініціатора спілкування (дорослого, однолітка) є типовим стандартом: «так», «ні», «не знаю». Проте значимість присутності такої дитини в ситуації соціальної взаємодії очевидна і виражена у подальшому прогресуванні її комунікативно-мовленнєвих досягнень.

II. Суб'єкт-об'єктні відносини (спрямованість спілкування на предметне оточення). Як проявляються стосунки такої дитини до людей та оточуючого світу? В процесі організації спільної діяльності з дорослими й однолітками такий характер стосунків часто виявляють діти, що мають високий рівень розвитку ділових і пізнавальних мотивів діяльності, тобто

достатній рівень компетентності, що забезпечує їм можливість включитися в рішення проблеми ділового або пізнавального характеру. Діти поспішають почати діяльність щодо реалізації задуму, формулюючи свої способи, варіанти, наміри, особистісні змісти. При цьому можливі випадки, коли дитину не цікавить, з *ким* вона буде виконувати справу, *хто* учасник її контакту, тобто ділові і пізнавальні мотиви перевищують особистісні. Одночасно такий варіант указує на відсутність орієнтування на людину, несформованість комунікативної спрямованості в діяльності. Такі діти по ходу реалізації спільного задуму часто виявляють конфліктний характер взаємодії з іншими учасниками загальної справи, тому що не узгодили мету, намір, бажання партнерів, не встановили міжособистісних стосунків. Варіантом подальшої поведінки дитини при цьому може бути відмова від участі в загальній справі або присутності в ній позиції «поруч», «сама по собі», що обмежує взаємодію і прояв комунікативно-мовних навичок. За умови підвищеної ділової або інтелектуальної активності дитина стоїть перед необхідністю «научіння контактам», відновленню міжособистісних відносин для реалізації потреби в спільній діяльності, ствердження своєї позиції серед однолітків, адже таким дітям є що і як сказати. Інакше кажучи, варіант відносин суб'єкт-об'єктного характеру в ситуації предметно-змістовної взаємодії дитини з дорослими й однолітками обов'язково висуває перед дитиною задачу навчання соціальному контакту, навчання мовному спілкуванню, що включає процеси контактовстановлення.

III. Відносини суб'єкт-суб'єкт-об'єктного характеру є умовою і характеристикою розвиваючої мовне спілкування ситуації (спрямованість на людину та ситуацію). Зазначені відносини характеризуються тим, що діти взаємодіють із приводу предметно-змістовної задачі, рішення якої здійснюється при постійній увазі і координації міжособистісних відносин між партнерами комунікації. У цій ситуації жест і мова вписані в динаміку соціальних, комунікативних відносин і дитина створює, шукає смисл для всіх характеристик системи «людина-ситуація», постійно вдосконалюється в здатності контактовстановлення і підтримки міжособистісних відносин для реалізації наміченої мети. Третій варіант відносин виявляють діти, що мають високий рівень розвитку всіх компонентів комунікативно-мовленнєвого розвитку і, насамперед, дієвість особистісних, ділових, пізнавальних мотивів у широкій сфері життєдіяльності дошкільника.

Динаміка становлення спілкування забезпечує формування, зміну, вдосконалювання і спеціалізацію різних функціональних систем психіки, що беруть участь у процесі мовотворення. Що ж власне психічного розвивається в дитині? Який взаємозв'язок цих новоутворень з мовою?

У процесі дитячого мовлення розвивається не просто мова, як звичайно розуміють цей розвиток лінгвісти, відбувається не просто реалізація вроджених механізмів. У комунікативно-мовленнєвому розвитку спостерігається зміна характеру взаємодії системи невербальних і мовних засобів, що є в розпорядженні дитини і забезпечують їй

успішність пізнання та взаємодії. Інакше кажучи, комунікативно-мовленнєвий розвиток демонструє зміну способу використання знакових засобів (невербальних і мовних) для цілей пізнання та спілкування дитини з ровесниками та дорослими.

Несформованість навичок комунікації пояснює причини неадекватного вираження соціальної активності дитини. Часто конфліктний характер її поведінки виявляється тоді, коли дитина має потребу і бажання спілкуватися, але не вміє досягти взаємопогоджуваних дій з партнерами. У разі відсутності навичок мовного вираження контакту збільшується нерозуміння ситуації і поведінки однолітків, що веде до закріплення стереотипів конфліктної поведінки і гальмує розвиток потреби в спілкуванні з однолітками і дорослими. Засвоєння комунікативних навичок розглядається як свого роду необхідний рівень для оволодіння невербальними і мовними засобами, що забезпечують соціальний контакт. Мова в навчанні мовленню є засобом рішення комунікативних задач. Засвоєння мови та використання мовлення в ігровій діяльності є природним та неперевершеним шляхом збагачення психологічних досягнень дитини молодшого дошкільного віку.

Для того, щоб мовлення дошкільників розвивалося ефективно важливо вихователям у своїй роботі дотримуватися певних умов, а саме:

1) включати дитину у систему взаємодії з дорослим, так щоб вона мала можливість засвоювати нові засоби діалогічного спілкування, у яких проявляється розвиток мовлення кожної дитини та розширюються її потенційні можливості виявляти активність у здійсненні ігрових проєктів з дорослими та однолітками;

2) встановлювати двосторонній емоційний зв'язок з дорослим, під час якого дитина відчуває комфорт у процесі мовленнєвої взаємодії з ним, що викликає в неї бажання запропонувати ігрову взаємодію іншим дітям;

3) наповнювати та змінювати інформаційно-предметного середовище дошкільників для постійного збагачення їх мовлення, що забезпечує їм розвиток засобів діалогічного мовлення та їх бажання спілкуватись з однолітками у різних видах ігрової діяльності;

4) організовувати творчий ігровий простір для розширення можливостей мовного спілкування дітей у різних видах дитячої гри для розвитку їх монологічного мовлення як засобу творення й організації власних думок.

Сюжетно-рольова гра – джерело розвитку довільної поведінки дитини-дошкільника

У надрах провідної ігрової діяльності дитини протягом дошкільного періоду відбувається зародження і розвиток її довільної поведінки. Що за виняткові умови створює сюжетно-рольова гра, які так позитивно

впливають на становлення цільової поведінки дошкільників? Спробуємо з'ясувати.

На запитання дорослого „Чим ти більш за все любиш займатися?” переважна більшість дошкільників відповідають – „грати” та за найменшої можливості віддаються своїй улюбленій справі. Відверті дитячі відповіді ще раз підтверджують доведений науковцями факт того, що сюжетно-рольова гра в дошкільному віці є найбажанішим дитячим заняттям, а відтак найкраще від усіх вмотивованою (власне дитиною, а не дорослим) діяльністю, у якій задовольняється потреба малюка наслідувати дорослого, бути як він. Ігрова мотивація та відображення дошкільником у ролях поведінки інших людей, орієнтування у смислах їх дій розкриває нові резерви можливостей дитини у сфері регуляції власних бажань, емоційних переживань і поведінки в цілому.

Подолання дошкільником імпульсивності в поведінці й набуття здатності володіти собою відбувається саме у грі, яка є в порівнянні з працею чи навчанням максимально мимовільною діяльністю. Тут мотив і мета співпадають, адже сюжетно-рольова гра виникає через безпосереднє бажання дитини грати, а результатом є задоволення, яке вона отримує в процесі ігрової взаємодії з однолітками. В грі усі дії дитини орієнтовані на способи здійснення діяльності, дотримання правил, процес розгортання сюжету гри, спілкування з однолітками, а не на безпосередній результат, що підвищує її здатність до довільної регуляції.

Самодіяльний характер сюжетно-рольової гри сприяє виробленню у дітей навичок ініціативних самостійних дій. І чим більше часу дитина буде присвячувати грі, тим стійкішими вони стануть. Це можливо завдяки тому, що сюжетно-рольова гра виникає виключно за ініціативою дітей, які самостійно (без участі дорослого) створюють ігровий задум, відтворюють сюжет гри, визначають та розподіляють між собою ролі, підбирають потрібні іграшки і виготовляють необхідні атрибути до гри, спілкуються з однолітками, наповнюють зміст, окреслюють та дотримуються правил, а також контролюють їх виконання співучасниками гри.

Діяльність дитини в уявній ситуації сюжетно-рольової гри звільняє її від ситуаційних зв'язків з дійсністю. Коли дитина включається у гру, вона подумки переміщується з видимої реальної ситуації в уявну та діє спираючись на свої внутрішні мотиви, а не на імпульси, що надходять від навколишніх предметів. Тут її ігрові дії підпорядковуються зразкам, поданим у вигляді універсального правила чи моделі поведінки іншої людини. Ігрові правила, продиктовані ігровою роллю і задумом, визначають дії дитини, а оточуючі речі й зовнішні обставини втрачають свою спонукальну силу. Дитина бачить одне, а діє відносно цього інакше, тобто вона починає діяти незалежно від того, що бачить.

Гра скрізь складається з таких ситуацій, які вимагають від дитини діяти не безпосередньо, а відповідно до ігрового правила і вона поступово вчиться підпорядковуватися цим вимогам. Пояснюючи причину таких дій дитини Л. С. Виготський зазначав, що якщо у звичайній поведінці

дошкільника підпорядкування правилу є наслідком відмови від того, що йому хочеться, то в умовах гри підпорядкування правилу і відмова від імпульсивних дій є для малюка джерелом максимальної насолоди. Слідування правилу обіцяє дитині таке велике задоволення від гри, яке є набагато більшим від безпосереднього імпульсу.

Добровільне підпорядкування правилам пов'язане з прийняттям дитиною певного способу поведінки, обумовленого роллю. Вимоги ролі сприймаються як обов'язкові і такі, що не підлягають порушенню. Колектив гравців впливає на кожного окремого учасника гри, стимулюючи і контролюючи виконання прийнятої ним ролі. Зовнішній контроль, таким чином, підсилює контроль внутрішній. „Є підстави вважати, – писав Д. Ельконін, – що при виконанні ролі зразок поведінки, що міститься в ролі, стає одночасно еталоном, з яким дитина порівнює свою поведінку, контролює її. Дитина в грі виконує одночасно ніби дві функції: з одного боку, вона виконує свою роль, а з іншого – контролює свою поведінку. Довільна поведінка характеризується не лише наявністю зразка, але й наявністю контролю за виконанням цього зразка.” (Ельконін Д., 2007, с. 122-123). Гра, таким чином виявляє здатність дитини до рефлексії, яка поступово розвивається в компоненти довільного, усвідомленого, внутрішнього контролю.

Самодіяльну творчу гру називають школою довільної поведінки дошкільника. Довільність, яку дитина проявляє у сюжетно-рольовій грі, показує її застрашні можливості довільних проявів у інших видах діяльності. За умов повноцінного розвитку сюжетно-рольової гри протягом дошкільного віку дитина оволодіває вмінням управляти власною активністю: ініціюючи різні види діяльності самостійно й наполегливо досягати поставлених цілей, утримуватися від небажаних дій на шляху до мети, свідомо керуватися правилами поведінки та міжособистісних взаємин.

Такі характеристики довільної поведінки притаманні дитині кінця старшого дошкільного віку. Повернемося на початок цього вікового періоду – до молодшого дошкільного віку і простежимо, як в умовах самодіяльної творчої гри поведінка малюка поступово набуває ознак довільності.

У ранньому віці у психічному житті дитини відбуваються позитивні зміни, які сприяють розвитку її цілеспрямованої поведінки. Опанування мовленням, оволодіння навичками спілкування з дорослим, розширення кола уявлень дитини про оточуючі предмети та їх характерні якості і властивості, здобуття практичного досвіду предметної діяльності, і у зв'язку з цим, відокремлення себе від дорослого, отримання певної незалежності від нього, надає малюку більше свободи, дозволяє відчути свої можливості.

Отже, вступ у дошкільний вік пов'язаний з розвитком у дитини відносної самостійності. Вона може не лише чітко висловлювати свої бажання, ініціюючи певні дії, а й діяти в напрямку їх реалізації. У цей

період починає розвиватися самодіяльна творча гра. Особливість даної гри полягає у тому, що вона вмотивована самою дитиною, розпочинається за її ініціативою та відбувається без втручання дорослого.

Бажання дитини четвертого року життя грати, відтворюючи певну послідовність подій, може виникнути безпосередньо під впливом ситуації, у якій вона знаходиться (нові іграшки, цікаві предмети, гра „поряд” іншої дитини), а також пригадуванням малюка подій, свідком чи учасником яких він був та які справили на нього незабутнє враження. Захоплена грою дитина може послідовно, не відволікаючись, реалізувати задум протягом тривалого часу (за даними деяких дослідників до 30–40 хвилин), що є неможливим поза ігровою діяльністю у звичайній поведінці через її імпульсивний, мимовільний характер.

Саме у творчій грі чотирирічна дитина вперше виявляє ознаки цілеспрямованої поведінки: ініціює гру, висловлює своє бажання і відповідним словом визначає мету дій («Я готую їсти; буду будувати хатинку для зайчика; я водій, а ти їдеш зі мною»), деякий час дотримується обраної теми гри, відтворюючи пов'язані з нею різноманітні ігрові дії поряд чи разом з однолітком. Характерною особливістю творчої гри молодшого дошкільника є відсутність ігрових правил, які б регулювали поведінку дітей. Бажання грати разом з однолітками дозволяє їм легко порушувати логіку ігрових дій без протесту з боку інших учасників. Однак, вони все ж намагаються прислухатися до бажань партнера та певним чином узгоджувати з ними свої дії («Собаки не п'ють квасу. А мій собака любить квас. Добре, тоді я дам вашому собаці сік.»).

Поведінка дитини п'ятого року життя у сюжетно-рольовій грі поступово починає підпорядковуватися ролі, яку вона бере на себе на початку гри. Роль як образ, втілюваний дитиною у грі, містить у собі певні притаманні їй типові прояви та характерні особливості («лікар добрий, мама лагідна, водій уважний»), які мають стати взірцем для наслідування. Необхідність малюка діяти в межах прийнятої ролі вимагає від нього вміння довільно за зразком відтворювати відповідні ігрові дії. Порушення дитиною правил, окреслених виконуваною роллю, помічаються і активно обговорюються партнерами по грі. В результаті цього учасник спільної гри схильний швидше виправити порушення логіки ігрових дій, аніж вступати у конфлікт. («Лікар спочатку миє руки, потім оглядає пацієнта. Гарзд, проведіть мене до ванної кімнати.»).

Самодіяльна творча гра не з'являється на порожньому місці лише за бажанням дорослого зайняти дитину будь-якою справою. Для того, щоб дитина почала самостійно грати, її необхідно навчити це робити. Вирішальна роль у розширенні ігрового досвіду малюка належить дорослому. При цьому слід пам'ятати, що вплив дорослого має бути опосередкованим. Безпосереднє втручання дорослого у сюжетно-рольову гру є неприпустимим, оскільки в такому разі воно порушує її самодіяльний характер і перетворює на регламентовану діяльність.

Щоб самодіяльні ігри дітей четвертого і п'ятого років життя були тривалими і змістовними, необхідно, в першу чергу, збагачувати їхній досвід новими знаннями і враженнями про іграшки, предмети, характерні особливості і специфіку їх застосування, забезпечуючи при цьому свідоме відтворення різноманітних дій з ними під час майбутньої гри. Допоможе організація за ініціативою дорослого та бажанням дітей дидактичних тематичних ігор. Наприклад, беручи участь у грі **«Одягни ляльку на прогулянку»** дитина засвоює назви одягу, оволодіває вмінням послідовно одягати різні види одягу залежно від сезону і погодних умов. Одержаний таким чином досвід вона може успішно застосовувати в самодіяльній грі **«Сім'я»**.

Участь дитини у спільних з дорослим дидактичних тематичних іграх за близькою тематикою (згідно програмових вимог) дає їй можливість отримати ігровий досвід: навчитися самостійно обирати сюжет, планувати хід гри, дотримуватися логіки виконання ігрових дій у межах ролі, виконувати правила, доводити гру до кінця, засвоїти досвід партнерської взаємодії у співпраці з дорослим.

Безпосереднє ознайомлення дітей з предметами і явищами природи, професіями людей можливе під час організації екскурсії. В результаті її проведення відбувається розширення ігрового досвіду дошкільників через появу нових сюжетів, пов'язаних із діяльністю вихователя, кухаря, помічника вихователя, лікаря, перукаря, водія та ін., засвоєння нових ролей, ігрових дій. Використання зібраного матеріалу, читання відповідної художньої літератури допомагає дорослому створити умови для розвитку ігрової діяльності дошкільників за мотивами побаченого на екскурсії.

Корисними для молодшого дошкільника є рухливі ігри, в яких дитина, беручи на себе певну роль, вчиться виконувати відповідні ігрові дії, підпорядковується правилам, дотримання яких в звичайних умовах (поза грою) викликає у неї труднощі. Формуванню впевненості в собі та вміння керувати своїми рухами допоможуть такі ігри: **«Квачику, дожени нас»**, **«Пустуни і собака»**, **«Горобчики і автомобіль»**, **«Сміливі мишенята»**, **«Стриб–скік»**, **«Прийди на допомогу»**.

Існує багато рухливих ігор, які допоможуть дитині п'ятого року життя навчитися дотримуватися ігрового правила: активізувати рухи за сигналом, виявляти витримку, утримуючись від небажаних дій, чергувати їх. Серед них: **«Літаки»**, **«Лисиця і гуси»**, **«Знайди собі пару»**, **«Перенеси м'ячики»**, **«Хованки»**; ігри з елементами змагання: **«Хто перший добіжить до прапорця»**, **«Порожнє місце»**.

Активна участь дітей четвертого–п'ятого років життя в самодіяльній творчій сюжетно-рольовій грі стимулює розвиток їх довільної поведінки. Це проявляється у тому, що молодші дошкільники виявляють здатність ініціювати ігрову діяльність, визначати мету своїх дій і протягом певного часу відтворювати ігрові дії; на 5-му році життя вони починають підпорядковувати свою поведінку правилу, яке визначається виконуваною ними роллю, контролюють їх виконання партнерами по грі.

Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника створює оптимальні умови для особистісного зростання маляти. Самодіяльний характер гри, високий рівень вмотивованості діяльності бажанням дитини грати, символізм та дії в уявній ситуації сюжетно-рольової гри, взаємодія співучасників гри сприяють оволодінню дошкільником здатністю управляти своєю поведінкою.

Активна участь дітей четвертого–п'ятого років життя в сюжетно-рольових іграх стимулює розвиток їх довільної поведінки. Це проявляється у тому, що чотирирічки виявляють здатність ініціювати ігрову діяльність, самостійно визначати мету своїх дій і протягом певного часу, дотримуючись обраного сюжету, відтворювати ігрові дії поряд чи разом зі своїми партнерами. І хоча в цьому віці діти ще не виокремлюють ігрові правила в якості регуляторів своєї поведінки, проте у випадку непорозумінь між партнерами по грі вони для її продовження, у більшості випадків, воліють домовитися та узгодити з ними свої дії, аніж покинути гру.

Характерною ознакою цілеспрямованої поведінки, яка з'являється у сюжетно-рольовій грі п'ятирічних дітей є ігрові правила. Діти окреслюють правила, як вимоги щодо виконання необхідних дій за зразком в межах прийнятої ролі, та поступово починають підпорядковувати їм свою поведінку у грі. Дотримання правил також контролюється партнерами по грі, а їх порушення активно обговорюються. Набуваючи ігрових умінь та навичок партнерської взаємодії діти спроможні тривалий час послідовно реалізувати ігрові дії, підпорядковувати їх логіці розгортання ігрового задуму.

У сюжетно-рольових іграх дітей беруть початок такі якості особистості як цілеспрямованість, самостійність, наполегливість, що визначають здатність дошкільників свідомо управляти своєю поведінкою як у грі так і в подальшому в інших видах дитячої діяльності.

Розділ II

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КЕРІВНИЦТВА ГРОЮ МАЛЮКІВ

Роль вихователя в розвитку ігрової діяльності молодших дошкільників

На початок дошкільного віку майже всі діти мають певний життєвий досвід ігрової діяльності. Ми вже говорили, що ігри в молодшому віці ще мають бути спільною діяльністю дітей і дорослих. Для того, щоб гра дійсно захопила дітей і особисто кожного з них, дорослий повинен стати її безпосереднім учасником. Саме дорослий вносить в життя дітей різноманітні ігри, знайомить їх із змістом, викликає у дітей інтерес до гри, спонукає їх до активних дій, виступає зразком виконання ігрових дій, організатором ігрового простору, при цьому також знайомить малюків з ігровим матеріалом, стежить за виконанням правил гри та керує процесом гри.

При цьому гра має приносити радість та задоволення не тільки дітям, а й педагогу. Адже кожен успіх дитини – це спільне досягнення, кожна невдача – це зайвий привід до плідної співпраці.

Тільки емоційним спілкуванням та своїми діями вихователь може зацікавити своїх вихованців, щоб гра для них стала цікавою та важливою.

Вихователь дітей четвертого року життя має бути для своїх вихованців не тільки носієм ігрових умінь, активним учасником ігор, він повинен вміти і знати як навчити малюків гратися, як показати ігрові дії, описати сюжет або персонаж, як повправляти дітей в ігрових діях, створити цікаві проблемні ігрові ситуації. Кожен педагог повинен знати і розуміти, що люблять і вміють робити його вихованці і саме це має покладати в основу пропонованих ним ігор. Знання та уміння мають у грі пропонуватися дітям від простого до складного. Дорослому, пропонуючи гру, необхідно враховувати, що вміють і люблять робити його вихованці. Вихователь має пам'ятати, що усі діти в колективі різні, тому примушувати до гри усіх без винятку дітей не можна. Важливо, щоб гратися хотіла сама дитина, а для цього її потрібно зацікавити. Тому варто в грі створювати невимушену атмосферу довіри.

Довіряйте своїм вихованцям, дозволяйте робити те, що їм хочеться: бігати, стрибати, веселитися і т. і. Для трирічок дуже важливо як найбільше рухатися. Граючись, вихователь має поводити себе зі своїми вихованцями як з рівними. Ні в якому разі не припустимо ображати дітей у грі за те, що в них щось не виходить, порівнювати з іншими. Під час спілкування з дітьми їх обов'язково потрібно підтримувати, підбадьорювати та заохочувати («Ти все можеш!», «У тебе обов'язково вийде!»), хвалити за найменші успіхи, хороші вчинки та досягнення

(«Який ти молодець!», «Це правильно!»). Хоча не варто залишати поза увагою й окремі помилки. Слід привчати дітей самостійно аналізувати свої прорахунки й знаходити шляхи їх виправлення. Дорослі мають завжди пам'ятати, що тільки радість від успіху, захопленість, зацікавленість цікавою справою ведуть до формування свідомої, успішної особистості дитини.

Для того, щоб будь-яка гра зацікавила дітей молодшого дошкільного віку, важливо використовувати різного роду несподіванки, сюрпризні моменти. А оживити гру можна казковим сюжетом чи цікавою розповіддю. Також варто разом з дітьми придумувати назви іграшкам, моделям в ігровому куточку, малюнкам, картинкам в улюблених книжках.

Вихователь у процесі ігрової діяльності має проявляти максимум свого артистизму: вміти дивуватися, засмучуватися, радіти, захоплюватися, заінтригувати дітей якоюсь несподіванкою, володіти своєю мімікою, жестами, інтонацією, тембром голосу. Ці засоби є гарними помічниками вихователю в його роботі з малюками.

Вихователь повинен володіти вмінням підбирати саме ті ігри для своїх вихованців, які їм необхідні, цікаві і корисні. Кожна гра, яка пропонується дітям, має давати їм можливість на практиці застосовувати все те, що їм вже знайоме і спонукати до засвоєння нового.

Будь-яка гра стає розвивальною лише в тому випадку, якщо вона цікава дітям. А цікавою її зробити може лише вихователь. Перш за все педагогові потрібно правильно вибрати гру для своєї групи з врахуванням рівня розвитку більшості дітей. Оскільки більшість ігор нетривалі за часом і прості по своїй організації, їх можна з успіхом проводити не лише на заняттях, але і у вільний час: на прогулянці, в другій половині дня. Якщо гра зовсім незнайома дітям і вимагає від них досить високої розумової напруги, її слід неодмінно проводити вранці, в години, відведені для занять. В цей час діти більш продуктивно працюють і краще засвоюють нове. Головний методичний принцип у використанні ігор – їх багаторазове повторення, яке є необхідною умовою розвиваючого ефекту. Вихованці по-різному і у різному темпі приймають і засвоюють нове. Систематично беручи участь в тій або іншій грі, діти починають розуміти її зміст, краще використовувати умови, які створює гра для освоєння і вживання нового досвіду. Дуже важливо не лише правильно вибрати гру, але і добре її провести. Заздалегідь вихователь повинен підготувати необхідний ігровий матеріал, знати психологічні особливості гри і її виховне значення. Дорослий має в думках уявити весь хід гри: як зацікавити дітей, як пояснити їм правила і дії, кого вибрати на перші ролі, як запобігти можливій негараздам. Під час гри всі її учасники: і ті, хто виконує відповідальні ролі, і ті, хто лише стежить за діями партнерів, чекаючи своєї черги, мають бути активними. Це є необхідною умовою розвивального і виховного успіху гри.

Гра – перша школа суспільного виховання дитини. Дитяче товариство формується на основі інтересу до певного ігрового задуму, а також симпатій до однолітків.

Педагогічне керівництво грою неможливе, якщо ґрунтується на жорсткій регламентації, яка заважає дітям проявляти ініціативу та самостійність. Проте повна передача функцій організації гри дошкільникам приводить до того, що серед них виділяються постійні лідери і постійні підлеглі, що в свою чергу негативно впливає на формування особистості дошкільника. В чотири-п'ять років діти можуть вже виступати ініціаторами та організаторами колективних ігор. Зацікавити однолітків та втримати ініціативу у своїх руках не завжди вдається й дітям старшого дошкільного віку.

Дитина у грі набуває здатності взаємодіяти з іншими дітьми, засвоює правила цієї взаємодії, набуває досвіду взаєморозуміння, вчиться пояснювати свої дії і наміри, погоджувати їх з однолітками.

Тільки під педагогічним впливом може складатися у дітей повноцінна гра, яка задовольнить потреби дитини. Не завжди дорослі можуть зрозуміти, чому діти, які прагнуть до доброзичливих контактів, залишаються за межами дитячого товариства, а діти, які проявляють схильність завжди бути першими, пригнічуючи при цьому бажання інших, виявляються не просто в центрі цього товариства, а й керують ним.

Важливо вихователю використовувати гру з виховною метою, оскільки гра має велику виховну цінність, на противагу зауваженням, покаранням. Бесіда з дітьми, в центрі якої є гра допоможе прояснити дітям, що було хорошого в грі, що кому сподобалося, вразило, а чому гра не вдалася. Такі бесіди бажано проводити після проведення гри, так щоб не порушити її задум. Так як гра по своїй структурі динамічна, події розгортаються швидко і дитина не може перебудуватися для того, щоб щось усвідомити, коли їй роблять зауваження чи висловлюють пропозиції.

Творче ставлення педагога до справи є передумовою постійного і поступового ускладнення, розширення варіативності ігор. Якщо у дітей згасає інтерес до гри, вихователь ініціює спільне придумування нових ігрових завдань, ускладнення правил, включення до пізнавальної діяльності різних аналізаторів і способів дій, активізацію всіх учасників гри.

Пріоритетним завданням для педагога є емоційний комфорт дітей у групі. Ні для кого не є секретом, що діти люблять тих вихователів, які поділяють їх інтереси: тобто приймають активну участь в їх ігровій діяльності, виконуючи головні та другорядні ролі. Для того, щоб не мати проблем у групі з дисципліною, вихователь має бути для усіх дітей партнером по грі, помічником, який допоможе дитині, якщо у неї виникають труднощі, увійти в дитяче товариство, допомогти отримати бажану роль і справитися з нею. Найкоротший шлях до серця дитини – стати його партнером по грі, перетворитись у космонавта, дочку, собачку, лікаря тощо. Саме завдяки грі вихователь має можливість підняти

авторитет дитини, виділити раніше не помічені привабливі риси характеру перед її товаришами.

Отже, роль дорослого в розвитку ігрової діяльності дітей беззаперечна. Звичайно, для того щоб дитина навчилася самостійно діяти в грі, її потрібно при необхідності спрямувати, підтримати, допомогти, навчити діяти, але ні в якому разі не зробити все за неї, або і в загалі не надати їй можливості грати. Дорослі мають знати і пам'ятати, що гра – це самостійна діяльність дитини і не повинна порушуватися втручанням дорослих, яке перешкоджає вільному розвитку малюка, розвитку його активності. Для того, щоб гра для дитини стала самостійною діяльністю, дорослий має дотримуватися виконання обов'язкових педагогічних заходів, що впливають з природи дитячої гри, а саме:

- збагачувати життєвий досвід дітей, так як реальне життя дитини – одне з умов для розвитку гри, джерело її виникнення і постійного збагачення;

- періодично, при потребі, змінювати ігрове середовище;

- грати з дітьми в навчальні ігри, метою яких має виступати передача дітям ігрового досвіду, ігрових умінь;

- спілкуватися для того, щоб спонукати малюків самостійно застосувати нові способи рішення ігрових завдань.

Використовуючи у своїй роботі такі педагогічні заходи з метою керівництва процесом формування гри, педагог наблизиться до нових підходів до дитячої гри, а саме рішення ігрових задач самими дітьми. Діти виявляють ініціативу і самостійність у грі лише тоді, коли дорослі навчили і дозволили їм бути активними в побуті і на заняттях. Звичайно, на перших етапах розвитку гри як самостійної діяльності важливо формувати у дитини вміння приймати від дорослого ігрові завдання, але поступово дитина повинна сама пробувати ставити і розв'язувати їх з поетапним ускладненням методів і способів. Рівень дитячої гри зростає тоді, коли дитина не лише самостійно повторює ігрові вміння в адекватних умовах, а й по-різному застосовує їх у різних проблемних ситуаціях, набуваючи нового ігрового досвіду. Збагачення змісту гри відбувається тоді, коли життєвий досвід дітей поступово розширюється за рахунок більш глибокого розуміння цікавих, нових явищ, конкретного призначення предметів, сутності взаємин людей. Дорослі мають завжди пам'ятати, що діти активні учасники реального життя і вони бажають зробити більше, ніж можуть у своєму віці. Потреба робити «як дорослий» має бути задоволена. Дитяча гра допомагає дітям прилучатися до цікавого, прекрасного, загадкового, героїчного. У грі закладені великі можливості для креативного розвитку, творчого відтворення різних подій. Діти вчаться переводити свій життєвий досвід в ігровий умовний план, вирішувати і ставити потрібні ігрові задачі різними способами.

Отже, кожен вихователь має чітко розуміти і нести професійну відповідальність за те, що він причетний до становлення особистості дитини, яка формується повноцінно лише тоді, коли проживає в

атмосфері радості успіху, зацікавленості і захоплення та головне в процесі діяльності, яка дає можливість повноцінно жити та розвиватися.

Приклади організації з молодшими дошкільниками ігор-забав та варіанти їх ускладнення

Рухлива гра «Сонечко і дощик»

Особливості гри:

Дана гра є яскравим прикладом того, як може задовольнятися потреба малюків у емоційному спілкуванні з дорослими та однолітками. Гра приносить дітям задоволення від рухів, оскільки як у грі можна без обмежень бігати, стрибати, що дуже подобається у цьому віці. Також у дітей під час гри створюється гарний настрій від того, що з ними нарівні грає дорослий, який при цьому поводить з ними ласкаво, посміхається, підбадьорює, знімає напругу. Кожен учасник гри отримує задоволення не тільки від того, що виконує певні рухи, які йому приємно виконувати, бо він це вміє робити, а й від того, що робить це разом з усіма дітьми. Діти вчаться переживати спільні емоції радості, задоволення, які створюють гарний настрій усім учасникам гри. Емоції, які переживає кожна дитина, підсилюються тим, що інші переживають те саме. Без жодних примусів з боку дорослого, природно (бо це відбувається у грі), наслідуючи один одного, діти організуються, проявляють слухняність та зближуються один з одним та з дорослим.

Хід гри і прийоми проведення:

Вихователь пропонує дітям поставити свої стільчики півколом та повернути їх спинкою вперед («Це наші будиночки»), запрошує дитину сісти перед своїм стільцем та помахати рукою в отвір спинки стільчика («Заглянути у віконечко»), пропонує виглянути у віконце («Яка гарна погода на дворі!»). Вихователь виходить на середину групової кімнати і кличе усіх дітей погратися і пропонує розказати сонечку потішку:

Вийди, вийди, сонечко!
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко!
Там дітки граються,
Тебе дожидаються.

Малюки виходять, вибігають, збираються довкола вихователя та разом з ним виконують рухи, які він пропонує: біг врізнобіч, по колу, стрибки на одній нозі, на двох ногах, вільні танцювальні рухи і т.д. Далі вихователь не очікувано для дітей повідомляє, що почався дощик. Всі діти швиденько ховаються у свої будиночки. Але сидіти у будиночках не

хочеться, тож вихователь пропонує дітям попросити дощик, щоб він перестав іти. Діти промовляють:

«Дощику, дощику, ти не йди,
дощику, дощику, підожди.
Дай нам, малюкам,
розійтися по хатам!».

Вихователь виходить на середину кімнати і знову запрошує дітей до гри, бо дощик вже перестав. («Дощик закінчився! Сонечко світить! Виходьте погратися!») Гра продовжується знову.

Поради вихователю:

Поводьтеся з дітьми невимушено. За потреби обніміть та приголубте дитину, яка цього потребує. Даруйте дітям більше теплих та щирих посмішок.

Ускладнення до проведення гри:

А. Гра може проводитися як в приміщенні, так і на повітрі. Замість стільчиків – будиночків можна накреслити на землі кружечки або викласти їх камінчиками.

Ведучим у грі замість вихователя може бути будь-хто з дітей.

Б. Складання разом з дітьми ігрового простору, близького до сюжету та заохочення дітей до самостійних ігор

Рухлива гра з роллю «Хто до нас прийшов?»

Особливості гри:

У даній грі дітям пропонується нова умова ігрового партнерства, яка полягає в тому, що їм по черзі доручаються різні ролі, які кожен виконує так, як йому хочеться. Звичайно, всі бажають отримати цікаву для себе роль. Проте, як і в інших іграх, ролі розподіляє дорослий, який робить це так, щоб всі учасники гри були задоволені. Він пропонує роль не одному, а відразу трьом гравцям і просить виконати її на свій розсуд. Ігрові дії, пов'язані з виконанням ролі, приносять велике задоволення її виконавцеві, яка полягає в увазі однолітків і радісній реакції з їх боку, яка є приємною кожному з учасників.

Перераховані особливості гри допомагають вихователю організувати дітей, зближувати їх один з одним, збагачувати їхній ігровий і соціальний досвід.

Хід гри і прийоми її проведення:

Вихователь розсаджує дітей на стільчики і повідомляє, що до них сьогодні в гості мають завітати різні тварини, а які – про це вони повинні здогадатися самі. Він викликає двох-трьох дітей (найбільш сміливих і кмітливих), відходить з ними убік і тихенько, так, щоб не чули інші діти, домовляється, хто буде якою твариною. Діти по одному виходять у центр

кола, і представляють «свою» тварину: імітують характерні рухи (стрибають, роздувають щічки і т. і.), промовляють звуки (гавкають, пищать тощо). Всі інші діти відгадують, хто саме до них прийшов (тобто яка тварина), і ласкаво, приязно приймають гостя. Вихователь прагне доповнити образ тварини, активізувати уяву учасників гри і дає приклад привітного ставлення до гостя: «Який чудовий песик до нас прийшов, які у нього вушка, який носик...», і так далі. Погравши з песиком, діти пропонують йому сісти на стільчик.

З'являється наступний гість. Після зустрічі третього гостя вихователь кличе до себе інших дітей і розподіляє між ними ролі. Гра повторюється до тих пір, поки кожен малюк не побуває в ролі гостя.

Поради вихователю:

На початку гри ролі слід давати сміливим і кмітливим дітям, яких надалі наслідуватимуть інші. У кожній групі є сором'язливі та невпевнені в собі малята. Вони зазвичай не люблять виступати перед колективом, відчуваючи при цьому страх та незручності. Вихователь має допомогти своїм вихованцям стати розкутішими, позбутися страхів, відчути впевненість у собі. Для цього можна одночасно доручити одну і ту ж саму роль двом дітям: ініціативній, сміливій і сором'язливій, невпевненій у собі дитині. Можливо, більш впевнена в собі дитина покаже приклад сором'язливому малюкові. Якщо ж маля рішуче відмовляється від ролі, вихователь не повинен змушувати його до цього, а має дати можливість спочатку пасивно спостерігати за грою однолітків. Можливо, весела, доброзичлива атмосфера гри допоможе дитині здолати боязкість, яка заважає бути активною.

Ускладнення до проведення гри:

А. Гру також можна проводити інакше. Вихователь роздає дітям предметні картинки, на яких намальовані знайомі їм тварини або птахи: ворона, горобець, качка, гусак, собака, кішка, свиня, корова, кінь і т. д., причому деякі картинки можуть повторюватися. Поклавши свої картинки на стільчики зображенням вниз, діти по черзі підходять до вихователя і повідомляють, що змальовано на їхній картинці. Дорослий за потреби підказує дитині рухи, які відповідають образу, і допомагає увійти в свою роль. Далі гра продовжується так, як описано вище.

Б. Складання разом з дітьми ігрового простору, близького до сюжету та заохочення дітей до самостійних ігор.

Дидактична гра «Магазин іграшок»

Особливості гри:

Дана гра піднімає малюків на нову сходинку в розвитку ігрового партнерства і співробітництва, закладаючи початок самостійності і

дружнім контактам дітей. У грі між усіма учасниками встановлюється тісний зв'язок, який ґрунтується на діловій співпраці.

Ігрові дії носять у грі рольовий характер. Учасники гри можуть вибирати різні ролі: роль іграшки, або роль покупця. Роль продавця виконує вихователь. При цьому кожна дитина у грі діє індивідуально, або об'єднавшись в окремі невеликі групи (по дві – три дитини), зображуючи при цьому одну й ту ж саму іграшку. Основним засобом виконання ролі виступають виразні рухи, які кожна дитина придумує сама. Дитина має можливість виявити творчість, ініціативність, вміння застосувати набуті раніше знання та вміння в нових умовах. Включення у гру елементів творчості та розподіл функцій піднімає учасників гри на новий рівень спілкування та взаємозв'язку між дітьми у групі.

Хід гри і прийоми її проведення:

Вихователь пропонує дітям пограти в магазин іграшок, де іграшками та покупцями будуть самі діти. Роль продавця вихователь бере на себе.

Вихователь пропонує дітям розподілити між собою ролі покупців та іграшок. Діти, які вибрали роль іграшки, підходять до вихователя. А покупці відходять в інший бік групової кімнати. Діти-іграшки сідають на стільчики, які стоять у рядок, як поличка в магазині. Вони по черзі домовляються з вихователем, хто якою іграшкою буде і як її має зобразити. Наприклад: зайчик – стрибає, лялька – танцює, жабка – стрибає та квакає тощо. Коли всі іграшки готові, вихователь оголошує про те, що магазин відкритий. Покупці по черзі приходять в магазин, вітаються і запитують, які сьогодні іграшки продаються, просять показати іграшку. Вихователь (продавець) виводить будь-яку дитину (іграшку) на середину групової кімнати, уявним ключем «заводить» її, й вона «оживає»: імітує характерні рухи, звуконаслідування. Для того, щоб покупець міг купити іграшку, він повинен відгадати, що це за іграшка. Якщо відгадує, забирає з собою, якщо ні, іграшка повертається назад на полицю магазину. Потім приходить наступний покупець і гра триває. Коли усі іграшки будуть розкуплені, гравці міняються ролями і все починається спочатку.

Поради вихователю:

Завдання вихователя у цій грі пробудити та стимулювати дитячу творчість, інтерес, ініціативу до вигадування. Треба заохочувати дітей самим придумувати, яку іграшку вони зобразять, які рухи виконуватимуть, яке звуконаслідування підберуть до свого образу.

Роль покупця стимулює дітей до прояву уваги, спостережливості, пам'яті. Якщо ж дитині важко відгадати запропонований образ іграшки, варто просити інших покупців допомогти своєму товаришеві. Такий прийом вчить дітей приходити на допомогу своєму товаришеві, стимулює прояв їхньої уваги та спостережливості.

Також не обов'язково чекати, коли будуть розпродані усі іграшки, можна залучати до гри дітей, які вже відіграли, помінявши їм ролі.

Ускладнення до проведення гри:

А. Одну й ту ж саму іграшку можуть зображувати декілька дітей: двоє чи троє. В такому випадку перед покупцем стоїть завдання вибрати саме ту іграшку, яка найбільше йому сподобалась. Або можна запропонувати покупцеві наздогнати іграшку, яку він вподобав, оскільки ця іграшка вміє рухатися (літак, пташка, машина).

Також, якщо гра з дітьми вже декілька разів зіграна, діти засвоїли правила гри та дотримуються їх, можна запропонувати роль продавця виконувати дитині.

Б. Складання разом з дітьми ігрового простору, близького до сюжету та заохочення дітей до самостійних ігор.

Рухлива гра «Горобці та автомобілі»

Особливості гри:

Гра вчить дітей керувати своєю поведінкою, поступатися, вміти чекати, насолоджуватися грою інших учасників. Виконуючи по черзі різні привабливі дії і спостерігаючи за іншими учасниками гри, діти вчаться оцінювати поведінку інших дітей, помічати помилки, яких припускаються товариші по грі. Таким чином, на цій основі у дітей з'являються уміння оцінювати і свої дії, аналізувати, порівнювати, зіставляти.

У цій грі немає пасивних ролей. Усі ролі визначають вчасне виконання ігрових дій. Дотримання виконання ролі є головним завданням дитини у грі. Ігрова ситуація передбачає чергування дій двох видів: активні дії і гальмування, що вимагає від дошкільнят певних вольових зусиль. Але напруга при очікуванні знімається тим, що у дитини, при виконанні узятій на себе ролі, працює активна уява.

Хід гри і прийоми її проведення:

Для того, щоб вихователь зміг запропонувати дітям погратися у цю гру, попередньо він має поспостерігати з дітьми за поведінкою горобців та інших птахів, які водяться в нашій місцевості: де літають, сідають, ходять, шукають собі їсти, чого, або кого бояться, як поводять себе, коли відчують для себе загрозу, як розлітаються у різні боки, коли наближаються люди, або проїздить машина. Також вихователь пропонує дітям поспостерігати за машинами: як рухаються, де зупиняються, стоять, які звуки видають, коли і чому.

У цю гру можна з дітьми грати у груповій кімнаті, так і на майданчику дитячого садка.

Дорослий окреслює велике коло, де можуть літати, сидіти, стрибати горобці. На майданчику коло треба накреслити на землі. А у груповій кімнаті таким колом може бути весь вільний простір. На майданчику вихователь по краях малює декілька маленьких кругів, квадратів, трикутників – це будуть будиночки горобців, в яких вони можуть

сховатися. У груповій кімнаті будиночки можна позначити гімнастичними кругами, скакалками, відгородити стільчиками. Педагог пояснює, що горобцям у будиночках не має чого боятися, вони для того, щоб горобці ховалися від автомобілів.

Спочатку роль автомобіля бере на себе вихователь. Він показує дітям, як їде автомобіль, гуде, шелестить шинами, сигналізує. Коли автомобіль проїхав та став на свою стоянку, вилітають із своїх домівок горобці: літають, стрибають, веселяться. Коли знов з'являється автомобіль, діти ховаються по своїх домівках. Повторивши декілька разів гру, вихователь вибирає декілька дітей на роль автомобілів. Тепер вихователь керує грою, при цьому подаючи сигнали для горобців та автомобілів: «Летіть горобці!», «Їдьте автомобілі!»

В ході гри при бажанні діти можуть мінятися ролями.

Поради вихователю:

Для того, щоб дітям не так важко було очікувати на виконання своєї ролі, вихователь може пропонувати дітям в той час, як вони заховалися у свої будиночки, почистити своє пір'ячко, поцвірінкати, а автомобілі, коли чекають на виїзд, заправляються бензином, витирають лобове скло, накачують колеса і т.п.

Важливо вихователю стежити за виконанням правил гри усіма учасниками. Пояснити дітям обов'язкове дотримання правил гри: горобцям забороняється потрапляти під колеса автомобілів, кожен із учасників гри: і автомобілі, і горобці мають рухатися за своїми сигналами.

При потребі варто з'ясувати, чи розуміють діти, чому горобці мають ховатися від автомобілів у свої будиночки. Якщо ж хтось з учасників гри не дотримується правил (горобець не залітає вчасно по сигналу у свій будиночок), навмисно їх порушує, він вибуває з гри (автомобіль віддав йому лямку і він не може більше стрибати та літати)

- Складання разом з дітьми ігрового простору, близького до сюжету та заохочення дітей до самостійних ігор.

Сюжетно-рольова гра «Лікарня»

Особливості гри:

Дана гра дає змогу познайомити та збагатити знання дітей про діяльність медичних працівників; виховує почуття поваги до професії лікаря, медсестри.

Ігровий матеріал: ігровий набір «Ляльковий лікар»: термометри, шприц, гірчичники, шпатель, стетоскоп, молоточок, піпетка, паличка для змащення йодом або маззю, вата, бинт, дзеркало для огляду носоглотки і вух, йод, краплі, мікстура, ліки для уколів, порошки, таблетки; саморобні іграшки з картону.

Підготовка та хід гри, прийоми її проведення:

Перед тим як запропонувати дітям пограти у гру, вихователю варто провести екскурсію до медичного кабінету садочка та організувати бесіди з медичними працівниками, під час яких медсестра знайомить дітей з різними медичними інструментами, пояснює їх призначення, показує, як ними користуються. Під час планового медичного огляду дітей, також варто, щоб лікар розповів дітям з якою метою він їх слухає, дивиться горло, оглядає шкіру, нігті, для чого міряє температуру. Таким, чином підвів дітей до розуміння того, що лікарі стежать за станом здоров'я людей, лікують їх, розповідають, як уникнути тих чи інших захворювань. Під час екскурсії вихователь має стимулювати дітей вступати в діалог з лікарем, медсестрою, задавати їм питання.

Наступним етапом у підготовці дітей до гри може бути проведення вихователем бесіди з дітьми за картиною «Лікар і пацієнт». Мета такої бесіди: закріпити отримані враження дітей під час екскурсії в медичний кабінет, розширити отримані знання, підкріпити інтерес до теми, що необхідний для проведення гри.

Після того, як у дітей сформований інтерес та бажання грати у нову гру, важливо вихователю з дітьми перевірити чи є у них у груповій кімнаті атрибути до гри. При потребі створюється майстерня по виготовленню медичних інструментів та матеріалів: таблеток, пляшок, термометрів тощо. Вихователю важливо до цього процесу залучити усіх без винятку вихованців, так як: по-перше, колективна праця зближує дітей, а по-друге, атрибути, зроблені своїми руками, довше прослужать усім, так як особиста праця цінується краще і більше, ніж чужа. Коли атрибути для гри будуть готові, вихователь переходить до демонстрації дітям ігрових способів використання виготовлених ними предметів, залучаючи поступово дітей до гри: показує, як ставити картонний термометр, як робити укол тощо. Під час гри діти засвоюють назви медичних інструментів.

Разом із дітьми вихователь обладнує кабінет «лікаря» і «приймальню», де «пацієнти» чекатимуть своєї черги. Під час першої гри роль «лікаря» бере на себе вихователь. Він показує дітям не тільки ігрові прийоми, але й ігрові можливості ролі, що також надзвичайно важливо, допомагає їм налагодити контакт під час гри. Вихователь у ролі «Лікаря» розмовляє з «пацієнтами», вчить дітей вести необхідну під час гри бесіду, що визначає і спрямовує багато ігрових дій.

Наступного разу вихователь доручає роль «лікаря» і «медичної сестри» дітям групи, а на себе бере роль «першого пацієнта». З'явившись на прийом першим, він допомагає своєю бесідою увійти до ролі ще недосвідченому «лікареві», підтримує його питаннями, порадами. Надалі необхідно стежити, щоб діти мінялися ролями, щоб найпривабливіша для них роль «лікаря» не діставалася щоразу одній і тій самій дитині.

Поради вихователю:

Вихователь має формувати в дітей вміння при незначній його допомозі вибирати зручне місце для гри, організувати ігрову обстановку, підбирати атрибути для гри. В ході гри вихователь має спонукати дітей до реалізації в іграх правил культурної поведінки, доброзичливості, взаємодопомоги один одному та ін. Для того, щоб вихованцям легше було увійти в роль та дотримуватися рольової поведінки, вихователь може пропонувати дітям відображати в грі конкретні образи знайомих і близьких людей, створювати образи на основі типових і загальних рис, ознак, прикмет, характеристик, наслідуючи дії дорослих.

Ускладнення до проведення гри:

А. Згодом вихователеві можна вводити у гру різні спеціальності лікарів: окуліста, терапевта, хірурга тощо.

Через деякий час для розвитку гри з дітьми можна розглянути малюнки, що зображають дітей, які лікують різних звірят. Це дасть змогу організувати нові ігри: «Лікар Айболить», «Зоопарк».

Б. Складання разом з дітьми ігрового простору, близького до сюжету гри та заохочення дітей до самостійних ігор.

Організація ігор з піском в груповому приміщенні дошкільного навчального закладу

Метод sandplay (дослівно – пісочна гра) – незвична техніка, завдяки якій дитина будує свій світ в мініатюрі з піску і невеличких фігурок. Граючись, дитина виражає на піску те, що спонтанно виникає в її свідомості. Під час ігор з піском дитині надається невідомий всесвіт, всередині якого малюк створює свій індивідуальний і неповторний світ.

Ігри з піском є ефективним методом допомоги дитині:

- у формуванні впевненості в собі і більш стійкої самооцінки;
- в гармонізації внутрішнього емоційного стану, наприклад, при негативізмі, образливості, конфліктності;
- при переживанні будь-яких травмуючих ситуацій, таких як біль при розлученні батьків, втраті близьких;
- в адаптації до будь-яких змін в житті дитини – прихід до дитячого садка, зміна дитячого колективу, народження брата чи сестри.

Поведінку дитини, її діяльність умовно поділяють на два види – перший репродуктивний, відтворюючий, заснований на пам'яті. Сутність такої поведінки полягає в тому, що дитина відтворює, повторює вже створене до неї: вироблені прийоми, дії. Збереження такого досвіду дуже важливе. Це полегшує дитині пристосування до оточуючого її середовища, надає можливість діяти в звичних, стійких умовах. Але оточуючий світ дуже різноманітний і несталий. Щоб взаємодіяти з незвичним, зі змінним оточенням, необхідний інший тип поведінки – творчий, такий, який створює нові образи і нові способи дій. Без уяви цей тип поведінки виникнути не може.

Весь оточуючий нас світ (речі, предмети культури), окрім світу природи, створений руками людини – все це продукти людської уяви і творчості, яка базується на уяві. Творчість це необхідна умова для існування людини. Створення нового, як суб'єктивно так і об'єктивно, є повсякденною діяльністю кожного з нас. Тому про розвиток творчих процесів і говорять вже з раннього дитинства.

Проблема співвідношення навчання дітей і творчості тісно пов'язані з питаннями розвитку дитячої уяви. Формувати творчість дитини необхідно перш за все такими засобами, які сприяють формуванню дитячої уяви.

Для створення нових образів необхідна організація внутрішньої взаємодії мислення, уяви і довільності. І таку взаємодію забезпечують ігри дітей з піском.

А чому пісок? Пісок – неймовірно приємний і загадковий матеріал. Він заворює своєю податливістю, здатністю приймати будь-які форми: бути сухим, легким, вологим, щільним і пластичним. Гра в пісок

заворожує і дітей, і дорослих. Пригадайте, як на пляжі ми, дорослі, приєднуємося до будівництва піщаних замків, або просто дивимося, чи пересипаємо пісок з долоньки на долоньку, чи обгортаємося піщаною ковдрою.

Самостійне створення дитиною, або з допомогою дорослого піщаного світу, дає можливість відчувати себе чарівником; дитина не боїться щось змінювати, будувати нове і ламати старе. А дорослі можуть бути впевнені: якщо в дитячому пісочному царстві господарстві все спокійно, то і на душі у дитини спокій і гармонія. Пісочниця розвиває творчий потенціал дитини, активізує просторову уяву, образно-логічне мислення, тренує дрібну моторику руки, не нав'язливо налаштовує дітей на усвідомлення моральних істин добра і зла, будує гармонійний образ світу.

Стикаючись з піском ми маємо справу з невизначеністю, страхами і пісок вчить нас використовувати це на свою користь. Застосуванням піску в групі досягається атмосфера довірливих стосунків, цілісності і спілкування з мудрістю як кожного окремого учасника, так і групи в цілому. В пісочниці створюється додатковий акцент на тактильну чутливість, «мануальний інтелект» дитини. Тому переніс традиційних навчальних і розвивальних завдань в пісочницю і створює додатковий ефект. З одного боку, суттєво підвищується мотивація дитини до занять, а з іншого – більш інтенсивно і гармонійно відбувається розвиток пізнавальних процесів.

Ігри дітей з піском є ефективним засобом загального розвитку дітей і творчості зокрема. Багаторічні дослідження показують, що ігри з піском позитивно впливають на емоційне благополуччя дітей, а також пісок є прекрасним засобом для розвитку і саморозвитку дошкільників. Ігри з піском – одна з форм найулюбленішої діяльності дітей, тому ми, дорослі, в змозі і повинні використовувати його в розвиваючих, навчаючих і корекційних цілях.

У роботі з піском можна створити стимулюючу середу, в якій дитина відчуває себе комфортно, захищеною, в якій дитина має можливість розкритися, проявити свою творчу активність. При проведенні роботи з піском намагаємося дотримуватися такого правила – максимально заохочувати творчий підхід і фантазію, повністю виключаючи негативну оцінку як діяльності дітей, так і результатам їх діяльності.

Зазвичай пісок використовується в трьох видах: сухий, мокрий, кольоровий.

Виникає запитання, яке обладнання використовується для ігор з піском? У спеціалізованих магазинах є готові набори для ігор дітей з піском у приміщенні. Ми провели розрахунки і дійшли висновку, що необхідно використати інші можливості, щоб охопити одночасно роботою мінімум 5 – 10 дітей.

Яке ж обладнання ми використовуємо з мінімальним капіталовкладенням.

1. Пісок. Його можна придбати в будівельному магазині. Необхідну для роботи кількість промивається проточною водою у відрі і обробляється опромінювачем бактерицидним побутовим. Також пісок можна прокалити в жаровій шафі.

2. Кольоровий пісок. Кольоровий пісок можна виготовити самостійно. У поліетиленовий пакет кладеться невелика кількість мокрого піску, а потім додається харчовий барвник (для великодніх яєць). Суміш розтирається до отримання однорідної кольорової маси і розкладається тонким шаром для просушування. Сухий кольоровий пісок зсипаємо в коробки для зберігання. Насиченість кольору залежить від кількості фарби. Щоб отримати насичений колір, слід додати два або три пакетики фарби, а для пастельного кольору достатньо одного пакетика харчового барвника. В кольоровий пісок вода не додається, він використовується тільки сухим.

3. Дерев'яний ящик синього кольору, в якому дно символізує воду, а бортики – небо. В садочках є списані меблі, які можна використати. Наприклад, шухлядки зі стандартних дитячих столів пофарбувати синьою фарбою.

4. Пластикова фабрична ємкість синього кольору. За розміром вона повинна бути меншою за дерев'яний ящик. Пластикова ємкість вставляється в дерев'яний ящик і тоді пісок не висипається на підлогу.

5. Дрібні іграшки, іграшки для ігор з піском. Також можна використати і

кольорові ємкості – червону, синю, жовту, зелену, в які додається відповідний кольоровий пісок.

Умовно ігри з піском можна розділити на:

1) маніпулятивні ігри з пісочною поверхнею, діти заповнюють піском формочки, малюють на пісочній поверхні, роблять відбитки, створюють горки;

2) ігри з проникненням в товщу піску – риття тунелів, ямок, ховання і знаходження предметів в піску;

3) організація на піску сюжетів і композицій.

Заняття дітей розпочинаються зі знайомства з піском, з тими тактильними відчуттями, які з'являються при взаємодії з піском.

– Добрий день, пісочок! Ми прийшли погратися з тобою. Опустимо ручки в пісок...Який пісок – теплий чи прохолодний, мокрий чи сухий, гладенький чи ні? А тепер повернемо долоньки вгору, тепер пісок здається прохолодним? Давайте привітаємося з пісочком кожним пальчиком, кулачком, ребром долоньки.

Такі заняття є дуже результативними – діти сприймають пісок, як щось живе, як свого «друга». Практика засвідчує, що діти намагаються не розсипати його, а використовують його не за призначенням.

Після знайомства з піском переходять до безпосередньої роботи з ним, але ритуал привітання і прощання слід використовувати на кожному

занятті. На піску можна будувати природні ландшафти, ріки, моря, гори, долини, по ходу пояснюючи сутність цих явищ. Діти маніпулюють деревами, тваринами, транспортом, фігурками людей, будівлями. Так поступово діти отримують інформацію про оточуючий світ і беруть участь у його створенні. Всі картини з піску обов'язково супроводжуються розповідями. Такі заняття формують уявлення дітей про оточуючий світ, розвивають просторову координацію, розвивають дрібну м'язову систему рук, сприяють розвиткові фантазії дітей.

Ні для кого не є секретом, що для дітей є незамінними творчі заняття такі, як малювання. Складно переоцінити позитивний вплив малювання на дитину. Це не просто розвага, гра, вміння відтворити оточуючий світ. Малювання розвиває особистісні характеристики і розумові здібності дитини (зокрема, пам'ять, здатність зосереджуватись, увага).

Розвивається координація рухів. Дитячі пальчики стають більш сильними, спритними, вмілими. У творчому процесі дитина навчається розрізняти кольори і їх відтінки, починає орієнтуватися у поняттях про розмір, форму, кількість. Через малювання дитина пізнає оточуючий світ по-новому, запам'ятовує його і навчається його любити. Ще не навчившись виражати свої емоції словами, дитина чудово «говорить» про них фарбами. Багата фантазія, самостійність, посидючість, вміння приймати рішення, які виробляються малюванням, в майбутньому знадобляться дитині. Одним із способів малювання є малювання на піску і малювання піском.

Малювати на піску можна пальчиками. Таке заняття дуже радує дитину. Малювання пальчиками на піску є корисним для дітей будь-якого віку. Розвивається дрібна моторика, гнучкість пальців і м'язів рук. В процесі малювання на піску дитина розслаблюється, у неї проходять страхи, комплекси, розвивається впевненість у собі і формуються комунікативні навички.

Також піском можна і малювати. Найпростіше малювання піском можна проводити і з дітьми раннього віку. Для цього спочатку на білий аркуш паперу наноситься малюнок, наприклад, киці, потім цей малюнок вирізається, завдяки чому отримується трафарет. Трафарет з'єднується з аркушем паперу. Дитині педагог пояснює, що їй необхідно замалювати кицю клеєм. Не страшно, якщо дитина виходить за межі малюнка, верхній листок потім буде зніматися. Дитина має сама обрати кольоровий пісок для малювання – в цьому полягає прояв творчості дітей – у самостійному виборі матеріалу. Потім дитина притрушує піском зображення киці, зайвий пісок зсипає у ящик, знімає трафарет і отримує розфарбовану кішку. Після цього кішок можна домалювати фарбами – намалювати очі, смужки, плямки тощо. Кішок можна вирізати і посадити на заготовлений дах будинку.

Діти розмальовують піском і зображення в розмальовках. Спочатку зображення «зафарбовуються» клеєм, а потім «присолюються»

кольоровим піском. Коли зображення висихають, їх можна вирізати і створити будь-яку колективну композицію.

Цікавими для дітей є колективні зображення, наприклад, на морську тематику. Тут можна риб, медуз малювати долоньками, піском малювати морське дно, а справжніми мушлями прикрасити готовий малюнок.

Щоб малювати кольоровим піском, дитина повинна оволодіти певними прийомами, докласти розумових і фізичних зусиль. Дитині цікаво, що вийде, їй подобаються ті сліди, які залишає кольоровий пісок на папері. Коли дитина отримує результат, у неї з'являється мотивація до подальшої творчості.

На піску можна гратися і в казки. Діти дуже люблять незвичні історії і казки, які розширюють їхнє пізнання і кругозір, які показують, що окрім реального існує і казковий світ. Через казку, звернену до серця дитини (особливо народну) і не спотворену впливом сучасної цивілізації з її притаманністю до прагматизму і вигоди, дитина отримує знання про людину, її проблеми і засоби рішення. Розповідаємо казку «Колобок» і виготовляємо його з піску, а у казці «Колосок» можна таких пиріжків напекти... і головне всіх пригостити – тут і формочки можуть знадобитися і камінчики для прикрашання, а Курочка Ряба яєць пісочних може нанести, а можна і саме гніздо для неї зробити. Казку на піску можна програвати, пересуваючи персонажів у різних напрямках. Так поступово діти навчаються співвідносити мовлення з діями персонажів і починають самостійно творити – змінюючи сюжет, додаючи нових діючих осіб тощо.

Казки на піску ні в якій мірі не можна сприймати лише як цікаве дозвілля, як приємне, доступне дитині заняття, адже вони – дуже суттєвий механізм розвитку в дитині тонкого розуміння внутрішнього світу людей, спосіб зняття тривоги і виховання впевненості у своєму майбутньому. За допомогою казок на піску можна метафорично виховувати дитину, допомагати долати негативні сторони особистості малюка які ще тільки формуються. Наприклад, жадібній дитині дуже корисним буде програвання сюжету з «Казки про рибака і рибку». В пісочниці створюється море – розгрібається пісок і голубий колір дна його символізує, а на його піщаних берегах за допомогою дрібних іграшок розігрується дійство.

Казку на піску можна придумати і самому. Головним в цих казках повинна бути перемога добра над злом. Число героїв таких казок повинно бути обмеженим, сюжетні повороти м'якими, спокійними, красивими. Для того, щоб викликати образ на піску на фоні словесного опису, не повинно бути стресових накатів і вибухів, страхів. Можливими є лише емоційні очікування і віра в добро. Казки на піску повинні бути емоційно екологічні, такими, що оберігають духовний світ дитини, не несуть в собі тривожності і страхів.

Прикладом такої казки на піску може бути наступна.

«У пісочній країні – погладьте її долонькою – жив собі піщаний чоловічок. Він жив у печері. Зробіть печеру для чоловічка такою, якою ви собі її уявляєте. Зимом піщаний чоловічок спав у своїй печері, а весною прокидався. Уявімо, що наступила Весна. Візьміть необхідні предмети, щоб показати прихід весни (заздалегідь можна приготувати штучні квіти тощо). Яскраве Сонце (його показує дорослий) привіталось з піщаним чоловічком – індивідуально з кожною дитиною виконується ритуал привітання. Яскраве, лагідне Сонце помітило, що він дуже сумний. «Чому ти сумуєш (запитуємо кожну дитину)? Ти, мабуть сумуєш тому, що живеш один. Тобі треба знайти друга, тоді тобі ніколи не буде сумно. Діти у мене до вас є пропозиція – знайдіть друга для свого піщаного чоловічка і збудуйте ціле піщане містечко».

При створенні пісочних композицій пісочниця дозволяє використовувати три форми художньої творчості: скульптуру, малюнок і відбитки на піску, а також роботу з предметами. Додавання води до піску дає можливість створити пластичний природний матеріал, який використовується при створенні тримірних форм. Заняття з піском дуже корисні. Робота з піском дозволяє створювати нові образи і не потребує спеціальних умінь. Заняття з піском покращують емоційний стан дітей – гіперактивних пісок врівноважує, скутих розслаблює, тривожних заспокоює, агресивних втихомирює. Під час занять і після них всі діти задоволені і виходять з бажанням нової зустрічі. І, мабуть, це найголовніше, що дають дітям ігри з піском.

Яка ж роль дорослого в іграх дітей з піском? Після того, як дорослий підготує обладнання для ігор, створить атмосферу доброзичливості, він виконує роль уважного глядача. Позиція дорослого – це «активна присутність», а не керівництво процесом. В чому проявляється «активна присутність» – принести необхідні іграшки, воду, віднайти необхідний матеріал тощо. Ігри дітей з піском ніколи не інтерпретуються і не обговорюються. Цікаві моменти дорослим можуть фотографуватися для створення виставок.

Таким чином, простір для творчості дорослих й дітей є практично необмеженим.

Як довго діти повинні займатися піском і скільки разів на тиждень? Як частина заняття – за необхідністю. А для спеціально організованих занять з піском варто виділити одну годину. За цей час діти встигають і награтися і прибрати за собою. Прибирання є обов'язковою умовою, своєрідним ритуалом. Діти привчаються до самообслуговування, а також вчаться без трагедій прощатися з тим, що вони виготовили на піску і з піску. Заняття з піском найкраще проводити по п'ятницях – у день, коли здійснюється генеральне прибирання приміщення. Робота з піском проводиться у групі; не використовувати для неї умивальну кімнату та інші приміщення – діти повинні розуміти, що це важливе заняття і дорослі

не сприймають його як непотрібне, або таке, що може спричинити чимало незручностей.

Робота дитини з піском дозволяє реалізувати важливий дидактичний принцип педагогічної діяльності – взаємозв'язок навчання і творчості дітей. Організація ігрової діяльності дітей із природнім матеріалом в молодших та середніх групах дошкільного закладу впливає на розвиток творчості в інших специфічно дитячих видах діяльності (пізнавальній, образотворчій: аплікація, малюванні, ліпленні). Дитина опановує розмовне мовлення, у неї розвивається мислення і здатність виявляти причинно-наслідкові зв'язки. Завдяки іграм з піском діти самостійно можуть ставити ігрові завдання для тих, з ким хочуть гратися, але іноді не завжди можуть зрозуміти один одного, тому завданням дорослого є допомога в словесному озвученні ігрового завдання. Дитина здатна, граючись з піском, брати на себе роль, з інтересом відтворювати рольові дії, емоційно передавати рольову поведінку. Спочатку гра супроводжується окремими репліками, поступово переходячи в рольовий діалог (навіть з уявним співрозмовником). Ігри з піском допомагають малюкам задовольнити бажання гратися з іншими дітьми; спочатку їх об'єднання носять короткотривалий характер, потім вони стають довготривалими. Особливістю ігор з піском є те, що діти використовують різні предметні засоби відтворення дійсності: добре володіють діями з сюжетно-образними іграшками, вільно застосовують предмети-замісники, адаптуються до уявних предметних ситуацій, переходять до заміни предметів і дій словами. Отже вплив ігор з піском на розвиток компонентів гри (задум, постановка ігрових цілей, завдань, зміст, сюжет гри, ролі та ігрові дії) є незаперечним фактом, тому використання такого виду гри в практиці роботи є доцільним і необхідним для становлення самодіяльних сюжетно-рольових творчих ігор дітей.

Ігрова спрямованість в оволодінні дітьми молодшого дошкільного віку іноземною мовою

Сучасні батьки вихованців дошкільних закладів очікують психолого-педагогічної допомоги в організації процесу більш раннього оволодіння іноземною мовою. З цією метою було розроблено та доповнено Базовий компонент дошкільної освіти України варіативною частиною «іноземна мова», покликаною визначати обсяг знань з іноземної мови для дітей дошкільного віку, які можуть вивчати її за ініціативи дошкільного навчального закладу та за бажанням батьків.

Іноземна мова перетворилась, певною мірою, на найбільш популярний предмет вивчення. Про це свідчить організація у дошкільних навчальних закладах додаткових платних послуг, поява гуртків з вивчення

іноземної мови, розширення індивідуального сімейного навчання мов із залученням гувернанток.

У період дошкільного дитинства під час організованого навчання розпочинається процес оволодіння малюком іноземними мовами із засвоєння перших елементів розмовної мови – порівняно невеликої кількості слів і найпростіших граматичних категорій. Діти легко засвоюють прості за будовою вислови, оскільки їхнє мислення має конкретно-образний характер. Вони легше сприймають і запам'ятовують фрази, зміст яких відображає безпосереднє оточення. Тому в активному словнику дітей переважають назви іграшок і речей, явищ, з якими вони зустрічаються. Дошкільники можуть запам'ятовувати і коротенькі віршики, близькі їм своїми образами. Така особливість дитячого мислення передбачає організацію педагогами активного запам'ятовування фонем іноземного походження у процесі взаємодії дошкільника з оточуючим його світом, а не заучування назв абстрактних понять, незрозумілих дитині.

Формування у дітей дошкільного віку умінь і навичок іншомовного спілкування передбачає досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який є достатнім для здійснення спілкування в процесі говоріння. Єдиним шляхом формування у дошкільників пізнавальних мотивів та інтересу до вивчення іноземної мови має стати надання цим мотивам та інтересам ігрової спрямованості, оскільки ігрова діяльність у цьому віці є провідною. Дослідження підтвердили (О. Негнивицька та ін.), що кожне заняття з англійської мови для дитини можна зробити цікавим, захоплюючим, бажаним, якщо воно буде проводитися в формі дидактичної чи сюжетно-рольової гри.

На заняттях з іноземної мови з дошкільниками використовуються різні види ігор: дидактичні ігри (настільно-друковані, словесні, ігри з іграшками), ігри з правилами, рухливі, комп'ютерні, творчі, сюжетно-рольові, театралізовані (ігри-імпровізації, ігри-драматизації)

Провідним методом і засобом навчання та вправління на заняттях з іноземної мови у дошкільних навчальних закладах виступають дидактичні ігри на основі елементарної лексики дитячого спілкування. Зокрема, використовуються такі їх види: мовні (фонетичні – на формування навичок правильної іншомовної звуковимови; лексичні та граматичні – на засвоєння лексики та граматичних структур) мовленнєві – на формування та розвиток елементарних навичок аудіювання та говоріння; комунікативні – на формування навичок спілкування. Застосування гри в організації спілкування сприяє виконанню важливих завдань:

1. Створення психологічної готовності дітей до іншомовного спілкування;
2. Забезпечення природної необхідності багаторазового повторення мовленнєвого матеріалу;
3. Тренування у виборі потрібного мовленнєвого зразка, що є підготовкою до ситуативної спонтанності спілкування.

На заняттях за основу ігрового сюжету береться життєвий досвід, конкретна діяльність із предметами – іграшками, дії в ігрових ситуаціях, імпровізація дітей. Розв'язання дидактичних завдань має бути пов'язане з виконанням предметної діяльності, рухів, мовленням, тренуванням вимови, слуханням музики, співом.

Гра завжди конкретна і відповідає рівневі розвитку дитини. Зацікавлення, яке вона викликає, створює зону гальмування для всього, що знаходиться поза нею, тобто дитина максимально без зусиль концентрується на предметі гри – вивченні іноземної мови. Методика навчання іноземної мови на початковому рівні передбачає «прямий» метод, в основі якого лежить наслідування, і головним засобом є гра. На занятті з іноземної мови мовленнєве наповнення гри має особливе значення, але жести, вираз обличчя мають значення також. Таким чином, гра, як ситуативна вправа дає можливість багатократного повторення мовленнєвого зразка в умовах максимально наближених до реального спілкування з притаманними для нього ознаками – цілеспрямованістю мовлення та спонтанністю.

На початковому етапі навчання, зазвичай, вихователь дає команди, які дошкільники повинні виконати. Не менш корисними будуть завдання, коли дітям потрібно дивлячись на ілюстрацію відшукати відповідні фрази і слова. Ще однією ефективною формою роботи є практичний словник – педагог використовує картки із словами, як унаочнений посібник. Наприклад, він може попросити дітей показати яблуко. Всі ці види роботи ефективні при навчанні аудіювання.

Пропонуємо приклади ігор на занятті іноземної мови у середній та старшій групі:

Гра «Покажіть»

Педагог: «Діти, я – покупець, а ви – продавці в магазині. Я буду називати продукт, а ви покажете мені його» (перед грою дітям роздаються картки із зображеннями продуктів).

Гра «Кошенята»

Діти разом з педагогом розучують цифри.

Педагог: «Діти ми з вами перетворюємося на "котенят". Сідайте на килимок. А тепер починаємо повільно підніматися і говорити скільки вам років: Мені... (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)».

Керуючи цією грою педагог показує картки з відповідними числами.

Гра «Якого кольору?»

Діти діляться на дві команди. Педагог по черзі показує картку з кольором і запитує: «Який це колір?». Діти відповідають: «червоний», «білий», «сірий» тощо.

Нижче наведено приклади ігор, які найчастіше використовуються на заняттях з іноземної мови, кожен гру можна підлаштувати під тему, яку з дітьми опрацьовує педагог:

Гра «Роби так, як я!»

Ця гра допоможе дітям закріпити в пам'яті назви частин тіла, лексику заняття та деякі команди. Викладач показує дію й вимовляє команди. Діти виконують команди за викладачем.

- Я мию очі! Робіть, як я!

Далі викладач називає лише команди не показуючи їх.

При бажанні можна зробити дитину ведучою.

Гра «Кулька»

Гра допоможе дітям ознайомитися або закріпити лексичні одиниці з різних тем.

Діти сідають у коло, викладач передає повітряну кульку, при цьому промовляючи «Як тебе звать?», дитина відповідає «Мене звать...». Далі діти передають повітряну кульку один одному використовуючи задані лексичні одиниці. Для ознайомлення викладач використовує м'яку іграшку.

Гра «Дайте мені...»

Ця гра допоможе закріпити у пам'яті назви тварин та відпрацювати фразу «Дай (дайте) мені...». Грати можна з іграшками або тематичними картинками, які роздаються дітям. Викладач просить: «Дайте мені, будь ласка...», називаючи будь-яку іграшку, наявну в дитини. Дитина віддає іграшку й сама звертається з проханням до іншого гравця. Гру можна проводити у декілька кіл.

Гра «Відвернись і відгадай»

Гра допоможе дітям правильно ставити іноземною мовою питання «Що це?».

Дитина стоїть спиною до дошки, на якій прикріплено плакат за темою «Фрукт». Викладач вказує на будь-який з фруктів. Дитина не бачить, на що показав ведучий і питає намагаючись відгадати: «Це яблуко (груша тощо)?». діти відповідають іноземною мовою «Так» або «Ні».

Якщо дитина вгадала, вона отримує заохочувальний приз, а гра продовжується з іншою дитиною.

Гра «Що зникло?»

Викладач розкладає на столі або закріплює на магнітній дошці 3-4 картинки з теми, дає їх оглянути, й просить учасників гри «Заплющіть очі!». після чого ховає одну картинку. За командою «Відкрийте очі!» діти мають правильно відповісти на запитання «Що зникло?»

Гра «Луна»

Викладач каже дітям: «У нашій чарівній кімнаті оселилася Луна. Вона повторює все що почує. Хочете перевірити? Слухайте!»

Викладач чітко, голосно вимовляє вивчене слово або важкий звук,

діти повторюють за ним так само голосно. Потім він говорить це слово тихіше, тихіше, а діти повторюють.

Гра сама по собі не виникає. Для того щоб дитина почала сама грати їй потрібно навчити це робити. Педагог на заняттях з іноземної мови виступає як організатор, він відповідає за наповнення ігрового сюжету гри та за досвід який дитина отримала, але однією з важливих умов при цьому є, щоб вплив дорослого був опосередкованим. Втручання дорослого у сюжетно-рольову гру є неприпустимим, оскільки порушується характер самодіяльної гри.

На основі сказаного наведемо приклад сюжетно-рольової гри, яка проводилася з дітьми на закріплення теми «Дикі тварини»:

«Зоопарк»

Програмові цілі: закріплення знань дітей з теми «Дикі тварини», вправління у вимові вивчених мовленнєвих конструкцій, вільно їх використовувати у діалогічному мовленні, підтримувати інтерес до вивчення іноземної мови.

Напередодні гри педагог готує 6 зон нібито уявних вольєрів для тварин. Кожен вольєр має табличку з назвою, яка тварина в ній знаходиться, також для дітей готуються наголівники із зображенням тварин. На протязі заняття педагог повторює з дітьми назви тварин (ведмідь, тигр, крокодил, змія, осел, лев тощо) та мовленнєві конструкції, які діти можуть використовувати під час гри:

- Як тебе звуть?
- Мене звуть...
- Хто ти?
- Я тигр (осел, крокодил...).
- Скільки тобі років?
- Мені три (чотири) роки.
- Де ти живеш?
- Я живу в Африці.

Наприкінці заняття педагог пропонує дітям погратися в гру «Зоопарк», пояснюючи, що сьогодні в групу приїхав зоопарк з далекої Африки, що тварини не розуміють нашої мови, а отже доведеться скористатися знанням іноземної. Далі за допомогою лічилки педагог обирає дітей, які будуть тваринами, а ці діти собі – вольєр з наголівником, тоді як решта учасників гри виконуватимуть ролі відвідувачів зоопарку. Далі педагог вже в гру не втручається, а тільки спостерігає за нею.

Сюжетно-рольову гру доцільно проводити на етапі відтворення дітьми засвоєного матеріалу з певної теми, тому що під час гри дитина практикується у створенні діалогу, вчиться задавати запитання і відповідати на них, називати предмети, їх якості, властивості, будувати висловлювання із двох-трьох речень, тренуватися у вивчених лексичних

одиницях та мовних конструкціях з якими дошкільник ознайомився в процесі проведення дидактичних вправ та ігор. Навіть якщо малюк не може відтворити отриманий матеріал, він все одно отримує емоційне задоволення від самого процесу гри, а під час ігор відбувається взаємодія з дітьми, де дитина чує мовлення, таким чином продовжується навчання малюка, але вже з боку дітей, а не педагога.

Чудовим прикладом ігрової спрямованості в оволодінні іноземною мовою є внесення у життя групи дітей сюжетних іграшок, які відображають специфіку іншої країни. Це можуть бути ляльки, гість з далекої країни, листоноша, жокей, фокусник, конюх, клоун, циркач, працівник зоопарку та інші. Характер знайомства з сюжетно-рольовими іграшками збагачує лексичний склад мовлення словами, що означають назви предметів та дій, на тематику **«Одяг»**, **«Оточення нашої групи»**, **«Улюблені іграшки нашої групи»**, **«Спортивні забави»** тощо, можливість використання слів у діалозі, удосконалення навичок створення ігрових сюжетів, ігрового простору та ігрових дій з ровесниками та іграшками.

Таким чином, педагог на заняттях з іноземної мови виступає як організатор, він відповідає за наповнення ігрового сюжету гри та за досвід, отримуваний дитиною, але його вплив має бути опосередкованим, оскільки інакше порушується характер самодіяльної гри.

Список літератури на допомогу вихователю

1. Англійська для малят : Комплект наочних посібників для дошкільних закладів і початкової школи. – Х. : Вид-во «Ранок». – 2007. – 12 с.
2. Бутова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. П. Бутова. – 2-е вид. зі змін. та доп. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 296 с.
3. Карабаєва І. І. Пісок як матеріал для розвитку творчості і навчання / І.І.Карабаєва // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 4. – С. 21–25.
4. Карабаєва І. І. Формуємо у вихователів мультисенсорний підхід до організації освітнього процесу / Ірина Карабаєва // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. – № 2. – С. 33–39.
5. Карабаєва І. І. Розвиток уяви та творчого фантазування / Ірина Карабаєва // Практичний психолог. Дитячий садок. – 2013. – № 10. – С. 29–37.
6. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Світ дитячої гри / Катерина Карасьова, Тамара Піроженко. – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с.
7. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Ігровий простір дитини / Катерина Карасьова, Тамара Піроженко. – К.: Шк. світ, 2011. – 128 с.
8. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Самодіяльні ігри дитини / Катерина Карасьова, Тамара Піроженко. – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с.
9. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника – перспективи розвитку: навчально-методичний посібник / Т. О. Піроженко. – Тернопіль.: Мандрівець, 2010. – 136 с.
10. Скарбничка ігор і віршованої мозаїки для дітей раннього та дошкільного віку: навч. метод. посібник / Упоряд. Г. І. Іванюк [та ін.]. За ред. Г. І. Іванюк. – К. : Сім кольорів, 2009. – 240 с.
11. Соловйова Л. Вивчаємо довільну поведінку дітей дошкільного віку / Людмила Соловйова // Практичний психолог: Дитячий садок. – 2015. – № 9. – С. 12–21.
12. Шкваріна Т.М. Англійська мова для дітей дошкільного віку: програма, методичні рекомендації / Тетяна Шкваріна // К. : Шкільний світ. – 2008. – 112 с.

Тезаурус

Гра – діяльність, яка має мотиви, мету, результату дошкільному дитинстві творча сюжетно-рольова гра розглядається як провідний вид діяльності, адже в ній створюється зона найближчого розвитку, проявляються та розвиваються психічні процеси та новоутворення дошкільного віку, відбувається оволодіння соціальним простором через спілкування з дорослим та однолітками.

Ігри дошкільників мають різну спрямованість і діляться на *три основні класи*: ігри, які відбуваються за ініціативою дитини або групи дітей; ігри, які відбуваються за ініціативою дорослого, для навчання дитини або розваги; ігри, які відбуваються за історичною ініціативою етносу.

Дидактична тематична гра – гра, яка розпочинається та відбувається з ініціативи дорослого. У роботі з розвитку ігрової взаємодії дітей така гра організовується з метою надання нових знань, розвитку ігрових умінь, виховання навичок спілкування.

Довільна поведінка – поведінка людини, для якої характерні наступні ознаки: здатність самостійно ставити мету, планувати діяльність та усвідомлювати засоби досягнення результату; коригувати кожну дію; виправляти помилки; зіставляти отриманий результат з метою; адекватно його оцінювати. Проявами довольної поведінки є реалізація власного задуму, виконання завдання за зразком, попередньою інструкцією, дотримання правил гри.

Ігрова діяльність – на основі психолого-педагогічних теорій та концепцій ігрової діяльності визначено, що термінологічне словосполучення «ігрова діяльність» є родовим стосовно поняття «гра». Отже, гра – це конкретний прояв індивідуальної та колективної ігрової діяльності дитини, яка має конкретно-історичний, багатовидовий, креативний і багатофункціональний характер.

Маніпулятивна діяльність – прояви рухової активності дитини, використання предметів не за призначенням, здебільшого заради забави. Спостерігається з моменту появи перших доторків дитини-немовляти до предмета.

Метод sandplay (дослівно – пісочна гра) – незвична техніка, завдяки якій дитина будує свій світ в мініатюрі з піску і невеличких фігурок.

Опосередкований вплив – вплив, який відбувається без прямого включення у діяльність (наприклад, в ігровій діяльності вихователь може опосередковано впливати через іграшки, ігрове середовище, рольові атрибути тощо).

Предметно-маніпулятивна діяльність – система дослідницьких дій, маніпуляцій дитини з предметами, спрямована на вивчення їх функціонального призначення. Дії дитини пов'язані не з предметом, який

має певне призначення і спосіб використання, а з одиничною річчю, на якій був показаний і засвоєний спосіб маніпулювання з нею. Передують предметним діям.

Предметна діяльність – провідна діяльність дитини раннього віку, в процесі якої вона оволодіває виробленими людством способами використання предметів. Етапи оволодіння предметною діяльністю: спільні дії дорослого і дитини; частково розподілені дії, коли дорослий лише допомагає, скеровує руки малюка; самостійні дії дитини, які спочатку виконуються за показом, а потім і за словесною інструкцією дорослого.

Предметні дії – дії з предметами, націлені на їх використання за суспільним призначенням. Розвиваються на основі маніпуляцій дитини з предметами. Протягом раннього віку дитина оволодіває предметними *діями співвіднесення та знаряддєвими діями*.

Дії співвіднесення спрямовані на приведення двох чи кількох предметів (або їх частин) у певні просторові відношення (складання пірамідок, закривання коробок кришками тощо).

Знаряддєві дії – це дії, в яких один предмет (знаряддя) використовується для впливу на інші предмети (ложкою їсти кашу, гребінцем зачесати волосся; лопаткою насипати пісок у відерце тощо).

Провідний вид діяльності – у дошкільному дитинстві провідним видом діяльності визначено сюжетно-рольову гру, тому що в ній розвиваються психічні процеси дитини, активна уява, відбувається засвоєння структури самостійного виду діяльності, привласнення суспільної поведінки, опанування норм партнерської взаємодії, становлення елементів довільної поведінки.

Продуктивна активність – активність, спрямована на результативну сторону діяльності людини.

Продуктивні види діяльності – будь-який вид діяльності, який має свій результат (продукт).

Проектна діяльність – конструктивна діяльність особистості, спрямована на вирішення життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілевизначення, планування і здійснення проекту. П. д. належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів.

Проектування – створення моделей запланованих процесів і явищ. У теорії педагогічного проектування виділяють моделі прогностичну, концептуальну, інструментальну, моніторингу, рефлексивну, нормативну.

Репродуктивний рівень – відтворення образів, ситуацій, обставин, які відомі людині та зберігаються в її пам'яті.

Розвинути – означає посилити, дати можливість проявитися та зміцнитися, набути зрілої форми, відповідної певному віку, окультурити, використати всі можливості для вдосконалення когось – чогось.

Розвивальне – предметне, природне та соціальне середовище, яке не гальмує природних життєвих виявів дитини, сприяє їх реалізації, становленню, вдосконаленню

Самодіяльна гра – дитяча гра, яка вмотивована бажанням дитини, розпочинається за ініціативою малюка, відбувається без втручання дорослих. До таких ігор належать сюжетно-рольові та режисерські.

Самодіяльний характер сюжетно-рольової гри – використовується для визначення самостійності дітей у сюжетно-рольовій грі. Так, самодіяльні ігри розпочинаються за ініціативою дитини, відбуваються без втручання дорослого.

Саморух – основна умова розвитку особистості. На етапі дошкільного дитинства саморух проявляється в процесі виникнення суперечності між новими потребами прагнення дитини до активної, самостійної участі в житті дорослих та реальними можливостями малюка і виступає у формі гри.

Середовище – це оточення, сукупність природних, предметних та соціальних умов, в яких дитина зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю з притаманними їй індивідуальними особливостями..

Сюжетно-рольова гра – творча гра дошкільників, яка має самостійний, творчий, колективний характер. Вона не є засобом набуття нових знань, швидше за все служить механізмом переведення знань із рівня зовнішнього ознайомлення на рівень збагачення досвіду дитини. Такі ігри акумулюють механізми та правила діяльності, її зміст і форму, які дитина має присвоїти, зробити своїм надбанням упродовж дошкільного дитинства. Гра є важливим засобом оволодіння правилами взаємодії з однолітками, бо в ній дитина активно відтворює стосунки між людьми.

Творча уява – це вміння уявити собі те, чого ще не існує в дійсності. Творча уява – створення нових образів, уявлень, які потім втілюються в грі, малюванні, ліпленні, конструюванні, аплікації, розповідях, віршованих творах тощо

Уява – один із важливих психічних процесів, що безпосередньо входить у будь-який творчий процес людини на всіх етапах її життя та забезпечує засвоєння різних форм людської культури в онтогенезі.

Навчальне видання

НАСТІЛЬНА КНИЖКА ВИХОВАТЕЛЯ

Серія заснована в 2013 р.

**ПРОЖЕНКО Тамара Олександрівна
ЗАВ'ЯЗУН Тетяна Володимирівна
КАРАБАЄВА Ірина Іванівна
СОЛОВЙОВА Людмила Іванівна
САХНО Олена Олександрівна**

Ігрова діяльність дошкільника: МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Схвалено для використання у дошкільних навчальних закладах

Головний редактор *Н. В. Заблоцька*
Завідувач редакції *А. М. Короб*
Редактор *Ю.І. Заблоцький*
Оформлення серії *Т.В. Куц*
Обкладинка *С.М. Железняк*
Технічний редактор *Ц. Б. Федосіхіна*
Комп'ютерна верстка *Л.О. Кулагіної*
Коректор *Л.Ф. Федоренко*

Формат 60×90 ¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 5,5. Обл.-вид. арк. 5,0.
Тираж 3023 пр. Вид. №. 1797.
Зам. № 16-479.

Видавництво «Генеза», вул. Тимошенка, 2-л, м. Київ, 04212.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5088
від 27.04.2016.

Віддруковано на ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
вул. Л. Курбаса, 4, м. Біла Церква, 09117.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4063
від 11.05. 2011.

Впроваджено систему управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000